Karolinerna. Berättelser. Andra samlingen

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1898.

INNEHÅLL.

NÄR KLOCKORNA RINGA.

I södra Småland, just där den steniga skånevägen förgrenade sig i några torpstigar och en dammig backe vek upp till sockenkyrkan, stod en rödmålad kvarn med de största vingar, som någon sett i hela bygden. Mjölnaren var länge sedan död. Hans änka, som hette Kerstin Bure och som i sin barndom sett lyckligare dagar och spisat på blanka tenntallrikar, skötte kvarnen på sitt eget vis. Aldrig nämnde hon något om sin börd eller om den kärlekshandel, som lockat henne från ett välbergadt prästhem till en mjölnares trånga tornkammare, där kvarnvingarnas axelstock jämrade midt öfver sofstället, men hon talade heller aldrig om andra ting. Mannen hade varit för fattig att rå om egen stuga och i stället byggt sig en skorsten rätt upp genom kvarntaket. Där fortsatte hon år efter år att tyst och med sin sömnad i handen åse drängarnas arbete. Blef hon någon gång spord till råds, svarade hon helst med att nicka eller skaka på hufvudet, och hon aflägsnade sig sällan på ett stenkasts längd från kvarnen. Till växten var hon lång och smal med späda händer, och hennes ansikte under den alltid lika hvita stärkduken påminde om Maria Magdalenas på altartaflan, fast det var mer gulnadt och visset. Hon tog aldrig kvinnor i sin tjänst, och i synnerhet kvinnorna vande sig så småningom att gå henne tysta förbi. De visste icke rätt om hon var högmodig eller ödmjuk, men de flesta menade, att hon godt kunde vara bådadera. När klockaren infann sig med sina bönemän och i sin bästa söndagsdräkt för att anhålla om den redan grånade gamlas hand, blef han helt brydd och försagd, ty hon rodnade ända till hårfästet och skakade endast på hufvudet.

En morgon hittade hon ett spädt gossebarn på rishögen vid källan, och då ingen kände något om föräldrarna, tog hon den lille till sig med stor ömhet.

– Ingen kan veta om det ligger onda frön eller goda i ditt hjärta, – sade hon, – men dag kan komma, då jag får pröfva det. Du skall heta Johannes, ty du skall bli from som en Guds ängel. Jag har blifvit hårdt straffad, men åt dig skall jag hopspara en vacker penning, så att ditt lifs dagar en gång kunna uppväga mina tunga.

Gossen växte upp, och när han läste till skrift, förvånade han alla genom sina fromma och gudaktiga svar. Med sitt släta linhår hängande öfver skuldrorna satt han sedan hos fostermodern på kvarntrappan i midsommartidens ljusa aftnar och läste flitigt i de böcker, som han fått låna af församlingens herde. De sutto alltid fåordiga och stilla, men ibland tog han med fingret märke på någon rad som syntes honom skönare än andra och uppläste den sakta.

Hösåtar och ängar doftade, och till och med de klöfverblommor eller väpplingar, hvilka här och hvar lågo mellan bokens blad som märken, gömde, fast torkade, sin lukt af skördar och hagmarker. Ännu sent in på nätterna brann bara en enda stjärna, men stor och lysande, och allt var samtal och vaka, och stugdörrarna stodo öppna.

Många tillhviskade hvarandra ett mörkt rykte om att den svenska krigshären blifvit slagen vid Poltava och att danskarna nu skulle landstiga för att fullborda hela Sveriges undergång.

En lördagsnatt stannade en ryttare vid kvarntrappan och bad om kvarter.

Johannes såg tvehågse på fostermodern och sporde främlingen om han icke hellre ville fortsätta backen upp till prostgården.

– Nej, – svarade han, – först vill jag i natt se hur folket har det.

Han fick då sätta in hästen i den stenmurade gången under kvarnen och slog sig sedan ned helt förnöjd bland de andra vid en tallrik ölsoppa och en kaka svartbröd.

Han hade låtit sitt hår och bockskägg växa, så att han såg ut som en vanlig bondson, men ibland drog han munnen till öronen och skorrade på den bredaste skånska, och ibland sköt han ihop ögonen och klagade på den mest suckande småländska. Hela natten höll han vaka och fortsatte med sitt lustiga talande. Ena gången tog han ett kol och ritade af Johannes lifs lefvande på väggen. Litet efteråt gaf han Kerstin Bure kloka råd om hur hon skulle smörja kvarnaxeln. Eller också sjöng han psalmer och polskor, till hvilka han själf satte orden. Om morgonen framtog han ur ressäcken en klädsel med blanka soldatknappar. När Johannes och den gamla undrande gläntade på luckan för att se hvart han gick, stod han redan på kyrkvallen, och det blef ett sådant buller och gny bland menigheten, att det genljöd hela milen.

– Det är Måns Bock! – larmade allmogen. – Det är vår tappre general Stenbock. Få vi honom med oss, då skola vi ut och fäkta för vårt land hvar enda en, både far och son, så sant Gud hjälpe!

– Johannes, – sade då Kerstin Bure till sin sextonåriga fosterson, med en hårdhet i stämman, som han aldrig hört tillförene. – Du är skapad att fromt hålla dig till läsboken och en gång bära prästkappan liksom fordom min salig far, men inte att låta ditt blod i världsliga fejder. Stick elddonet och fällknifven i tröjan och bind skinnrocken vid bältet. Gack sedan uppåt skogarna och håll dig där väl dold till dess vi få frid i landet. Förr vill jag inte se dig åter. Minns det! Du hör nu hur männen ropa på kyrkvallen, men måhända blir dem munnen snart tillstoppad med svartan mull.

Han gjorde då som hon befallde och vandrade åstad uppåt skogarna på okända stigar. Granarna blefvo småningom allt risigare och tätare, så att han långa stycken måste tränga sig fram baklänges och med skinnrocken öfver ansiktet. Om kvällen kom han till en vid myr, och längst ute vid randen af en svart sjö låg en holme, öfvervuxen med albuskar.

Där vill jag bygga min kula! tänkte han, men den sumpiga myrens gungfly, hvilken simmade öfver dubbla bottnar och mörka vatten, dit aldrig en glimt af dagsljuset banade sig ned, sjönk under hans fötter, och uttröttad och halfsofvande satte han sig på hällen.

Det brusade ännu på skogsåsarna, men sjön låg stilla, och de gula små speglade molntapparna stannade snart orörliga. På oändligt afstånd bortom myrens dimma slog ibland en getskälla några korta och klanglösa slag. Två vallhjon lålade i sina lurar, och på den glömda och hopsjunkna ättehögen i dalsänkan tände lysmaskarna sina lyktor i gräset.

– Är du en af dem, som rymt för krigstjänsten? – sporde honom en röst, och när han såg upp stod en getpiga mellan enbuskarna och stickade. Hon tyckes vara ett eller två år äldre än han själf, och skinnpjäxorna hängde på ryggen.

– Det är nog så, men nu stänger myren vägen, och bär och stensöta blir i längden en knapp spis.

– Du måtte inte känna skogen. Där lider man ingen nöd. Sedan mitt nionde år har jag hvar sommar hållit till här uppe i obygderna med mina getter. Kvista och skär ned ett par unggranar och bind dem med vidjor vid fötterna, så kan du gå på gungfly hvart du vill. Täck din hydda med granbark och gör dig fiskdon.

Hon drog försiktigt en lång tråckeltråd ur sin tröja och band vid den en mässingsnål, som hon tog ur hufvudklädet och böjde till en krok.

– Här har du metrefven, – sade hon och fortsatte stickande sin vandring.

Den natten aktade han icke mycket på hennes råd, men när solen åter sken honom i ögat, drog han knifven.

Så snart han hade kvistat sig ett par skidor af det slag som hon lärt honom att förfärdiga, begaf han sig ut på myren till holmen. När han där stampade i gräset, gungade hela holmen som ett mjukt bolster, men han menade, att det var godt, ty fanns det fukt i marken, behöfde han ej heller gå lång väg för att hitta metmask. Knappast gräfde han också med fingrarna under gräsrötterna, innan han hittade fullt upp. Nog gick det till en början klent med fisket, men sedan han hemlighetsfullt lagt två starrgräs i kors på vattnet, blef det genast ett annat spel, och efter han bar elddonet i tröjan, var det en lätt sak att glödsteka den välsmakande fångsten.

Sedan begynte han resa sin koja med en sådan brådska, att han icke gaf sig fred att sofva i de ljusa sommarnätterna. Han förstod, att den lätt kunde ramla samman på den gungande marken, om han gjorde den för hög. Därför byggde han i stället ett lågt torftäckt ryggåstak, under hvilket han icke kunde stå rak utan måste krypa. Hvar morgon hämtade han från stranden kvistade ungträd och ris och granbarkstycken och till sist byggde han en härd af stenar, där han natten lång lät enriset pyra och glöda för att bortjaga myggen. Under sina göromål talade han emellanåt halfhögt för sig själf och låtsades att han var fogde öfver ett helt arbetslag, och holmen kallade han Villerö.

Rätt ofta mötte han getpigan. Hon hette Lena, och med sin stickning gick hon och vallade på vindfällen och ängslyckor. Hon lärde honom att sätta giller och snaror. Slutligen råkades de hvar morgon för att efterse, om jaktlyckan varit dem gunstig, och hon gjorde honom till god vän med alla de vilda djuren.

– Såg du den granna fågeln? – frågade hon, – och pekade på den blåsvarta orrhanen, som väckte hela skogen med sina dundrande vingslag. – Honom kallar jag Rika ungkarln från Växjö, för han frågar hvarken efter anhöriga eller hem utan sitter bara i sin fina flöjelsrock på värdshusen och smörjer kråset ...

– Och nu kan du höra! – sade hon en natt, när ufven tjöt i klefvet. – Honom kallar jag Uppbördsskrifvaren, för när han vänder hufvudet i sin hvita krage och skakar sina hårtestar och rullar de röda ögonen eller smäller med näbbet, då förfärar han både människor och djur. Men gäller det bara de menlöst hvita små äggen i hans eget bo, då skall du se! Då har han fadershjärtat på rätta stället ...

Om ingenting kunde hon dock så många sägner som om tranorna.

– Aldrig, – sade hon, – har jag ännu fått se de långbenta och skalliga tranorna, när de på sina aflägsna mossar stöta i trumpeterna och hålla höstting för att flytta. Rundt lägret ha de förposter, som sitta med en sten i sin ena lyfta klo, så att den skall falla ned och väcka dem, om de somna in. Men det är det underbaraste, att om någon människa då ser de askgrå fåglarna lyfta, börjar hon själf slå med armarna och längta att få flyga med så högt, att sjöarna nere på jorden bara likna små glindrande vattendroppar.

– Tranorna vill jag se, – svarade Johannes.

– Måhända att du kan få se dem till hösten, men då måste du först lära dig mycket. Först måste du kunna stå så orörlig, att du ser ut som en torr enbuske, och huka dig ned, så att du ser ut som en sten, och lägga dig framstupa på marken, så att ingen kan skilja dig från en hög murket ris.

– Allt det skall jag försöka att lära mig, men på min holme får du aldrig gå ombord. Där är inte som du tror. Jag har en hög spis och bonader på väggarna, och golfvet är mellan mattorna så blankt och halt, att man inte kan gå på det utan måste krypa.

De vackra sagorna, som han läst i prostens böcker, runno honom i minnet, och han ville visa flickan att han icke var sämre än hon, utan också kunde göra henne undrande och nyfiken.

– Om du låter mig få se det huset, skall jag gå ned till bygden och hämta dig ett muskedunder med kulor och kruthorn.

– Till min holme kommer du aldrig.

– Om du låter mig få se det huset, skall jag lära dig att i fem dygn kunna föda dig på stensöta och rötter och ingenting.

– Därför är jag hitkommen. Håll det löftet, och du skall få se min holme, om du väl kan leta dig dit.

Därmed spände han skidorna vid sina fötter och försvann i dimman på myren.

– Fienden står på stranden, – sade han till sina inbillade knektar på holmen, – men har hvarken yxa eller knif till förfärdigandet af skidor. Vi kunna vara trygga, om vi bara alltjämt förbli rättskaffens och goda.

Men fram på kvällen, när han skulle lägga nytt enris på härden, såg han getpigan komma på myren med hjälp af ris och torra grenar.

– Fienden tänker storma, – fortsatte han, – men det finns en hemlighet, som jag länge anat. Jag skall få hela Villerö att segla till sjös som ett skepp.

Han tryckte en stör mot myrens yttersta tufvor, och gungande simmade den flytande holmen allt längre ut på vattnet.

Sedan lade han sig lugnt till sömns vid den knastrande glöden, men när han efter en stund plötsligt fick upp ögonen, stod getpigan midt framför honom och tittade in under det låga taket, på hvilket afvigvända räfskinn lågo utbredda till torkning. Hon frågade honom ingenting om den höga spisen eller bonaderna eller det hala golfvet, utan sade endast:

– Det har blåst upp en frisk bris, så att holmen drifvit i land vid andra stranden. Men hvarför låter du de torra räfskinnen ligga kvar på taket i stället att breda ut dem här inne på marken. Och så skola vi sticka ned enar rundt omkring på holmen, så att man inte kan se hvarken oss eller kojan.

Han tyckte, att hon talade förståndigt och gick genast i land och samlade enar. Ännu långt efter midnatt

arbetade de på befästandet och förskönandet af hans holme. De förfärdigade till och med af näfver och pinnar en dörr, som de kunde ställa för ingången, och när de slutligen åter sköto holmen från land, förankrade de den med två pålar ute på vattnet.

– Vindbron är nu hissad, – sade Johannes, – och vi få se till att skaffa de nya gästerna hederlig förplägning som rätt är.

– Kökspigorna och fatbursdejorna äro alltid så långsamma, – sade hon och vände de båda fiskarna på härden.

Moarna brummade och sjön plaskade, så att holmen och säfven och alla de slutna näckrosorna gungade. Så snart måltiden blifvit förtärd, lade sig Johannes längst inne vid härden, men Lena, som ännu icke kände sig besitta äganderätt till Villerö, kröp ihop ytterst vid ingången med sin ena hand till hufvudgärd. Hon hörde ännu enriset spraka af hjärtans lust, och medan hon somnade in, räknade hon de små gnistorna, hvilka ofvanför springan i taket seglade fram genom nattluften som stjärnor. Det var den femte ... Det var den sjette ... Det var den sjunde ... Så kom hon ihåg en af sina visor:

På veckans morgon den sjunde,
när klockorna de ringde till bön,
då grät hon af hjärtans grunde,
fast brudekransen ännu låg grön ...

Nästa dag tänkte hon icke längre på att lämna holmen, och tredje dagen begynte de utan att märka det att alltid säga »vår holme». Hvar morgon landade de vid hällen, och sedan gick hon uppåt vindfället till sina getter eller följde honom för att vittja giller och snaror. Slutligen började hon också lära honom sin konst att flera dagar kunna föda sig på bär och stensöta och ingenting, och hon märkte, att han däri snart vann ännu större färdighet än hon själf. Han blef mager och torr som en afblåst gren, och ändå knöto sig hans senor allt hårdare. Alltid förblef han dock stilla och fåordig, och då hon sporde honom hvad som tyngde hans sinne, gick han undan på sina egna stigar och blef länge borta.

De visste ej längre dagarnas namn, men blåsten förde om sabbaten klockringningens aflägsna ljud långt inåt ödemarken, och då påtog Johannes sin prydliga skinnrock och förde henne upp på den öfvervuxna ättehögen, från hvilken de kunde se öfver myren och sjön. Med hennes hand i sin talade han då om Guds kärlek, som öfversållade armaste skrefva med sina fagraste håfvor, och ofta knäböjde de långa stunder i gräset och bådo, att han också skulle strö några korn af sin sådd i deras sinnen.

Efter sådana samtal vardt dock Johannes alltid dubbelt tung till sinnes och uppsökte ensamheten.

Nätterna blefvo allt mörkare, och ofta, när hon återvände från sin hjord, måste hon lysa sig med ett eldbloss mellan bergväggarna och de uppfläkta trädrötterna. De skyhöga idegranarna liknade tält, där svarta händer kraflade sig fram mellan trasiga våder för att gripa henne i flätan, men hon kände ingen fruktan utan tänkte endast på en enda sak. Hvart hon gick och hvad hon sysslade med tänkte hon endast på, att sommaren nu snart var liden och att ingen kunde veta hvad som sedan skulle hända Johannes och henne.

Då blef hon en oktobermorgon väckt af Johannes.

– Minns du tranorna, du talade om? – sporde han. – Nu kan jag både stå orörlig som en torr enbuske och huka mig, så att jag ser ut som en sten och lägga mig på marken, så att ingen kan skilja mig från en hög murket ris. Jag har lärt mig mer än så. Jag kan föda mig af bär och rötter, och tryter det kan jag svälta mig fram på ingenting ...

Hon satte sig upp och lyddes till det aflägsna bullret.

– Det är inga tranor.

– Så vill jag ransaka hvad det är.

Han tvådde sig i sjön och påtog sin skinnrock som på en söndag, och sköt henne sakta tillbaka, då hon ville hålla honom kvar.

– Gå inte, Johannes, – bad hon. – Jag släpper dig inte från mig utan följer.

Tysta landade de med holmen vid hällen och gingo genom skogen nedåt bygden till ett kalt svedjefall, från hvilket det var fri utsikt öfver ljunghed och ängar ända till Kerstin Bures kvarn och kyrkan.

– Johannes! – utstötte hon nästan med ett anskri och grep honom hårdt fast i rockskörtet. – Kom med mig tillbaka till vårt!

Han svarade henne saktmodigt:

– Länge nog har mitt samvete svidit. Ser du, där nere på heden de grå varelserna med de smala benen? Och förposterna, som du berättade om, stå där också ... Det är Måns Bock, som åter är ute på värfning. I den tranedansen lyster det mig själf att leka!

Han gick häftigt ifrån henne, så att skörtet slets loss i den brakande sömmen, och mellan ormbunkar och kolade stubbar började han springa nedåt heden.

Villrådig följde hon efter honom, men då hon såg hur han tilltalade förposterna och steg rätt in i den församlade skaran af väpnad allmoge, då gick hon sig varm för att hinna honom.

När hon kom in i ringen, stod han redan framför Måns Bock och fick sin värfpenning.

– Hvar har du undanstuckit matsäcksknytet, småländing? – frågade generalen.

– Jag har intet knyte, men i fem dygn kan jag föda mig på ingenting.

Lena trängde sig fram mellan honom och generalens mörkbruna häst.

– Han, Johannes där, är ingen drängpojke, utan vi ha vårt för oss där uppe på skogen.

– Angående det äktenskapet skulle jag helst vilja se svart på hvitt, – svarade Måns Bock och den hetsiga färgen steg och sjönk på hans panna allt eftersom han talade.

Då framräckte Lena på sina båda händer det afrifna skörtet och lät honom se, att det passade till skinnrocken.

– Det vill jag kalla ett prästbevis på äkta pergament, – utbrast han. – Värfpenningen må därför bli din, min snälla ungmor, men pilten han har re’n försvurit sig. Och nu, I Smålands gode bondemän, framåt i Jesu namn! Trummor ha vi väl inga, men än kunna i vår fattigdom träskorna stampa den gamla svenska marsch, som gör mig varm om hjärtat att höra.

Stafvar och träskor smällde och klapprade i stenar och hällar. Till och med ryttarna hade träskor fastbundna på fötterna, så att de fåfängt pröfvade att nyttja stigbygeln.

När de sista bondemännen hade försvunnit öfver heden, gick Lena fram till kvarnen. Hon vågade icke berätta att Johannes dragit med ut i kriget utan talade endast om, hur hon råkat honom i skogen och förevisade skörtet, som noga blef synadt och vändt.

– Skörtet är nog det rätta, – sade Kerstin Bure, – och fast jag ogärna ser kvinnor i min tjänst, kan du väl få stanna hos mig tills Johannes kommer. Jag behöfver sannerligen ett par starka armar, ty jag är till åren kommen, och alla mina drängar ha blifvit stuckna af galenskap och lupit åstad med Stenbocken. Det finns snart inte en arbetsför man kvar i socknen, utom klockaren, den token.

Sedan hon hade sagt detta talade hon aldrig mer till Lena om händelserna i skogen och sporde ingenting om Johannes, utan fortsatte tigande sina sysslor som det blifvit hennes vana. Kvarnen stod med orörliga vingar, ty det fanns intet mjöl att mala, och där hördes under de långa snögande vintermånaderna hvarken steg eller röster. Bettlarna, som gingo förbi på vägen, trodde, att där var obebodt och öde.

När det åter började våras och hvita, långdragna skyar ilade öfver himlen, kom en dag en gosse, het och flämtande springande på vägen, och till hvar och en, som han mötte, ropade han ett ord ända till dess han försvann i skogen på andra sidan heden. Några timmar efteråt kom en ryttare i fyrsprång och ropade på samma sätt åt alla sidor ända till dess han var borta, och kvinnorna samlades flockvis på kyrkbacken. – Sverige, Sverige var frälsadt, och Måns Bock och hans getapojkar hade vid Sundet slagit hela fiendens här!

Endast Kerstin Bure tillfrågade ingen hvad som skett utan satt hvar middag på kvarntrappan i det härliga solskenet och kardade ull med Lena. Bäst som de en gång sutto, flitiga och tysta, medan vårflödet porlade i diken och bäckar, hörde de, att klockorna ringde söderut i grannsocknarna, fast det var onsdag. Väntande uppställde folket sig utefter vägen på båda sidor, och i kyrkans vidöppna dörr framträdde församlingens stapplande herde, följd af sina kaplaner och i full mässkrud.

Ännu en gång slamrade i hällar och stenar träskornas välbekanta marsch, men nu vid säckpipor och skallmejor. Det var den återvändande bondehären. Det var djupa led af yfviga skägg och sönderhuggna fårskinnspälsar och ärliga blå ögon. Med stafven i handen och musköten vid remmen och breda hattar på det hängande håret tågade den hemförlofvade skaran från sin seger. Långt i förväg gick budkaflen från kyrka till kyrka ända upp till de nordligaste små träkapellen, där lapparna bundo sina renar vid klockstapeln, och hela Sveriges soliga vår fylldes af klockornas lofsång.

Närmast framför skrindorna med de sårade red Måns Bock i sin grå syrtut och med ridpiska i stället för värja. Nedkallande välsignelse öfver sin räddare, hälsade honom allmogen med viftande förkläden och mössor, men han vände sig till sina fänrikar och ropade, att de skulle sjunga.

När rösterna tystnade, fortsatte Måns Bock ensam och sjöng vers efter vers, som han själf satte samman.

Kerstin Bure hade rest sig på kvarntrappan och såg och såg under den lyfta handen, men Lena, som så oförfäradt ströfvat fram i ödemarkens snår, vågade den stunden icke längre bida och speja utan smög sig undan och kastade sig snyftande bland de tomma mjölsäckarna.

Steg för steg drog sig Kerstin Bure tillbaka uppför trappan ända till dess hon stod allra öfverst med ryggen mot kvarnväggen. Då slöt hon handen om ögonen. I den eftersta skrindan satt Johannes på höet bland de sårade, lika blid och stilla som alltid, endast blekare och med förband om armen och skuldran.

Allt hårdare slöt hon handen om ögonen.

– Så var han ändå den jag trodde, ehuruväl jag för att rätt pröfva hans sinne annorlunda befallde. Då skall han ock, fast han är Kerstin Bures fosterson, för lifvet få den behålla, som han själf valt, om hon än är den armaste getpiga!

Men i detsamma hörde hon, hur klockaren och hans ringare slamrade med luckorna på stapeln, och storklockan lät höra sina första slag.

Hon rynkade pannan och gick in i kvarnen sägande:

– Väl har jag intet mjöl att mala, men låter han sin klocka ljuda, fast han ingen son haft i kriget, då skall också min kvarn spela!

Knarrande begynte den hvitdammiga axelstocken röra sig och snurra, och medan bondehären sjungande drog förbi vände den tomma kvarnen allt snabbare sina stora vingar.

GUSTAF CELSING.

Sultanen, som förklädd och med en fikonkorg på hjässan gått omkring på gatorna och pröfvande samtalat med folket och många af janitsjarerna, mötte i Seraljens trädgård sin moder.

Hon strök slöjan från sin skrynkliga panna och kastade armarna tillbaka.

– Folket är krigslystet, – sade hon. – När skall du åter församla det och hjälpa mitt nordiska lejon mot tsaren? Befall dina soldater att bära Mohammeds fana öfver den svenske konungens hufvud och följa honom till strids!

Sultanen satte fikonkorgen på ett stenbord och svarade:

– Jag kände om honom blott föga, när han som flykting kom till mitt land. Snart talade män och kvinnor om intet annat än om honom. Hur kan, frågade jag mig, en förarmad ensam flykting utan makt med sin blotta närvaro så eröfra ett helt folk? – Jag förstod det knappast, men vördnadsfullt ville jag räcka honom min hand, fast han var en hedning, och jag sände mina soldater mot hans fiender. Folket sköt glädjesalvor och tände lampor i moskéernas torn. Vid Pruthströmmen möttes härarna ... Men hör mig! Fred blef sluten. Då såg min storvezir långt ute på strömmen en man på en simmande häst. Det var den svenske konungen, som i sporrstreck kommit med sina ryttare från Bender. Min storvezir har noga berättat mig allt, och han skälfver ännu på rösten när han talar om den stunden. Utan att hälsa sprängde konungen till hans tält, och genomvåt af flodvattnet satte han sig öfverst på divanen under Mohammeds fana. Han begärde att genast få det nyss underskrifna fredsbrefvet för att rifva det i stycken. Där satt alltså, hundratals mil från sina egna stater, den slagne flyktingen med Mohammeds fana öfver sin kala hjässa, och stolt som hade hans rike sträckt sig ända ned till Arabiens öknar befallde han mina härar att fortsätta striden. Det var en blåsig dag. Tältduken fladdrade och slog. Allt emellanåt frasade det i fanan, och när han lyfte den knutna handen, stötte han sin handskkrage mot de heliga gröna tofsarna ... Men jag säger dig, fred var sluten. Andra tider ha kommit. Hvar dag har jag i Bender låtit penningar och skänker af många slag öfverlämnas till din hjälte. Jag har bemött honom som min gäst, men i stället att återvända till de sina, stannar han år efter år ... Min storvezir råder mig att icke längre ödsla gåfvor på de objudna främlingarna, af hvilka vi ha litet gagn att hoppas. De äro för fattiga att kunna utföra några storverk. Där, moder, har du sanningen!

Det skymde medan han talade, men samma natt rådplägade i Thomas Funcks hus de svenska herrar, som blifvit skickade till sultanens stad. De samspråkade ängsligt hviskande, och när det började lida mot morgonen, sköt Funcken ljusstaken öfver bordet till bataljonspredikanten Agrell.

– Läs du något för oss ur Skriften, innan vi åtskiljas, ty med allt vårt rådplägande komma vi nu ingenstädes. Grossveziren förde visserligen sina soldater i elden, men han satte högre värde på en fylld börs och vackra slafvinnor än på skottsår i sin hvita arm. Vid Pruthströmmen lät han brädda sin turban med ryska mutor. Sedan dess äro turkarna oss emot. Må så vara att Gustaf Celsing med sin färdighet i deras språk lätt skulle kunna uppsätta en klagoskrift. Hvem skulle dock kunna bringa den i sultanens egna händer! Väl mottar han klagobref, när han om fredagen rider till moskén, men vi veta ju alla, att den, som har den dumdristigheten

att framlämna ett sådant bref genast blir fängslad, och kan han inte punkt för punkt bevisa sanningen af det skrifna, blir han utan misskund afrättad. Och hvem har här bevis!... Därför säger jag, låt oss hellre höra några ord ur Skriften, och må sedan hvar och en gå till sitt.

Herman Tersmeden lyfte bibeln från vägghyllan och lade den framför Agrell.

– Jag aktar väl frimodighet, – sade han, – men i detta stycke måste jag gifva Funcken rätt. Ägde vår konung Frankrikes skattkammare, skulle han vunnit långt fler provinser än han nu förlorat. Han skulle vid detta laget vara den största och mäktigaste bland jordens förstar ... men fattigdomen binder våra händer. Hvad äro vi väl? En stormakt med en tiggarstaf i handen!

Under hela samtalet satt kommissionssekreteraren Celsing vid bordsgafveln vänd mot de tillskjutna fönsterluckorna. De andra ovetande hade han redan förut uppsatt ett klagobref till sultanen, och han kunde med handen känna det under sin rock, men han visste ännu icke till hvem han skulle våga anförtro sina planer. – Den dag, som nu gryr, tänkte han, är en fredag och sultanen skall då rida till moskén. Medan det nu dagas, vill jag noga beakta hvilken af de närvarande, som först träffas af solstrålen från springan mellan luckorna, och ber jag den gode Guden att på det sättet utpeka den man, som är mest värdig att blifva hans redskap. Till den mannen vill jag sedan vända mig i tillit och förtröstan.

Upptagen af sina tankar mäktade han endast stundvis följa de ord, som Agrell med tungsint stämma uppläste vid det nedbrända ljuset.

– Och kvinnan var klädd i en mantel af purpur och skarlakan och skimrade af guld och ädla stenar ... Och jag såg kvinnan drucken af de heligas blod och af Jesu vittnens blod, och jag föll i stor förundran då jag såg henne ...

Celsing blygdes inför sig själf att icke uppmärksammare kunna lyssna på Agrell. Alltjämt satt han bortvänd och skuggade med handen sitt bleka ansikte. Han hörde hur staden vaknade, hur snabba steg gåfvo eko öfver gatorna, hur åror plaskade, hur den första brisen skakade kastanjerna kring huset, hur böneroparna stämde upp sin sång.

Springorna lågade redan kring luckorna. Han vågade icke flytta sin hand från kinden eller maka sin stol.

Från midtersta springan föll rätt i hans eget öga den första solstrimman, klar och strålande.

Han reste sig så häftigt, att han, stammande, måste söka efter en ursäkt.

– Kära herrar, jag befinner mig inte fullt väl och går upp på kammaren för att hvila.

Han förstod, att han icke längre skulle söka efter medhjälpare utan själf bli det ensamma sanningsvittnet. Morgonljuset fyllde hela hans kammare. Den var belägen öfver det rum, där de andra voro samlade, och trähusets väggar och golf voro så tunna, att han ännu kunde höra Agrells stämma.

Han öppnade dragkistan, där en mängd turkiska dräkter och dukar lågo bevarade till att begagnas af honom och hans kamrater, när de någon gång ville vara okända. Det glindrade i guldstickningar och tofsar, och långsamt uppknäppte han sin svenska rock och väst för att utbyta dem mot den främmande påklädseln. Men när han såg dem ligga på bädden, när han såg de hopsydda risporna efter ett sabelhugg på ärmen och när han på det utslitna fodret igenkände styngen, med hvilka hans mor insytt fullmakter och passbref, då ville han icke släppa den gamla dräkten ur händerna. Han kastade sig framstupa på sängen och drog kläderna samman i en omfamning och gömde ansiktet i rockfodret som mot en kudde.

– Gud, Gud! – hviskade han. – Det är den mission du gifvit de svenske, att de midt i en usel värld skola visa

hvad fattigdomen och en öppen panna kunna mäkta. Var det inte för sin fattigdom de blefvo slagna! Var det inte för sin fattigdom de lyfte sitt hufvud, så att de blefvo ärade bland människor. Om de hade mynt att besticka Seraljen och icke blygdes att begagna dem, skulle alla sultanens knektar stå under deras fanor. Är det inte din vilja, att där tsaren gäldar med penningar, där skola de betala med sitt lif!

Genom golfvet hörde han ännu, hur Agrell läste ur bibeln.

– Och jordens konungar, som med henne lefvat i yppighet, skola gråta och sörja öfver henne, när de se röken af hennes brand, stående på afstånd af fruktan för hennes plåga, sägande: Ve, ve den stora staden Babylon, den starka staden, att på en stund din dom är kommen! Och jordens köpmän gråta och sörja öfver henne att ingen mer köper deras skeppslaster, deras skeppslaster af guld och silfver och ädelstenar och pärlor och fint linne och purpur och silke och skarlakan och allt deras luktträ och alla deras kärl af elfenben, af dyrbart trä, af koppar, järn och marmor, deras kanel och kryddor och smörjelse och rökelse och vin och olja och semlomjöl och hvete och ök och får, deras hästar och vagnar och trälar och lifegna ...

Celsing såg för sig den stora staden och sultanen, som nalkades på sin häst, och han såg sig själf, som skulle lämna fram brefvet. Men så tycktes honom att turbanerna förvandlades till hundlokor och maskrosor vid en gärdesgård, där några barfotade torparebarn lekte med en barkbåt i bäcken. På bänken uppe vid huset satt hans mor och visade honom hur skickligt hon sytt in hans fullmakter och passbref under rockfodret. Han steg upp och strök sig öfver pannan och utbrast högt som hade han talat till henne:

– Hellre än att de svenske bli till en spottvisa och jagas sin färde som bettlare, må väl en af dem låta sitt lif!

– Med hvem talar du? – frågade i detsamma Agrell, som kom uppför trappan till kammaren. – Du har låst dörren inifrån och unnar inte mig sänghvila.

Ifrigt hoprullade nu Celsing kläderna i en duk och knöt noga igen byltet. Vid ena snibben fäste han en papperslapp, på hvilken han skref, att han testamenterade alltsamman till sin tjänare, på det att ingen främling skulle få bära hans hederliga gamla svenska liveré.

– Bästa bror, – ropade han till Agrell, – harmas inte öfver mina besynnerligheter, men låt mig ännu få vara ensam med mig själf några ögonblick.

Under tiden pådrog han de veckiga turkiska byxorna och stötte tofflorna på fötterna och trädde armarna i den guldstickade jackan. Så snart han hade gömt klagoskriften i gördeln och påsatt den röda lufvan, öppnade han varsamt fönstret.

Agrell satte sig ned på öfversta trappsteget men ryckte allt emellanåt i låsvredet. – Celsing är en så blyg och stillfärdig ung man, tänkte han, att ingen rätt kan veta hvad han går och bär på, men litet skulle det anstå en stugupilt som han att kasta sig in i några äfventyrligheter.

Han ryckte ännu en gång i låsvredet och sade:

– Du är inte född att begå några dårskaper, bror Celsing, utan att med åren beskedligt sätta dig i ro med heder och odla din kål ... Men hvad skall detta betyda, att du går fram och åter öfver kammargolfvet utan att vilja låta dörren upp?

I stället att svara steg Celsing upp i fönstret, och på grenarna af en kastanje klättrade han sakta ned till marken, för att ej vännernas varningar eller sista handtryckning skulle beröfva honom makten öfver sig själf.

I trädgården gingo en mängd tjänare i ljusblå rockar med ofantliga galoner af guld och silfver för att till det

yttre dölja beskickningens armod, men de befunno sig på andra sidan huset. Utan att se tillbaka smög sig Celsing genom grinden, och när han omsider kom fram till torget mellan Hagia Sofia och Seraljen, ställde han sig under det stora trädet bland tiggarna och de vanföra.

Här är det rum, tänkte han, som Gud nu anvisat mig. Ni stackare på kryckor, ni arma, som knappast ha en sten att sofva mot, lären af mina landsmän vägen till upphöjelse!

Han tog ej sitt öga från Höghetens Port, där vaktande kapidsjier höllo de nyfikna tillbaka med sina sablar och där, droppande efter nattens strida regn, två afhuggna hufvud sutto spetsade i nischerna på muren. Ovan vid de låga tofflorna utan klackar kände han sig mindre än annars, men när han reste sig på tåspetsarna kunde han öfver turbanerna se in på den rymliga Janitsjargården ända fram till den andra porten, Välgångens Port. Hvita evnuker röjde där en bred väg mellan väggar af guldstickadt silke och vaggande turbanfjädrar. Skäggiga ulemas i violetta kåpor och blå stöflar, agaer i himmelsblå mantlar och soldater i höga gula mössor sträckte sig framåt och bespejade den ännu tillslutna porten. Genom den skulle sultanen komma. Han visste det. Han uppläste för sig själf ur minnet slutraderna i det bref, som hans fingrar kramade under gördelns veck: – Detta är utan någons begäran men för sanningens och de betryckta landsmännens skull skrifvet af svenske undersåten Gustaf Celsing.

I det brefvet hade han berättat om storvezirens och ämbetsmännens falhet, men då allt guldet och silket nu glittrade i solen, tycktes det honom, att han ändå sagt för litet. Han mindes kärran med halmsäckarna, på hvilka hans sjuka konung åkte öfver steppen. Han mindes, hur i Bender öfverstar och generaler svärtade sina förslitna rockar i sömmarna, för att bristerna icke skulle sticka turkarna i ögat. Och ändå hade han sett mäktiga sändebud buga sig för dessa flyktingar med en uppriktigare vördnad än den, hvarmed de bäfvande åskådarna nu sänkte sina turbaner.

En fasans tystnad bredde sig öfver människohafvet, och ofvan i höjden sjöngo böneroparna från Hagia Sofia. Han hörde dem hälsa Mohammeds kejserliga ättling från den kyrka, hvars kupiga stenhimmel blifvit byggd vid psalmsång till ett kristenhetens underverk och där benskärfvor af heliga martyrer sutto inmurade bakom hvart tolfte hvarf tegel. Han grep om en tiggares krycka för att kunna höja sig upp. I Välgångens öppnade port urskilde han storvezirens pyramidformiga hufvudbonad och gröna kaftan, de ljusblå stallknektarna, de dunkelgröna agaerna af den kejserliga stigbygeln. De röda skarprättarna kommo med sina snören, kaffebärarna och vattenbärarna med sina handdukar, brickor och guldkannor, och slutligen närmade sig beskuggad af sidenfanorna, sultanen, Achmed den tredje, tulpanfesternas och bröllopens herre.

Celsing trefvade med båda händerna i sin gördel och ryckte fram brefvet.

– Gud vare den olycklige nådig! – sorlade tiggarna. – Det är en sinnesrubbad, som icke vet hvad han gör.

De togo fast i hans jacka för att hålla honom tillbaka, men de voro för orkeslösa och svaga. Då började en af krymplingarna att slå honom med kryckan, men han kände det icke, och med brefvet lyft öfver sitt hufvud trängde han sig in bland janitsjarerna och ställde sig midt i sultanens väg.

Sultanen, hvilken satt något framåtlutad i sadeln, var mycket blek, och hans ögon liknade eldsljus genom immiga rutor. Utan att hålla in hästen sänkte han sin hand och mottog brefvet samt gömde det i sin med svarträf kantade hvita damastpäls.

Skarprättarna grepo nu Celsing och ledde honom öfver Janitsjargården till en fängelsehåla, som var belägen under Välgångens Port.

– Du har djärfts att framlämna ett klagobref, – sade de. – Månne du också har fullgiltiga bevis för det du skrifvit?

Han vaknade upp och svarade:

– Bevis ... Mitt ord ... Tag mitt lif, tag mitt blod som bevis!

De skakade suckande på hufvudet och lämnade honom i ensamhet, men på fängelsemuren föll en lika varm och klar strimma af dagsljuset som den solstråle, hvilken om morgonen bestämde honom att offra sig. Det styrkte honom i hans beslut att med höjd panna invänta sitt straffs fullbordan.

Han tog en hvass stenflisa från marken och förkortade de långa timmarna med att inrista ord just där strålen träffade väggen. Allt som strålen långsamt flyttade sig, följde han efter och utarbetade bokstaf vid bokstaf. När kvällen bröt in, hade han på modersmålets språk redan ingräft följande rader i det aflägsna blodshäktets murbruk:

Jag frös och jag svälte
med fröjd för min hjälte.
De våra förblödde.
De ädlaste dödde ...

När han hade fullbordat ordet »dödde», bleknade strålen och det vardt mörkt. På afstånd bortom den tredje och innersta porten, Lycksalighetens Port, ljödo flöjter och guitarrer från Seraljens trädgårdar.

Då steg oron och ångesten åter i hans sinne, och han talade halfhögt och vred sina händer:

– Kvinnor och lustbarheter aktar jag litet ... och drick och spis ej heller mer ... Och allt detta utpyntade siden, som människorna längta efter? Fåfänglighet, fåfänglighet! Hvad värde besitter det, när du väl äger det! Hur godt sof jag inte mången natt med min gamla klädesrock hoprullad under hufvudet ... Men där ute i världen är så mycket, mycket, som jag gick kall och likgiltig förbi. Finge jag min frihet åter, jag skulle kunna sätta mig under trädet hos tiggarna och visa på en af de små glänsande ödlorna i gräset och fröjdas åt att se den ... Hjärta, hjärta, du som bultar så tungt, hvarför hängde du så tomt i mitt bröst, när dagens ljus ännu sken på min väg!

Timme efter timme vakade han i mörkret, och allt innerligare blef hans längtan att få återse sin ljusstråle på muren. Genom nyckelhålet kunde han skönja, att ett svagt månsken låg öfver marken, men omkring honom förblef det mörkt.

Då kastade han sig ned och fortsatte att uttänka de verser, som han nästa morgon skulle rista i muren. Han menade, att blefve han fri, skulle han upprepa och tyda de verserna för de fattiga under trädet vid Seraljporten, men såge han aldrig den öppna himmelen åter, då skulle kanske någon af hans olyckliga landsmän en gång hämta tröst af att finna de svenska orden på muren. När han hade fått hela stycket färdigt, satte han sig upp, och på tonen af en påskvisa, som han mindes från sin barndom, sjöng han med hög röst:

Jag frös och jag svälte
med fröjd för min hjälte.
De våra förblödde.
De ädlaste dödde.
Hans skara är fången
med gamla och unga.
Hans stjärna är gången
i skyarna tunga.
På främmande slätter
hans stoltaste ätter

vid kyrkorna tigga.
På strå fick han ligga
och nämns dock den störste!
I hungrande alle
på stenarna kalle,
kom, skåder er förste!

Medan han ännu sjöng glänste helt plötsligt ett rödt sken mellan fingrarna, som han höll öfver sina ögon. Han reste sig. Var det ändtligen soluppgången?

Men den röda strålen flyttade sig oroligt fram och åter på muren och allt närmare hördes steg och röster. Så blef det åter mörkt, och en nyckelknippa slamrade länge vid låset.

Två slafvar inträdde med facklor, och framför honom på marken lade de ett hopknutet bylte.

Den ena slafven höjde därefter facklan och tilltalade honom.

– Padisjan hälsar dig och säger: Så stor är hans vördnad för de svenske och deras konung, att han hellre önskat se dig som sin gäst än som fånge. Din skrift vill han begrunda. Påtag nu den klädsel, som tillkommer dig, och gack i fred till ditt hus!

Celsing knäböjde och öppnade byltet och där återfann han sina svenska kläder. Han lyfte rocken upp mot facklan för att se att det verkligen var den riktiga. När han igenkände sabelhugget på ärmen och moderns sömnad på det gula fodret, afdrog han i slafvarnas åsyn den turkiska sammetsklädseln och påknäppte åter sin nötta hedersdräkt.

Med hatten framför sig steg han ut i månljuset, men när han vid Höghetens Port kom till de sofvande tiggarna under trädet, fattade han den närmaste gubben om skuldrorna och kysste honom.

– Du känner mig inte, – sade han. – Men om du rätt gjorde det, skulle du följa mig till mitt folk, och det skulle lära dig vägen till upphöjelse. Ofta såg jag min konung sofva liksom du med en sten under sitt hufvud.

DUMMA SVENSKAN.

Det var en gång en vintermorgon, då dimmorna lågo på Marmarasjön som snöiga klippöar, men alla det gula Stambuls minaret glödde redan ända ned till understa balkongen. En evnuk, som tillhörde sultanens moder, hade begifvit sig till sin förste herres graf för att bedja. Under hemvägen köpte han på torget en hvit slafvinna, som med sin höga växt ådragit sig hans uppmärksamhet. Han följde bakom henne på några stegs afstånd och visade allt emellanåt vägen med sin silfverbeslagna bambustaf, men lika ofta skakade han på hufvudet och tänkte: – Hvad man den här gången kommer att säga, det skulle inte ens en profet kunna förutspå. Hon har ju fötter som en järnbärare.

Han ledsagade henne förbi den yttre seraljgårdens högdraget likgiltiga vakter och vek af nedåt vattnet. Där klappade han på en liten oansenlig och af vildvin nästan undandold trädgårdsport.

– Mitt barn, – sade han till slafvinnan, medan de väntade. – Gubben som nu kommer med sina nycklar, heter Afdankade Messias, och du må så gärna först som sist lära dig, att det är en farlig och sällsam man. I sin ungdom hette han Sabathaï och lefde då som jude i Smyrna, påstås det. Så begynte han predika, att han var den andra Messias, men storherrn befallde sina bågskyttar att pröfva hans osårbarhet, och då afsvor han sin

helighet och blef i stället portvakt i Seraljen.

Låset gnisslade, och porten öppnades långsamt och försiktigt af en gubbe, hvilken hade en trasig brun schal knuten om lifvet som bälte.

Evnuken lade nedlåtande sin svarta hand på hans axel.

– Jag skall gifva dig ett mynt af blankt silfver, du gamling, om du, innan vi gå vidare, spår denna nya tjänarinna. Aldrig har jag mer tvehågse fört en nykommen öfver din tröskel ... Se här, kvinna, tag min staf och drag med den ett streck på sandgången och låt mannen tyda det och förutsäga din framtid!

Så snart slafvinnan hade efterkommit denna befallning, böjde sig Afdankade Messias öfver sanden och mumlade:

– Det är ett rakt streck ... Det går tvärs öfver vägen till rabatten, där markens giftiga kryp smyga kring under rosenståndet ... Det är alldeles rakt, säger jag ... inte en bukt, inte en hake ... Behåll ditt mynt, herre, ett så rakt streck har ingenting att förtälja. Den kvinnan kan jag inte spå.

– Så må du också få den lön du länge förtjänat, gamle bedragare! – svarade evnuken samt ryckte till sig sin staf och lät den falla öfver ryggen på Afdankade Messias. – Minns du när du predikade och lärde, att du var en Guds profet, som en gång skulle komma ridandes på ett vilddjur, med tyglar af sjuhöfdade ormar!

Afdankade Messias stod en stund på sin ena fot som en trana och kliade sig med den andra i knävecket. Därefter tog han ett par steg tillbaka, och hans lilla rynkiga ansikte förvred sig, medan han höjde sina händer och hväste:

– Hugg och slag får jag för din skull, obekanta kvinna. Vare du förbannad, och må ormar och skorpioner vålla din död! Nu har jag spått dig!

När han hade sagt detta, låste han åter försiktigt porten bakom dem och linkade bort öfver kiselstenarna vid vattnet.

Evnuken hade emellertid redan fattat slafvinnan om armen och ledde henne uppför en brant stentrappa mellan fästningshöga murar. De kommo upp i en lustgård, där gångarna voro beströdda med krossade musselskal, hvilka sakta knastrade under deras steg, och han tecknade åt henne att gå vördnadsfullt långsamt och tyst. Mellan cypresserna hängde på snören förgyllda burar med sångfåglar, små springbrunnar plaskade och stänkte i skålar af parosmarmor, och genom en lång hvalfgång af susande myrten och buxbom förde han henne ut på en udde mot hafvet.

I en rundel af plataner stod en hvit kiosk med veckigt svängda tak och halfmånar och stjärnor på spirorna, och på mattan utanför dörren jollrade ett par ammor lågmäldt och smeksamt med några barn, hvilka de lärde att gå. Midt i dörren satt på dynor en hvithårig kvinna i fotsid sobelpäls och knöt en hvit bandrosett kring skaftet på en barnskallra af purt guld. Det var Biet i Rosenknoppen, sultanens moder, den undersköna grekinnan från Retimo, som i sin ungdoms blomning, då hennes läppar ännu liknades vid vårens dagg, hade gjort Mohammed IV vansinnig af undergifven kärlek.

Hur väl mindes icke den åldriga sultanan de förfärliga timmar, då janitsjarernas facklor lyste öfver gårdarna och hennes afsatta gemål drog sig undan till palatsets innersta kamrar för att under bön och dödsbetraktelser bereda sig till fängelset och grafven. Ännu kunde hon se sig själf i de långa år, då hon i Eski-Seraj, de åldrade haremskvinnornas dystra hem, sömnlös gick fram och åter öfver mattorna och vred sina händer, under det att en medtäflarinnas son, upptagen af teologiska samtal med softas och stjärntydare, utandades sin kyla öfver de forna sultanernas borg. Allra bäst ihågkom hon dock den morgon, då en son af hennes eget

blod ändtligen hyllades vid janitsjarernas skri och då hon på nytt från sin bärstol såg Lycksalighetens Port springa upp på vid gafvel och fattade allmaktens spira med lika trygg och stadig hand som hon nu höll sina barnbarns guldskallra. Hennes ansikte var gulaktigt och hvasst, men en oändlig ljufhet darrade öfver det sorgmodiga småleendet.

Evnuken kastade sig framstupa ned på mattan men reste sig åter på hennes vink och begynte tala.

– En gång hittade på Haivanserai ett barn en stor diamant af skönaste vatten. Ingen, höga sultana, ingen visste hur den kommit dit, men en lärd alim berättade, att just på det rummet hade fordom under ett triumftåg kejsar Justiniani krona blifvit borttappad. Du har väl också förnummit, höga sultana, att en fattig man en gång hittade en härlig diamant på en sophög invid Egrikapu-porten. Så litet anade han stenens värde, att han bytte bort den mot tre silfverskedar, men nu sammanhåller den stenen panaschen på din sons turban. Kostbarheter af alla slag ligga sedan gammalt gömda i denna stads grushögar och kanske i marken här under oss, men när skattsökaren kommer med sin spade, letar han på orätt ställe och hittar bara benknotor och mögligt murbruk. På det sättet går det också ofta mig, din tjänare, när jag skall köpa slafvinnor. I ett helt år har jag ängsligt burit på din befallning att skaffa en gulhårig och storväxt slafvinna. Det friskaste källvatten har smakat mig kvalmigt, och den mjukaste sofmatta har tyckts mig hårdare än en af trappstenarna i Sjutornen, ty tanken på din åstundan har icke unnat mig någon fred. Först i dag – just när jag för en kort stund glömde min oro och gick att bedja på din gemåls graf – lät mig den nådige guden helt oförmodadt få syn på en sådan slafvinna, som du önskade.

Han aflyfte den simpla schal, som slafvinnan bar öfver sitt hufvud, och där stod en kvinna med ljust tillstruket hår och klara, öppna drag.

Sultanan lade skallran i sitt knä och svarade småleende:

– Min son drömde en natt i ramadan att han såg mig omfamna och kyssa en storväxt och gulhårig slafvinna. Som ingen sådan fanns i hela Seraljen, gjorde drömmen mig nyfiken. Jag vet dock icke rätt hvilket ämbete vi skola kunna gifva åt denna nykomna tjänarinna. Hon är för lång och ovig att bli danserska eller att betjäna min son. Han älskar framför allt små fötter och små händer ...

– Visserligen, – svarade evnuken, då han märkte hur föga hans köp behagade sultanan, – men ännu har jag icke på långt när berättat dig det märkvärdigaste hos denna kvinna. Jag skulle sannerligen knappast själf våga tro mitt eget tal, så framt icke slafhandlaren bedyrat sanningen vid sin egen salighet. Jag känner honom och vet, att han är en obeskrifligt from och rättskaffens köpman, som aldrig bedragit oss hvarken i fråga om slafvinnornas ålder eller födelseort. Denna kvinna kan dessutom redan många ord på vårt språk och har själf intygat att slafhandlaren talar sanning. Hör mig därför, höga sultana, och döm om jag någonsin haft en sällsammare ädelsten att lämna dig! Med hvilken hänryckning brukar du icke tala om ditt lejon i Bender, de svenskes store konung. Nåväl, denna fattiga kvinna är en dotter af hans folk och född i hans aflägsna rike, där det hvarken finns gräs eller blommor utan ligger djup snö midt i sommaren.

Den nyss så likgiltiga sultanan kastade skallran åt sidan och reste sig, full af häpen undran. Hon glömde sin egen värdighet och gick noga besiktigande rundt omkring slafvinnan. Hon tog hennes händer och lyfte dem och synade dem och lät dem åter sjunka. Hon öppnade hennes läppar och undersökte tänderna. Hon kände på hennes hår och skinn, men fortfor under hela denna långa granskning att beständigt småle.

– Allt hos denna kvinna, – sade hon, – är så stort ... munnen och till och med hakan äro stora ... Flicka, visa mig ditt ben!

Slafvinnan gjorde en otympligt tafatt åtbörd af plötslig afsky och vände sig bort samt mumlade på sitt eget tungomål:

– Åsch, sickna tokerier!

– Hon är ganska enfaldig, – betygade evnuken medlande. – Det märkte jag genast, och köpmannen, som icke heller i det stycket ville leda sin kund vilse, tillstod, att han ännu icke kommit sig för att gifva henne något namn utan rätt och slätt brukade kalla henne Dumma Svenskan.

– Så får hon väl behålla det namnet till dess hon förtjänar ett bättre ... Mitt barn, visa mig nu ditt ben!

Dumma Svenskan blef allt mer förtretad och skamsen och höll med båda händerna om sin långa, bruna skjorta.

– Jesses, jag kan väl få stå i fred, vet jag.

– Hvad säger hon?

– Det vet jag inte, höga sultana. Men ... Måhända kan hon duga att bära linnetvätten.

– Nej, hon skall bli väkterska öfver mina papegojor, ty deras burar orkar ingen af mina andra tjänarinnor att lyfta. Kvällstjärnans Ljus, som nu har hand om fåglarna, är en alltför späd och sirlig flicka och kan ha ett stort öde att emotse. Låt henne emellertid att börja med sorgfälligt undervisa den nykomna i ämbetet.

Sultanan, som mättat sin nyfikenhet och ledsnat på samtalet, gick tillbaka till dörren och ropade åt ammorna att leda fram barnen.

Så gingo nu dagarna, och Kvällstjärnans Ljus lärde den nya slafvinnan att vårda och mata papegojorna. I timmen före solnedgången sutto de båda ofta hviskande samman i lustgården mellan de utlyfta papegojburarna, och Kvällstjärnans Ljus, som var en trettonårig liten tscherkessiska och den yngsta i sultanans tjänst, fick Dumma Svenskan af hjärtat kär. En gång befallde då sultanan, att de skulle bära den äldsta och förnämsta papegojan i sin silfverbur ända ned till stranden, så att den sjuka och tynande älsklingsfågeln finge inandas den friska och salta fläkten från hafvet. När de hade satt sig på bänken bredvid buren, lindade Kvällstjärnans Ljus sina armar om väninnans breda skuldror och begynte utfråga henne om allt möjligt i världen.

– Berätta du om dig, så berättar jag om mig?

– Litet har jag att berätta. Som barnflicka följde jag major Enebergs fru från en stad, som hette Nyköping till en stad, som hette Riga. Där blef jag gift med en gudfruktig och braf soldat, som hette Andersson, men när så belägring och pest kommo öfver oss och Andersson skulle hjälpa några af oss kvinnor att fly, då blef jag fasttagen af ryssen och bunden och lagd på kärran och såld till den turkiske slafhandlaren.

– Säg mig en sak! Kan du den härliga sagan om dansens ande? Inte. Finns det väl något mer lycksaligt på jorden än att dansa?

Kvällstjärnans Ljus reste sig sakta dansande, och med halfslutna ögon vände hon sig rundt så att den tillbakakastade slöjan liknade blåhvita ringlar af persisk rökelse.

– Afdankade Messias har spått mig, att jag en gång skall få två hundra schalar och en kiosk, tapetserad med röd damast. Jag tror säkert, att hans ord bli besannade, om jag bara väl får dansa inför padisjan. Vet du, jag kan inte sofva om nätterna utan ligger bara och tänker på allt detta. Kanske, tänker jag hvar afton, kanske får jag redan i morgon dansa för padisjan. Ännu har han knappast sett mig ... Hvarpå brukar du själf tänka? Jag menar, hvad längtar du efter, hvad hoppas du på? Just på ingenting, säger du? Kan det väl då vara något nöjsamt för dig att blott och bart gå och sköta ditt besvärliga och enformiga ämbete hos papegojorna! Det nöjet har jag ännu aldrig förr hört någon rosa. Jag tycker det är ett straff att behöfva sitta och mata de

dumma kräken. Du är en besynnerlig syster, och ingen blir rätt klok på dig.

Dumma Svenskan satt trumpen och sträf. Hon lekte med den nittioåriga papegojan i buren och försökte att lära henne några ord på hemlandets språk för att få höra en lefvande varelse uttala dem.

– Lär sig nu vackert att säga Andersson! – uppmanade hon.

Men den högfärdiga och grättna fågeln gurglade och skrek och ville icke.

Då stirrade hon på de venezianska handelsskeppen, som med förgyllda lyktor på sina förstammar och omgifna af fiskmåsar och grönsakslastade kaiker torkade sina slappt hängande segel i solen. Vimplarna voro så långa, att de räckte ända ned till vattnet, och roddargossarna kifvades om att fånga deras snibbar, hvilka lyftes af solnedgångens bris.

För första gången begrundade hon sin egen saga. Hon tyckte att den var befängd och tokig som hade sultanens puckelryggige sagoförtäljare berättat den på narri och medan han talade omskakat i sin mössa armringar och torra rofskal, papegojfjädrar och ullgarnsändar. När hon såg sin egen skugga, sträckt af kvällsolen öfver stenbänkens gnistrande mosaiker, måste hon le som hade hon i en sultans grafhus stött knät mot svenska fållbänkar och dragkistor och hittat ett par undankastade småländska getskinnspjäxor i den heliga bönenischen. Men att med händerna i knät försjunka i betraktelser var icke hennes sak, och hon väcktes snart af steg på gångarna.

Där kom ögonläkaren med undergörande kollyriumsalva i en agatask, men själf var han blind, så att han måste ledas vid båda händerna. Där fladdrade bakom hyacinterna blomstermästarens ljusblå kaftan, och i bärstolar med väl sammandragna florsförhängen lyssnade afundade kadiner en stund till hafvets vågplask. Som ett fjäll reste sig med nästan dystert hot hela detta åt den jordiska lycksaligheten helgade kloster, till hvars öfversta höjder endast lyckans djärfvaste bergbestigare vågade klättra upp för att rycka till sig frukterna eller tumla tillbaka som blodiga lik. Lummiga plataner och ekar skuggade ängsmattorna utefter stranden. Ofvan den första muren sträckte sig bakom myrtenhäckar och lagerbuskar harems byggnadslängor, inbäddade i vildvin och rosor och med trägaller för de små fönstren, men allra öfverst, där allsvåldiga väsen sågo ned på sitt rike och blandade sin iskylda sorbet i skålar af urslipade turkoser, där brusade pinier och cypresser med en fjällskogs svartaktiga grönska, och marmorkioskerna lyste fram som snö.

– Solen sjunker, – sade Kvällstjärnans Ljus. – Låt oss gå ut på gräsvallen och leka. Älskade syster, hvarpå grubblar du?

– Det är nu snart ett helt år, under hvilket jag inte hört ett enda Guds ord ... Men luften börjar bli isande, det är tid att bära in den sjuka fågeln, så att inte stackar'n tar skada.

– Hvad bryr oss det elaka djuret. Ingen ser oss. Kom, älskade syster! Här har du min hand.

Dumma Svenskan lyfte surmulen den tunga buren i stället att svara. Steg för steg bar hon den ensam uppför de oändliga trapporna mot höjden, och medan böneroparnas sång från Hagia Sophia manade de rättrogna att knäböja, mumlade hon för sig själf på sitt eget mål:

– Man skall väl betänka sina skyldigheter, vet jag, om det också inte alltid står någon bak buskarna och gluttar.

Efter den kvällen vardt hon än mer butter och tvär, och de andra slafvinnorna sågo skrattande efter henne, när hon letade sig fram genom harems oräkneliga gångar och långa verandor, på hvilka vaktande evnuker tanklöst stodo och betraktade den bityniska Olympens aflägsna toppar. Icke heller den lilla Kvällstjärnans

Ljus slog längre armarna om henne med samma barnsliga innerlighet, utan dansade och hoppade i hennes fjät eller ropade ur vrår och gömslen:

– Akta, akta den sjuka fågeln!

Dumma Svenskan sörjde icke öfver sitt öde. Hon längtade icke och hoppades icke. Hon begärde icke mer af morgondagen än den förflutna hade skänkt, men hon gick i en ständigt växande förargelse mot allt det främmande och fåfängliga omkring henne. Papegojorna voro snart de enda som med sitt pladder kunde locka henne att svara, och i synnerhet vårdade hon med stor ömhet den elakaste och äldsta fågeln, som sett nio sultaner. Detta gjorde hon icke därför, att han var den äldsta och förnämsta utan därför att han var den skröpligaste. Aldrig kunde alabasterskålarna och skedarna, ur hvilka han matades, vara nog putsade, och ibland satt hon hos sina fåglar hela natten. Till sist märkte dock slafvinnorna, att det också fanns andra än papegojorna som hon fann på att betjäna. En natt fram på sommaren hade evnuken nämligen glömt att fylla vatten på den drickskruka, som alltid stod bredvid hennes sofmatta, och när hon en stund hade slumrat helt roligt, vaknade hon och begynte törsta. Då kom hon att besinna hur det icke hade fallit en enda regndroppe under flera veckor och att tulpanerna utanför kiosken måste vara lika törstiga som hon. Ju mer brännande och torr hon blef i strupen, dess klarare inbillade hon sig att hon själf kände blommornas kval. Slutligen steg hon upp och tog efter hand alla de andra sofvande slafvinnornas väl fyllda drickskrukor och gick ut och vattnade tulpansängen midt i nattens mörker. Där blef hon fasttagen af evnukerna, som i början menade, att hon smugit sig ut för att stjäla. Om allt detta talades länge i harem, men sultanan förblef henne nådig. Hon anförtrodde henne stundom till och med att förvara den handbörs, hvilken hon annars ständigt själf bar under sina kläder.

Sent och bittida sågo väktarna Dumma Svenskan med papegojornas matskålar, och på alla frågor svarade hon lika sträft. Men igenkände hon från muren Afdankade Messias, hvilken i vågskvalpet utanför den solhvita kiselstranden stod på ett ben som en trana, flög en frosskakning genom hennes kropp.

Då hände det att öfverhofmästarinnan en dag befallde henne att bära papegojburarna till Perikiosken ytterst vid hafvet och att, klädd i sin tarfligaste arbetsdräkt af brunt kameltyg, själf möta där vid solnedgången.

Hon svarade som vanligt med att mumla några vresiga och obegripliga ord. Därmed fortsatte hon under det att hon hämtade burarna. När sedan i skymningen tulpansängarna upplystes af otaliga små glaslampor, så att hela lustgården tycktes stå i ett sken från lågor ur jorden, påtog hon den usla skjorta, som hon icke hade burit sedan den morgon då hon stod på slaftorget.

När hon steg in i Perikioskens försal, voro alla sultanans danserskor redan församlade med små kronor af papegojfjädrar på nacken och papegojfjädrar strödda öfver sina skjortor af silfverflor. Midt i kretsen stod den fetlagda öfverhofmästarinnan med guldskalmade fyrkantiga glasögon. I handen höll hon en stor pergamentrulle, ty hon besatt mycken lärdom och var hemma i skrifkunskap samt författade skönare verser och sagor än någon man i hela sultanens stad.

– Se här, mitt barn, – sade hon och fäste en liten fjäderkrona på Dumma Svenskans sammansnodda nackfläta. – Vi skola nu förnöja vår höga sultana, padisjans moder, med en gammal lustig årsfest, som heter Papegojornas Bekransning. Alla dessa slafvinnor äro skickliga i dansens konst. Du ensamt känner den icke. Just därför skall du stå midt i ringen och försöka härma de andra med dina långa armar och stora fötter ... Det är det som skall bli det toklustiga.

– Jaha, – eftersade Kvällstjärnans Ljus och härmade öfverhofmästarinnan bakom hennes rygg, – det är just det, som skall bli det toklustiga.

– Nej, si det kommer då aldrig på fråga! – svarade Dumma Svenskan. – Men man kan allt dansa hos oss

också, fast då taga vi hvarann i hand så här ... och så dansa vi på så här ... och så stampa vi takten så mycket vi orka så här ... och så sjunga vi så här: Si gossarna komma och ...

Hon hade fattat några af danserskorna vid handen och drog dem med sig, men öfverhofmästarinnan blef så förskräckt att de fyrkantiga glasögonen halkade långt ut på näsan. Hon ryckte ur fickan sin lilla korta staf, som helt och hållet var beklädd med silfverfjäll och hade ett sigill inristadt i knappen, och med den knackade hon ifrigt i dörrposten.

– I rummet på andra sidan om detta förhänge kan hvilken stund som helst sultanan taga plats med sina förnämsta väninnor och evnuker. Öfverhistorieskrifvaren sitter redan där inne på sin plats för att anteckna allt och beskrifva festen i Bröllopens Bok. Äro ni tokiga, som ställa till ett sådant oväsen! Ett sådant klampande kan möjligen passa mulåsnor, som råkat att springa ikull en bikupa, men icke är det dans, ty dansen är framför allt skön.

Danserskoma skrattade med munnen full af insockrade kastanjer och krikon. De kvidde och jämrade och måste sätta sig ned på divanerna, och evnukerna gömde sina hvita tandrader bakom dörrförhänget.

Då visste Dumma Svenskan icke längre hvad hon gjorde. All den förtrytelse, som hon gått och burit på i veckor och månader, rann plötsligt samman i en enda flamma af vrede, och ordens flöde strömmade på hemlandets kärfva tungomål ohejdadt från hennes tunga.

– Jästingen i mej om jag frågar efter er och alla era svarta fulingar ... Inte mer än så frågar jag efter er ... Ni där, som bara lefva i svalg och flättja och synd! Aldrig sagga ni om annat än om de tolf lyckliga, som få betjäna padisjan ... herre je, de lyckliga, ja!... och om de sju kadinerna, som få två hundra schalar hvar ... Är det rättskaffens och anständigt att ha en hustru på hvar kammare hela huset rundt! Asch, asch, asch! Jag är en hederlig kvinna, och en hederlig kvinna, ni där, det har ni aldrig förr sett i detta Satans hemvist ... Jo, nu anacka mej, fick ni för Dumma Svenskan, ni!

– Mycket bra! – sade öfverhofmästarinnan, som utan att förstå ett ord noga hade iakttagit hennes minsta åtbörder. – Riktigt bra! Just så där skall du gå på, när du kommer in och dansen begynner ... Bara läsa upp versen litet mer lågmäldt. Litet lenare stämma ... Och kanske inte fullt så många knyckar med nacken ... Man kan visa sig en smula behagfull också i det toklustiga ... Tag nu i dina händer den här korgen. I den står, som du kan se, ett friskt rosenstånd. Jag har själf låtit Afdankade Messias gräfva det ur jorden med sina fingrar och plantera det i korgen, ty ingen är i sådant mer behändig än han. Så snart dansen blir slut, skall du stiga fram och med knäfall hyllande nedsätta korgen på det pärlemorbord, hvilket står framför den förnämsta papegojan.

Stel som en af cypresserna utanför kioskens tröskel mottog Dumma Svenskan korgen, men det svartnade omkring henne och hon kramade den med mossa virade grepen. Till spott och löje hade hon blifvit ifrån den stund hon första gången fördes inför sultanan, men hon hade därpå föga aktat och icke förr än nu i den stjärnklara aftonen, då hon kallats till kiosken för att genom sin blotta åsyn förlusta de andra, kände hon djupet af hela sin hjälplöshet och ensamhet.

Pipor och trummor började ljuda på andra sidan förhänget, och efter någon väntan knackade öfverhofmästarinnan åter med sin staf på dörrposten. Då drogs förhänget åt sidan och danserskorna tågade in i kioskens kupolsal, där de blomsterkransade papegojburarna stodo under ett tempel af stjärnformiga lampor. Sedan skaran ödmjukt hälsat sultanan, som låg på en bädd af dynor, utvecklade öfverhofmästarinnan pergamentet och uppläste med mycken sirlighet sitt tal.

– Ädla papegojor, I som undfått blommans skönhet och människans stämma! Detta är sagan om dansens ande. För icke länge sedan lefde en tiggardervisch, som hette Turk. Han sof på bara marken och gick naken

midt på gatan utan annan klädsel än en stor turban. En dag när han drack ur källan under en ek såg han en gosse, som lekte och dansade med en papegoja och sökte kränga fast en ring af juveler och rubiner om fågelns ena klo. – Är du sultanens son, sade Turk, så borde du icke tänka på dans och fåfänglighet. Lär dig att för mer än den döda juvelen är vattendroppen, ty han kan läska din tunga, och för mer än rubinen är blodsdroppen, ty han bär kring lifselden till dina lemmar. – Gossen svarade: – Otacksamme och trötte man! Annorlunda lär mig min fader, ty han säger, att juvelen och rubinen och allt skönt på jorden är lika lefvande som blodet i vårt hjärta och hänger som dagg i det stora träd, hvilket öfverskuggar hela världen och heter Guds kärlek. När jag ser upp i det trädet, kan jag hvarken sitta eller ligga, utan dansens ande kommer öfver mig, så att jag måste resa mig från marken. – När gossen hade sagt detta, begynte han åter dansa så ljufligt och sakta, att tiggardervischen icke kunde taga sitt öga från honom utan kände att också han själf måste dansa. Först ville han dock läska sig med ännu en hand vatten, men när han böjde sig mot den speglande källan, blygdes han öfver sin egen fulhet och sitt okammade skägg och vardt sittande liksom förlamad. Då flög papegojan barmhärtigt fram till honom och satte sig med den tindrande ringen om foten och med vidt utbredda vingar på hans turban likt en underbart fager panasch. Tiggardervischen betraktade åter sin bild i källan. Bäfvande steg han upp och dansade med gossen och uttalade det löftet, att hans klosterbröder efter den dagen skulle tacka och prisa Gud med lek och dans. Ädla papegojor, till åminnelse af den dansen bekransa vi och hylla er i natt.

Så snart öfverhofmästarinnan slutat detta tal, begynte slafvinnorna att sakta vaggande vända sig rundt och dansa. De rörde sig så tyst, att deras steg på mattan icke kunde förnimmas. Deras florsdräkter stodo omkring dem i vida ringar utan att framkalla ens det svagaste sus, och musiken ljöd dämpad och aflägsen liksom sång från ett roddarskepp fjärran på hafvet.

Med ögonen slutna höjde Kvällstjärnans Ljus armarna öfver nacken, lycksalig att i dansen få förevisa och själf förnimma sin blida skönhet. Hennes fot var icke större än en hand, och håret hängde till knävecket. Hon visste ingenting annat om jorden än att den var ljuf och att padisjan kanske en dag skulle skänka henne en kiosk med röda damasttapeter och springbrunnar af luktvatten.

Midt i den sakta snurrande kretsen af mänskliga fjärilar hade Dumma Svenskan stannat som det blifvit henne befalldt, och lampornas nedhängande strutsägg och tofsar snuddade vid hennes hår. Hon visste icke, hur hög och vacker hon stod där i sin fattiga arbetsdräkt. Hon tänkte icke ens därpå. Hon kände ingen glad tacksamhet mot Gud öfver att hennes drag voro klara och öppna och hennes hår lika mjukt som det silke, af hvilket kvinnorna i Brussa knutit sultanans penningpåse. Det föll henne icke in, att jorden var ljuf, att själfva sinnlighetens jubel kunde vara oskuldens. Hon hade icke undfått dansens ande i födseln. Hon kunde icke omedvetet och dansande höja armarna liksom en hänryckt prästinna. Hon kunde knappast lofsjunga med läpparna och än mindre med lemmarna. Gud hade icke benådat henne med ett sådant clenodium i faddergåfva. Hon förstod att alla dessa Tjerkessiens och Lesbos döttrar voro födda i kojan som hon och enfaldiga som hon, men att de dock besutto en kunskap, som icke var hennes, kunskapen om dansens hemligheter. Envist såg hon ned på mattan, men hon kände att öfverhofmästarinnan hela tiden otåligt och missnöjdt betraktade henne öfver sina fyrkantiga glasögon.

En lång stund pröfvade hon att låtsas ingenting märka. Så spratt hon till och kom ihåg befallningen att härma, att vara narren i leken. Gungande en smula med höfterna tog hon ett par steg.

Genast hörde hon rundt omkring sig i salen ett prasslande och tisslande som när en vindpust från dörren kastar torra vinterlöf öfver ett stengolf.

När hon såg upp, märkte hon att det var åskådarna som hviskande och med handen för munnen dämpadt skrattade åt hennes oskicklighet. Hon hade lyckats och gjort öfverhofmästarinnan till lags, men skammen och förtrytelsen slog henne åter med stelhet. Lamposet och blomsterlukten steg henne åt hufvudet. När

dansen ändtligen stannade af och hon bar korgen till den förnämsta papegojan, som skröplig och hopkrupen satt och blinkade på sin pinne, såg hon knappast längre mattan framför sig. Hennes händer begynte fubbla, och just när hon knäfallande räckte sitt offer, halkade korgen på det glatta pärlemorbordet och rosenståndet föll i golfvet.

Då kröp en hel svärm af skorpioner öfver korgens kant, och ur myllan på bottnen reste sig en orm med platt och bredt hufvud.

En stund vaggade ormen slängigt af och an som hade äfven han blifvit besatt af dansens ande. Sedan drog han sig tillhopa med en snabb, våglik rörelse och lyfte mot papegojan sitt uppspärrade och hväsande gap. Den skrämda fågeln slog bullrande och flaxande mot burens silfvernät för att komma till sin väkterska och få skydd. Genom hela den graflikt tysta kiosken, där skrattarna bleknat af och där tappade fjäderkronor lägo strödda öfver mattorna, utstötte han skriande det ensamma ord, som hon varit enträgnast att lära honom:

– Andersson! Andersson! Andersson!

– Där sade du något! – mumlade Dumma Svenskan. Hon hade stigit upp från golfvet, och i en dröm såg hon det ögonblick i den kalla skymningen, då Afdankade Messias gömde ormen och skorpionerna under rosenståndets rötter i korgen. Men hon mindes icke längre att förskräckta åskådare stodo rundt omkring henne, uppkrupna på dynor och divaner utefter salens väggar.

Försiktigt fattade hon om korgen och bar den till det öppna fönstret. Ormen vände sitt hufvud mot henne och slickade luften med tungan. Högre och högre lyfte hon korgen för att få kraft. Sedan kastade hon den bland lagerbuskarna. Men när hon drog handen tillbaka, hade ormen knutit sig om hennes arm. Han högg henne vid handlofven, så att blod droppade, och han släppte först sitt bett, när hon tryckte honom mot golfvet och trampade sönder hans hufvud med sin stora fot. Hon tog ett par tre steg åt sidan och blef stående med ryggen mot väggen.

Nu först började det åter hviska och tala omkring henne, men den stolta, hvithåriga sultanan, som sett janitsjarer stycka vezirers lik utanför Seraljporten och som mången natt hört »de stummes» smygande steg på trädgårdsgångarnas musselskal, hon steg fram och undersökte länge och mångkunnigt den blödande armen.

– Mitt dyra barn, – sade hon stilla och omfamnade och kysste den döende svenska slafvinnan. – Du har med ditt lif räddat min älsklingsfågel ... Men du har också gifvit oss alla en djup gåta att begrunda. Hur ha väl dina plikter och dina tråkiga dagliga värf med sitt ständiga enahanda kunnat bli dig så kära, att allt det, som vi sträcka oss efter, tyckts dig tomt narri och lekverk? Man har pekat finger åt dig, därför att du inte förstått dansens hemligheter ... Ack, mitt barn! De äro lättare att lära än din gåta att tyda! Prisa ville jag mina fäders gud om han någon gång läte sådana mödrar fostra våra söner!

När sedan lamporna släcktes och natten brusade, satt den lilla Kvällstjärnans Ljus vaken på sin sofmatta. – Fanns det då verkligen något i världen som var ännu för mer än schalar och smycken? Hvarför hade ingen förr sagt det?

– Du skulle icke sakna den döda slafvinnan så bittert, – hviskade några af väninnorna, – om du icke hållit af henne och dock vållat henne sorg. För sådant finns ingen bot.

– Du skulle icke sörja henne så, – hviskade de nästa natt, – om du förut hade älskat en man. Nu blef hela ditt hjärta hennes ... Ni äro så brinnande, ni tjerkessiskor ...

Men sultanan sade:

– Du har mörka ringar under ögonen, och jag råder dig att börja färga dina läppar, ty får padisjan se dig sådan du nu ser ut, lär du länge få vänta på din kiosk med röda damasttapeter.

Kvällstjärnans Ljus dog, och i backsluttningen ofvanför de dansande dervischernas kloster vid Skutari blef hon begrafven under samma akasia som den svenska kvinnan. Dervischerna planterade hyacinter omkring trädet och vårdade det länge och de kallade stället De två systrarnas graf.

– Där ligga två prinsessor, – berättade de, – som lefde för mycket mycket länge sedan. Den äldre menade, att Gud bodde i fromma gärningar och den yngre att han bodde i dansen, men därför blefvo de kallade systrar att de båda täflade om att tjäna honom.

När de små handtrummorna och träflöjterna i stilla aftnar spelade i klostret, lät det som hade en skara barn förlustat sig med sina leksaksgigor från basaren, men ur den öppna porten uttågade stundom de fromma dervischerna i sina hvita kläder, barfota eller i strumporna, och rörde sig så ljudlöst sakta, att de kunde höra akasians sus medan de dansade.

BENDER.

Den glesnande skara, som följde konungen öfver steppen till sultanens rike hade vid Bender slagit läger i en ljuflig floddal. Mången officer bodde fortfarande på sin kärra som en bekymmerslös zigenare, men till vintern lät konungen uppföra hyddor och jordkulor, och af sultanen erhöll han dagligen i gåfva fullt upp af penningar och lifsförnödenheter. Det gick lustigt till i lägret, där trumpeter och trummor kallade till måltider och gudstjänst. Pasjan och hans janitsjarer täflade om att hylla den besegrade kämpen, som aldrig smakade vin och föraktade att bo i staden och hvars drabanter aldrig fingo äkta en kvinna. När jordarbetarna och deras hustrur sågo de blå ryttarna spränga fram mellan vingårdarna, skyndade de att möta dem, och slantar af guld och silfver regnade i förkläden och korgar. Till sist ledsnade dock sultanen att fylla de storslösande gästernas händer med guld och deras krubbor med hö. Dukater blefvo åter ett sällsynt skådebröd, och till och med den turkiska hedersvakt, som stått uppställd vid lägret, tågade bort.

Först då steg konungen ur tältet, där det öfversvämmande flodvattnet redan nådde honom på halfva stöfvelskaftet.

Han fattade öfverste Grothusen vid armen. – Vi ha sagt dem att vi inte draga åter till kristenheten så framt vi inte få ett följe af femtio tusen turkar, därvid skall det förbli. Just efter man nekar oss penningar, skola vi trolla. Hofhållningen skall inrättas tredubbelt präktigare än tillförene, och utom kungstaffeln och hofmarskalkstaffeln skall här hvar dag dukas ett rikligt bord för främlingar.

Därefter steg han ut och befallde soldaterna att på den höga stranden framför byn Varnitsas halmtäckta hyddor uppbygga ett kungshus och en hel krigarestad med gator och stenlagda gångbanor.

Den nya staden på sultanens mark erhöll namnet Carlopolis. Med hurtigt mod knöto de ärriga krigarna förskinnet om lifvet midt för de gapande turkarna och begynte smida de konstigaste lås eller snickra de prydligaste dörrar och fönsterkarmar. Segervana generaler och öfverstar kommenderade i solhettan öfver timmermän, murmästare, gipsmakare, stenhuggare och glasmästare, och midt ibland dem gick den haltande konungen med så rosiga kinder och molnfri panna, som hade alla Ukrainas olyckor länge sedan slätats ur hans minne.

Likt en rhenborg höjde sig snart kungshuset med sitt branta tak och sin röda altan och med utsikt öfver den strida Dnjestern. Sammetssadlar med rosenstenar och turkoser på pistolhölster och remtyg upphängdes rundt den tegellagda vinden. Rikt beskurna dörrar med blankgnidna mässingslås öppnades från förstugan till de

två salarna och åtta kamrarna, hvilka sirades med franska tapeter och brokadklädda divaner. Mattorna voro så tjocka och mjuka, att icke ens de tyngsta soldatstöflar väckte ringaste buller, och i taket fladdrade om aftnarna rödaktiga lampor liksom för att belysa dansande slafvinnor. Utanför sträckte sig gator mellan officerarnas och kanslisternas små putslustiga äfventyrarslott. En skön träbro i regnbågens färger ledde öfver en djup graf till Varnitsa, och rundt hela det trotsiga lägret uppkastades vallar och förskansningar. Hela denna befästade stad uppbyggde alltså de flitiga svenskarna, så snart de blefvo utan penningar. Den ovetande tiggaren, som gick förbi utefter floden, trodde att det vänliga landfolket valt en af sina herdar till konung och där rest hans hufvudstad midt i ett rike af vingårdar och vallrop och fågelkvitter.

Utanför kungshusets port lågo tama hjortar och rådjur med blicken mot tröskeln för att följa efter konungen, så ofta han gick ut, och storvingade fjärilar satte sig lugnt till ro på den gula högkvartersfanan, hvilken med de främmande tre kronorna i sin vapensköld stod nedstött i marken framför skiltvakternas trummor och musköter. I mullbärsträdens skugga på de med gräs och blommor öfvervuxna sluttningarna sutto vid vattnet nakna och badande krigare utan tanke på de forna vedermödorna, ty de glömde svedan af sina sår samma dag de läktes och ärrades. Andra profvade skrattande sina musköter på snäppor och harar eller ströfvade kring på fältet mellan bomullsplantor och betande buffelhjordar ända bort mot de långsträckta och kulliga bergen, hvilka omfamnade hela den vackra bygden i sin svartblå krans. Ännu med känningar af sina svåra blessyrer lågo på gräsvallen mellan kojorna Hård och Gierta i skjortärmarna vid en flaska vin och spelade Labet med den larmande Axel Sparre. Kasten Feif uppsatte på väggarna under sitt låga tak de kopparstick öfver det nya slottet, hvilka skickades från Stockholm. Utan att någonsin få rätt tvistade han där alla förmiddagar med konungen, som, ännu strängare än Tessin, icke ville veta af några statyer eller onödiga prydnader inom byggnadskonsten utan endast ädla linier och stora ytor. Måns Fransöske, som nu blifvit så turkisk att endast den kostbaraste tobak var god nog, satt vid sin pipa, men han måste hålla den och stoppa den med samma hand, ty vänstra armen var bortskjuten. Lifmedikus Skraggenstjerna stötte pulver i en kittel, och öfver honom hängde i dörren krukor och pisangflaskor. Kapten Konrad Sparre, som med sina kamrater Loos och Gyllenskepp nyss hemkommit från en vallfärd till Nilen och Jerusalem, hade hela sin hydda full med gudabeläten, mumier och uppstoppade krokodiler. Där hade på en vink vuxit upp en dvärgstad med sina samlingar och ämbetsverk, men många palats voro ej högre än att ägaren kunde stå och hvila sig med armbågen på taket. Invånarna vaknade och gingo till sömns vid trumpetstötar, och tidigt hvar morgon, när dimman lyfte, syntes en välvillig man som i styfva galonerade kläder och med skuldrorna höjda och läpparna viktigt hopdragna rodde sig mot strömmen ut på floden. Det var Hultman som i en hög tennkanna hämtade det klaraste dricksvattnet åt sin konungslige herre.

Just där flyttfåglarnas långa streck om hösten brukade draga bort, stod det dystert gulgrå fästet i Bender med sin fyrkant af spetsiga tornhufvar, och därifrån strömmade dagligen i ständig marknad ett tåg af janitsjarer, tartarer, armenier och zigenare. De knuffades bland zaporogernas jordkulor nere vid floden, där Mazepa hade dött med hufvudet i sina kvinnors knä, och när de väl fingo sina kameler och åsnor bundna vid träden, koxade de nyfiket på stekpannorna i kökshuset och på Brandklipparens isgrå länd i stallets främsta spilta. Åt alla sidor utbjödo de sina drufklasar, sina får och höns och hejdades ibland af bajonetten när ett främmande sändebud anlände för att uppvakta den svenske konungen midt i hans landsflykt och olycka. Stundom mötte de kuriren med postväskan eller en fattig pommersk bondson utan skor, som frivilligt gått den långa vägen tvärs igenom Europa för att lämna sin konung hundra dukater till respengar. Tätast vimlade dock tarbuscher och turbaner nedanför kungshuset, på hvars altan trettio musikanter spelade på violiner, lutor och oboer. Så snart de tystnade, uppstämde turkarna nedanför med mässingstallrikar, skallmejor och trummor. Dessemellan omfamnade janitsjarerna sina svenska vänner eller satte sig belåtna och eftersinnande på marken och stirrade mot kanslihusets öppna fönster, där två besynnerliga, ifrigt skrifvande gestalter lutade sig öfver bordet. Så snart de båda herrarna ville se hvarandra i ansiktet, måste de vända på hela kroppen, ty ingendera hade mer än ett öga. Den ene, som jämt stack fjäderpennan på tvären mellan läpparna, var den luddslitne hofkansleren von Müllern. Den andre däremot, som hade fickan full af

konfonium och allt emellanåt lade en konfektsbit på tungan, var öfverste Grothusen. Han satt omsvept i en karmosinfärgad nattrock af siden. Halsduken af franska blonder och den korpsvarta lockperuken gungade och pöste, men på fötterna hade han ett par tunga soldatstöflar, ty konungen hade en natt smugit sig in till honom genom fönstret och stoppat hans sammetstofflor i glödhögen. Ansiktet var gulare än en torkad citron, men det kvicka ögat glindrade och klippte, och så snart han öppnade munnen, begynte Müllern hoppa på stolen och skratta.

Snart skockades dock skyar öfver bergen, och på den frusna Dnjestern åkte soldaterna slängkälke med turkarna, så att turbanerna rullade utefter isen. Fönstren stängdes, och en gråmulen morgon kastade Grothusen ifrån sig gåspennan med sådan fart, att hon i korsdraget från springorna blåstes öfver bordskifvan och blef liggande på golfvet.

– Müllern! – sade han. – Af brist på hö ha vi nu måst skjuta nitton vackra handhästar. Kan jag inte hastigt få låna ihop ännu tusen pungar, då äro vi bet! I hela Carlopolis finns snart inte så mycket som en hästskosöm, hvilket längre kan kallas vårt – hur än jag schackrar med både kristna och hedningar. Krediten är slut. Bien. Va la banque! Vi gingo inte heller åstad för att samla penningar utan snarare för att afskaffa deras värde.

Han aflyfte peruken och strök öfver sin heta hjässa, men Müllern bara skref och skref och frågade med klagande stämma:

– Och hans majestät?

– För ögonblicket sitter han i matsalen och läser Corneille, men han har en skalk bakom hvardera örat och kniper mig i sidan på det sättet som han alltid brukar, när han nyss fattat något vågsamt beslut. Han är så glad däråt, att det värmer en annans syndarehjärta, innan man ens riktigt vet hvad det gäller. Det finns en ting, min bror, som alltid harmat mig. Världen är full af beundrare som skråla hans majestäts lof, därför att han kan sofva på snödrifvan och dricka vatten ur träskålar. Och visst är han en sådan man och väcker därmed alla dagar vår häpnad. Jag vill bara säga, att han till på köpet är något ännu mer. Det är inte bara soldatgriller under den hatten. Hör honom disputera med Feifen om de sköna konsterna eller med mig i filosofi! Och så vid sidan däraf dessa – salvo honore – rena små tölpaktigheter, som när han knappast kan plita samman ett läsligt bref! Känner du inte i allt detta igen de svenska själsgåfvorna, just när dessa äro som mest lysande? En glittrande väf af praktfullaste guldbrokad ... och så här och hvar stora mörka refvor, genom hvilka man kan sticka händerna! Undra på om de svenske för en sådan man gå i döden som för sig själfva. Begär inte att han helt ångerfullt skall traska hem som den förlorade sonen och förevisa sina tomma böxsäckar. Säg mig hellre, hvar fanen skola vi få pengar?

Nu stack Müllern pennan bakom örat.

– Både Vår Herres och våra förstars gunstlingar bli hårdt ansatta af medmänniskors afundsjuka, och du och din vigilans kalfatras här i lägret med större hetta än du anar. Sanna mina ord! Slå du hurtigt ihop kassaboken och häng nattrocken på spiken och pådrag ditt gamla obristliveré, ty inom ett par dagar ha vi kravall. Redan i förgår, när pasjan från Bender kom ridandes och klöf luften med sabeln och i storherrns namn befallde oss att packa oss åstad hemåt, begrep jag, att hans majestät skulle fatta ett förfärligt beslut. Och har du märkt, att värjan hans alldeles som fordom beständigt sitter tre tum ur skidan?

– Nåja, så få vi klappa och slå – bara det blir ett slut. Hård längtar så att det blixtrar om ögat ... Herein, herein!

Grothusen vände sig om och hälsade de tre män, som stego öfver tröskeln. Den ene hette Axel Roos. Han var en smärt och brunlockig lifdrabant, och för honom fanns ingenting annat i världen än fosterlandets och konungens ära. Den andra kamraten var löjtnant Olof Åberg. Hela hans mannavulet fula ansikte var ärrigt af

värjhugg, och en granatskärfva hade krossat båda framtänderna. Den eftersta däremot var endast en simpel lifgardist, som hette Seved Tolfslag, men han gällde för den starkaste och längsta soldaten i Carlopolis, och han kunde böja upp en hästsko eller krama samman en tenntallrik som ett armkläde. Aldrig hade någon hört honom skratta. Med sitt väderbrända och nästan svarta ansikte stod han lika skrämmande bister antingen det var fråga om en psalm eller en lek, och att ensam och tigande gå på post i kalla nätter med händerna instuckna i rockärmarna tycktes vara hans lifs största förnöjelse.

– Jag har låtit kalla er, – sade Grothusen kastande hufvudet tillbaka. – Vi nämna er utan åtskillnad till rang våra tre tappraste karlar. Gån flitigt omkring bland officerare och manskap allt efter ert olika stånd och intalen de vacklande mod. Snart lära vi här få bevittna en händelse, som kommer att öfverträffa allt hvad vi hitintills upplefvat. Vi ha hunnit gränsen för det möjliga.

Medan han talade ömsade han klädsel. När han som bäst häktade värjbältet, förmörkades fönstret af en ryttare, som knackade på rutan.

Det var konungen.

Han satt så strålande som hade han nyss tömt en evig ungdoms trolldryck. Hans dräkt var lika enkel som alltid men utan fläckar, och i nacken hade han till och med det glesa håret hopbundet i en knut. Pojken sprang honom i ögat, och han knackade ännu eu gång med ridpiskan på rutan.

– Grothusingen, nu skola vi in till Bender!

Den villrådige öfversten sprang ut på trappstenen.

– Men ers majestät har ju aldrig förr kunnat förmås att rida dit in, och just nu ringer det i stormklockorna. Man har ledsnat på så förnäma gäster, och det är slut med den gamla vänskapen. Si själf, här finns knappt en enda turk längre i lägret. Man hoppas att hvad det lider få hugga ned oss allesamman och plundra oss inpå bara kroppen ...

Konungen log och nickade.

Då bredde sig en munter flamma öfver Grothusens panna, och nästa ögonblick stegrade sig hans klippare bredvid konungens.

Mot vanan red konungen i gående bort öfver fältet. Under kojornas framskjutande halmtak stodo mellan de grant bemålade träpelarna redan hotfulla flockar, väpnade med liar och musköter, men konungen viftade åt dem med handsken som åt undersåtar. Vid Benders dammiga gator utan stenläggning hade försäljarna hakat luckorna för sina bodar, och soldater och köpmän tågade beväpnade fram och åter. Ur minnet uppläste de sultanens bref, som gifvit dem rättighet att med våld tvinga svenskarna till hemresa. De öfverröstade hvarandra med vilda krigsrop, men när de oförmodadt igenkände konungen midt ibland sig, när hans häst trampade på deras mantlar och kaftaner, då sänkte de sina spjut och kastade sig med pannan mot marken.

– Haha! – jublade de yngre flickorna bakom haremsgallren. – Hans hufvud är för litet till kroppen, och kroppen är för liten till de förskräckliga stöflarna. Haha!

Men hustrurna och de äldre kvinnorna makade dem förtrytsamt åt sidan.

– Allah, om vi hade en sådan herre!

Därvid räckte de sig till de förtorkade löfslingor hvilka sedan sommaren sutto uppfästa utefter fönsterkarmarna. De kastade blad och blommor öfver honom, så att en vissen ros blef liggande på hans hatt – och under tiden ringde tornklockorna för att kalla befolkningen i vapen mot svenskarna och deras förste.

Lugnt hälsande som under en lustridt fortsatte han gata upp och gata ned ända till dess det fria fältet i solbärgningens ljus åter låg framför de båda ryttarna.

Grothusen pekade öfver en låg stenmur.

– Betrakta den gräskullen där bredvid salig biskop Malmbergs sista hvilorum! Det är Mazepas graf. Två underliga ord! Mazepas graf ... Så kan jordisk storhet lykta.

Konungen böjde sig åt sidan och lade förtroligt sin hand på gunstlingens knä.

– Grothusingen! Faller ett visset löf till marken hundra år i dag, så är den händelsen en följd af otaliga andra små obemärkta händelser. Detta ögonblick är en länk i en kedja af händelser, hvilken går tillbaka ända upp i evigheten och Guds skaparehand. Faller också nu ett löf till marken, så är det därför, att just den händelsen och intet annat kan ske i denna stund. Mäktade vi att se allt, som skett, lika klart som en rad siffror, skulle vi också kunna räkna ut allt som skall ske intill världens ände. Vi skulle då kunna förutsäga den dag, det timslag, som blir vår bane. Låt oss därför inte heller vankelmodigt ängslas!

Halft med en undersåtes bäfvan och halft med en hängifven väns ömhet fattade Grothusen konungens hand. Han hade sett att konungen bland Varnitsas vinkullar hos sin sista tappra skara, långt från de efterhängsna små regeringsbestyren, kanske firat sina lyckligaste år, sina dagars söndagshvila, att han kommit sina följeslagare allt närmre som god kamrat. Den kalla februarikvällen blef stjärnklar och hög, och nu vid Mazepas grafkulle ville Grothusen tala, men han hade icke längre välde öfver sin egen stämma.

– Res hem! – hviskade han. – Så sant jag lefver, en Karl den tolfte skulle bli stor som fredskonung och fullborda hvad Kristina aldrig förmådde, därför att hon var en fåfänglig kvinna. Res hem! Där är uppror i antågande. Säg inte, att jag inte känner de svenske. De ha hustrur och barn också de. Finge vi en stor segrande turkisk här till följe, ja, då kunde vi grunda ett protestantiskt statsförbund under en svensk kejsare. Men det är med turkar som med pärlor; de kosta pengar. Snart har jag inte längre en enda dukat till mutor. Vi måste böja oss, böja oss för vår egen fattigdom, vår gamla, tunga, erbarmliga fattigdom. Det är den och inte människor, som besegrat oss ... Att se dörren vidöppen och visas bort bara för sin tomma tiggarsäck!

När konungen förblef tyst, böjde sig Grothusen närmre honom i halfmörkret, men for samman. Hans egna ord hade förjagat det lyckliga ögonblicket, då han satt ensam med sin konung i ett förtroligt samspråk. Vännen hade försvunnit bakom en kall fast ännu småleende mask.

Då pröfvade Grothusen att skämta.

– Ja, hade vi pengar, då skulle vi bestycka vårt läger med grofva kanoner och göra det till ett Jomsborg midt i fiendelandet, och likt drabanterna skulle vi alla förplikta oss att aldrig äkta en kvinna. Där skulle vi sedan aflysa alla pengar och spisa vid ett gemensamt bord, men inbjuda Leibnitz och andra stormän att sitta på hedersbänken. Med dem skulle vi samla de olika lärorna i en förklaring, så att vår kungsborg, fast utan både land och vasaller, skulle bli ett evärdligt tempel af sanning och försoning. Allt det skulle vi ... Men nu återstår oss endast att vika eller fäkta!

– Det återstår oss endast att fäkta! – svarade konungen och gaf sin klippare sporren med sådan häftighet, att Grothusen blef sittande med den tomma handsken i handen.

Han vände och betraktade den stora handsken. Slutligen kysste han den och gömde den under rocken vid hjärtat samt hviskade:

– Där skall den sitta ända till dess min kula susar!

* * *

I väntan på belägring öppnade svenskarna några steg från kungshuset en brunn, som ett svalt källsprång fyllde med det mest kristallklara vatten. Varnitsas kvinnor menade, att den, som drack af det vattnet, blef hård både mot kärlek och skott. Det kunde de bäst se på gubben Grothusen, tyckte de. Han drack bara vin och smakade aldrig en enda bägare från brunnen, och därför var han också så kärlekskrank, att hvar han mötte en vacker flicka, lyfte han på den galonerade hatten och klappade henne med pekfingret och långfingret under hakan. Så var det icke beställdt med den andra skaran.

Åbergs rynkigt griniga ansikte speglades ofta i brunnen. Med torfhackan under armen drack han sig otörstig och skyndade därefter till soldaterna vid skansverket. Kring hela lägret uppkastade de ett bröstvärn af tunnor, sängar och kärror och de spadar jord, som kunde brytas ur den frusna marken. Konungen stod själf och inflätade vidjor och rep mellan stolsben och vagnshjul. Landtfolket flydde, så att Varnitsas kojor blefvo öde, men en stor oöfverskådlig här af turkar och tartarer uppställde sig i en vid ring med sina mörsare och fältstycken, och sent i frostiga nätter böjde sig en lång skepnad öfver brunnskanten och slamrade med bleckmåttets kedja. Det var den posterande Seved Tolfslag, som nyss hjälpt några janitsjarer att hemligt insmuggla sina hönskorgar och hösäckar. Strax bredvid stod Grothusen framför en lykta, och med sina från engländare, fransoser och judar hoplånade fyrkar betalade han allt till tredubbla värdet som hade han hvar morgon vaknat med stöfvelkragarna fulla af dukater.

Ibland sprängde de svenska dragonerna på ljusan dag ut på fältet och hemförde bufflar och får midt inför de belägrandes ögon. Eller också red konungen till de fientliga vakterna och mönstrade dem och eftersåg att de fullgjorde sin plikt samt lärde dem att skyldra på det svenska viset.

I kungshuset fylldes fönstren till manshöjd med jordsäckar eller stängdes med pålverk. Hultman och lakejerna inburo i matsalen den långa ekkistan med bordsilfret, och bland soldaterna på vinden instufvades de franska tapeterna och sidendynorna och de viktigaste böckerna och handlingarna. Regementsrullor, Tessinska kopparstick och franska tragedier bäddades sida vid sida under schabrak, öfversållade med guld och ädelstenar, och framför högvakten utdelades patronkök och musköter. Hela den lilla kungsstaden, hundratals mil från det egna landet, hade knappt så många mans besättning, som skulle tarfvats för att uppsätta ett enda fulltaligt regemente. Självfva den högtidliga hofmarskalken Düben måste med svetten i pannan öfva och exercera sina lakejer, kökspojkar, bagardrängar och silfverknektar. Mästerkocken Boberg fick kasta slefven på hyllan och mellan Hultman och den pustande köksskrifvaren stampa i stenarna med huggvärjan vid armen. Barhufvad, rådvill, bekyttad, med blankslitna rocksömmar och bläck på fingrarna marscherade Müllern framför sina kanslister.

– Si på hans majestät! – hviskade han till Düben. – Djärfheten är en själens munterhet! Äran har blifvit honom så dyrbar, att får han bara behålla henne ofläckad, kan snart ingen olycka längre bekymra honom. Men det säger jag, att för min del sträcker jag pliten, så snart de bruna vildarna därute storma an. Är det förnuft att fem hundra man skola slåss mot tjugu eller trettio tusen?

När han fick syn på holsteinska sändebudet Fabrice, hvilken en sista gång ridit ut från Bender till lägret för att beveka konungen till aftåg, lät han liksom af en händelse sin tropp marschera fram till holsteinaren. Genast skyndade då de svenska herrarna att lämna denne till förvar sina plånböcker, snusskedar, fingerringar och penningpungar! När Fabrice slutligen red bort, hade han så fullt af dyrbarheter under rocken, att han icke kunde knäppa den. Då begynte också manskapet att gömma sina tillhörigheter. Den sista i åratal burna dukaten uppsprättades ur västfodret, och samman med ringen af silfver eller tagel, hvilken skänkts af deras första käresta, blef den gömd i ett fikon, en trädstam eller jorden. Kammarherre Klysendorff stod själf med spaden i handen mellan soldaterna på strandsluttningen och nedmyllade bredvid en vinstock sin gamla farmors porträtt på elfenben.

– Jag är till åren kommen, – sade han, – och bruten af gikt och krämpor. Jag anar att jag nu skall stupa. Hellre vill jag dock anförtro mina tillhörigheter åt mörka jorden, där jag själf snart skall ned, än åt snikna plundrare. Det kommer att växa gräs och grönska öfver de små minnesgåfvor och besparingar, som vi fattiga landsflyktingar här gömma i den främmande marken.

När han lämnade från sig spaden till nästa man, hörde han konungens röst och vände sig.

Brännande i kinden som en femtonårig, men i dag befallande som en kejsare öfver förstar, satt konungen på sin häst vid den yttersta förskansningen, och kring honom samlades de förnämsta svenskarna. Gierta, som vid Poltava för honom vågat sitt lif, och Hård, drabanternas stridslystna höfding, stödde sig mot sina värjor. Inställsamt och tisslande lutade hofpredikanten Brenner sitt svällande kerubansikte än till den ene än till den andre, och hans ämbetsbroder Aurivillius ryckte honom i kappan, men general Daldorff slet upp skjortan öfver sitt sönderhuggna bröst och talade till konungen frimodighetens ord.

– Här, – ropade han och pekade på sitt bröst, – se här bevisen att vi alltid varit färdiga att för vårt fädernesland offra sista blodsdroppen! Vi äro det också nu, men nedlägga vi ock alla härvarande turkar, vi få sedan snart hela storherrns makt öfver oss. Alla veta vi, att icke blott Turkiet utan också sjömakterna erbjudit sig att med största ärebetygelser föra vår konung till hans stater, och genom Tyskland står ännu vägen öppen. Turkarna ha öfverhopat oss med gåfvor och vänskap, men till lön ha de fått öppet förakt ...

Konungen svarade:

– Turkarna sälja sig åt den mestbjudande och därför äro de förakt värda. Fordom hafven I kämpat som tappra krigare, men nu talen I som poltroner. Lyden, hvilket är er plikt, och visen er hädanefter sådana som I hitintills varit.

Därvid klappade han Daldorff på skuldran som en god kamrat utan all harm och red till kungshuset, medan fiendens fältstycken började dåna.

Klysendorff, som var en försagd och stillfärdig man, stod ännu bland soldaterna, och han tilltalade dem sakta.

– Väl vet jag att världen hårdt skall döma vår nådige konung för det, som nu lärer ske, och hålla honom för en galning. Men större galningar äro de turkar som tilltro sig att kunna skrämma bort honom med våld. Om än alla öfvergifva honom, visen I ringa män af ledet, hvar troheten djupast sitter i bröstet!

Genomträngande skrin fyllde nu hela den vackra ängden, och fienden stormade an, men Grothusen stod i sin galonerade paradhatt vid skansverket och hejdade janitsjarerna med de vänligaste hälsningar och trotsigaste infall. På måfå grep han ur rocksäcken dukater, Albrektsdaler och konfektbitar. Han strödde dem om hvartannat åt alla sidor, och när han pekade inåt lägret, sken öfver kungshuset en tredubbel regnbåge, och framför dörren satt konungen lugn och stolt på sin rykande häst.

– Nej, nej! – sorlade janitsjarerna och svingade sablarna mot sitt eget befäl samt tågade tillbaka inåt staden. – Vi anfalla inte det järnhufvudet. Vi äro hans vänner. Låt honom få betänketid till morgondagen.

* * *

Det blef söndag, och i kungshuset uppstämde svenskarna högmässans första psalm som hade ingenting varit på färde. Jordsäckarna och de frusna vattentunnorna stängde fönstren, så att salen liknade en skum fästningsgång. Två vaxljus brunno på det med en hvit duk betäckta bordet, och predikanten böjde sig djupt ned öfver bibeln för att kunna läsa dagens text.

– Och då han steg i skeppet, följde hans lärjungar honom. Och si, en stor storm uppkom på hafvet, så att skeppet öfversköljdes af vågorna; men han sof.

Konungen stod närmast framför bordet med pälsmössan i handen. Hans beslut var fattadt, lugnt och gladt utan strider, endast med längtan. Vid Poltava hade olyckan fallit öfver honom midt under feberyrseln som ett skrede, och innan han förmådde resa sig från sjukbåren låg allt förhärjadt. Nu var han åter sin egen öfverman. År för år, dag för dag hade han sett maskorna brista i det nät, som han försökt att knyta, men som endast kunde bindas med guldtråd. Han brann af ifver att ändtligen bli detta lumpna ränkspel kvitt och i dagens fulla ljus få vädja till huggvärjan. Riga, Pernau, Reval, Wiborg, Keksholm ... Hvart namn, som drog genom hans minne, pekade på förlorade städer och provinser. Hvad mer om han föll! Jordelifvet var kort, men kämpabragdens ära evinnerlig!

Predikanten lutade sig åter öfver bibeln.

– Och hans lärjungar gingo fram och väckte honom sägande: Herre hjälp oss, vi förgås!

En första kanonkula träffade nu kungshusets djupa mur, men blef sittande i det mjuka teglet, och predikanten fortsatte.

– Och han sade till dem: I klentrogne, hvi rädens I?

En officer skyndade fram till konungen och hviskade:

– Ingen lärer för bullret längre kunna höra textens ord, och nu storma turkarna.

Konungen svarade:

– För kulornas skull få vi icke afbryta vår gudstjänst, men hvar och en bland oss tör behöfvas på sin post.

På kungshusets altan uppspelade musikanterna med dundrande pukor dalpolskan och fackeldansen. – Allah! Allah! – svarade turkar och tartarer, och de hvita rockarna fladdrade medan de i tusental stormade in öfver förskansningarna och svängde kroksablar och spjut. Somliga janitsjarer stucko dock klingan under armen och räckte broderligt öfvertalande sin tobakspung åt svenska vänner och bekanta. När konungen med dragen värja red in i handgemänget, såg han man efter man af de sina sträcka vapen, och han rodnade. Han ropade på Grothusen och Daldorff, men ingen svarade honom. Då märkte han att striden gällde honom själf allena, och de som icke ville fäkta voro därtill icke heller värdiga.

– De som ännu ha mod och trohet i bröstet må följa mig! – ropade han.

Då samlade omkring honom Seved Tolfslag de simpla soldaterna och kökspojkarna och lakejerna, som nyss med möda öfvats i de första handgreppen. Troget fäktande på lif och död omgåfvo de konungen, medan han sprang af hästen och rände huggvärjan genom de närmaste turkarna. Framför honom gick Seved Tolfslag som en svart bärsärk och skyldrade med musköten, men så snart fienden trängde sig i vägen, gjorde han en sväng med bajonetten och skar en skörd åt döden. En pistol riktades mot konungens tinning, men liksom rörd af en osynlighand böjde han hufvudet en fingersbredd åt sidan – och kulan snuddade endast öfver hans ansikte, men kastade Hård sårad till marken. Han såg general Axel Sparre bindas och afklädas. Slamrande värjor och sablar höggo djupa hak i hvarandras egg. I brottning med sin egen lifdrabant Roos och två svenskar blef han järnhårdt fastgripen om midjan och mot sin vilja införd i kungshuset, hvarefter porten bommades.

Det var icke så han önskade den svärdsleken. Vredens och stridslustens otålighet tände feber i hans blod. Med afsvedda ögonbryn och blödande på näsan och örat mönstrade han i hofmarskalkens kammare sitt

fyrtiotal af kämpar och nickade förnöjdt åt gamle Hultman, som med ett stort förband om hjässan och musköten på axeln stod i ledet bredvid Wolberg och Groll och Friberg och alla de tappraste bland de trogna. Med rynkad panna och ljungande ögon och den långa värjan halflyft stormade han framför sina män genom salar och rum, där plundrarna redan hade inträngt. Roos sköt och fäktade vid hans hjärtsida. Den sotiga och tandlösa Åberg hukade sig under hans arm som en grinande evnuk och riktade värjstötarna uppåt mot turkarnas magar och bröst, men Seved Tolfslag gick sin raka väg framåt och grep man efter man vid skägget och vältrade dem ut genom fönstret. Han ryckte till sig vapnen och bröt sönder dem under foten och kastade sedan bitarna ut på gården. Det flämtade och frustade eld från fängkrut och pipor. Ho! Det sjöng i korsade klingor och susade som harpslag.

I storsalen, där de två halfbrända vaxljusen ännu skeno på den uppslagna bibeltexten om mästaren, som vaknade och näpste vädren, kunde svenskarna endast igenkänna hvarandra på sporrstöflarna under den täta stigande röken. Med ett så vildt skrän att många af de yngre ryste samman, begynte plötsligt janitsjarernas tofflor och tartarernas gula halfstöflar och hvita rockar att klättrande stiga upp i självfva röken som på trappsteg och försvinna. Fåfängt höggo och stungo värjorna åt alla sidor, utan att längre träffa annat än tomma luften.

– Det är trollfolk! – mumlade Hultman och stannade bredvid bibeln, men konungen stötte en vattentunna ur fönstret, så att röken strömmade ut. Då hittades plundrarna hängande på dörrar och lister, och på nytt dånade den yra lejonjakten genom kamrarna.

När ändtligen alla fiender voro utdrifna, ställde konungen sina återstående trettiotvå stridskamrater i små flockar vid hvart fönster samt gick själf omkring bland de döda och tömde kulorna och krutet ur väskorna på deras banteler. Ännu blödande, lät han sin ena sårade hand förbindas af Roos, som nyss med ett pistolskott räddat honom i ett handgemäng mot två turkar.

– Jag ser, – sade han, – att Roos inte öfvergifvit mig, men hvar äro månn' alla de andra, som svikit?

– Största delen lärer väl vara död eller tillfångatagen.

Konungens blick ljusnade därvid än mer, och han tog Roos vid handen och ledde honom tillbaka till storsalen, från hvars fönster musköterna slungade sin eld mot den allt närmare anryckande fienden. Djup skymning rådde därinne, ty det led redan mot mörkningen, men mellan tunnorna och jordsäckarna syntes den vida ringen af rustvagnar, dörrar och vinkar, bakom hvilka turkarna närmade sig steg för steg, och hela gårdsplanen täcktes redan af stupade.

En kagge brännvin nedlyftes från vinden för att stilla den svåra törsten, och han, konungen, som ingen sett smaka annat än vatten, gick från knekt till knekt med glaset och uppmanade dem att icke taga mer än en klunk hvar. Men när slutligen icke heller den styrkedrycken längre ville läska, hämtades vin och därmed fyllde han samma glas, som nyss gått från mun till mun bland manskapet, och tömde det själf som en gelike.

– Det är bättre, – sade han efter ännu en stunds rasande strid, – att vi som tappert folk försvara oss till sista andedräkten och så bli odödliga genom vårt mod och vår tapperhet, än att gifva oss åt fienden för att få litet längre lifstid.

Vid gevärseldens ojämna smattrande regnade styckekulor och bomber öfver det ensamma huset, och pilar med långa svansar af brinnande blår beto sig fast i takets spånor. Under tiden spreds ett ögonblick genom röken en oväntad doft af hö och friskt trä som hade det fredliga herderiket skickat en hälsning från sina fält och skogslunder. Snart framtågade dock genom trängseln en janitsjarhöfding med sina knektar likt en skarprättare med sina rödklädda drängar. På ryggen buro de höbuntar och ved, men själf höll han en beckfackla. När allt detta bränsle blifvit upplagdt på vindsidan om huset, kastade han däri blosset, och snart

slog lågan öfver takstolarna, och alla dyrbarheterna på vinden omhöljdes i brand och rök.

Ensam och kvarglömd bland de döende låg Klysendorff på golfvet i en brinnande kammare, men för hvar gång han hörde ett nytt sorl af häpnad, klarnade hans bleka drag. Ännu kunde han från gården urskilja aflägsna svenska tillrop. Där stodo på ismarken utplundrade generaler och öfverstar i blotta skjortan och med bakbundna händer. Tartarer, med galonerade drabanthattar på nacken och gula och svarta peruker fästa kring gördeln, hopkopplade vid långa kedjor sönerna af Sveriges äldsta släkter och gjorde dem till sina slafvar. De bundo dem vid sina vagnar eller drefvo dem framåt med piskslag, och Gierta och Konrad Sparre bortleddes för att fjättras vid en brunn och vattna boskap. En janitsjar gränslade på Brandklipparen och knöt sin ludna hand om stukatfästet på elfte Karls medförda värja, och pasjan satte sig redan med korsade ben på dynorna i sitt tält för att invänta slutet på striden.

Från kullarna, från de aflägsna moskétornen och från fästet i Bender stirrade tusentals häpnande åskådare på det flammande Herkulesbålet. De sågo hur konungen och drabanterna med rockarna öfver hufvudet trängde sig upp mellan sadlarna på vinden för att stöta bort spåntaket men åter måste vika för kulorna och röken. Från kammare till kammare drog sig skaran tillbaka under ramlande takbjälkar och stenar, beskjuten från alla fönster, med eld i kläderna och blödande från ansikten och skuldror. I de upphettade musköterna gingo skotten löst af sig själfva. Janitsjarerna ropade till hvarandra, att antingen var den svenske Karl en salamander eller också ville han nu bränna sig inne med sina män. Hela bygden sorlade af glädje, men det var icke hämdens utan förundringens.

Mörkret hade fallit på, men skenet från lågorna upplyste gårdsplanen, och genom larmet ljöd konungens klara stämma.

– Kära Rooser, låt oss nu försvara oss med det lilla manskap vi ha kvar, ända tills det blir slut!

Han stred nu själf med karbin vid fönstret. Liksom i följd af ett tyst beslut steg han ända fram till de sönderskjutna jordsäckarna och stannade där ensam.

Roos kastade sig emellan, och bedöfvad af en kula, som slog stoppningen ur hans skinnmössa, segnade han i sin herres armar. Utan att träda tillbaka stod konungen lika orubblig med sin ädlaste lifdrabant i famnen.

Ursinniga störtade turkarna ännu en gång framåt mot fönstret men sträcktes till marken, och den glödande trossbottnen upplyste alla rummen som vid ett gästabud.

– Den svenske Karl håller fest! – sade pasjan. – Poltava var folkets dag, denna blir hans!

Då uppstöttes porten. Höljd af gnistor framträdde Seved Tolfslag på trappan och skyldrade.

– Plats! – ropade han. – Konungen, konungen!

I spetsen för sina män skyndade konungen rätt ut i handgemänget, och de, som icke kunde följa honom, försvarade sig med ryggen mot muren. Döende och döda föllo vid hans fötter, och öfver hans hufvud möttes de fäktande huggvärjorna i en spets likt ett tält af blankt järn. Snafvande på sporren trycktes han till marken och öfvermannades, så att vapnet ändtligen kunde vridas ur hans hand.

– Annorlunda hade den dansen lyktat, – sade han, – om alla stannat på sin post. Nu var det ingenting att tala om.

Så snart han hade rest sig, slocknade den ljungande glansen i hans ögon, och han utdelade som belöning alla sina dukater åt de janitsjarer, som mäktat att afväpna honom. Oigenkänneligt svärtad af röken, med ena skörtet bortslitet från den sönderhuggna rocken, steg han upp på en purpursadlad turkisk skimmel, och

omsusad af jubel som hade alla Islams fanor nyss blifvit lagda till matta under hans gångares hofvar, red han mot Bender och fångenskapen.

Han vände sig icke ens för att se tillbaka mot det flammande bålet. Hela natten bredde lågorna sitt ljus. På askhögarna i det rykande Carlopolis stodo turkarna med sina spadar, men redan i dagningen begynte Varnitsas kvinnor att vid svenskbrunnen fylla sina krukor med det kristallrena vatten, som de i kommande tider skulle bjuda främlingen och som gjorde den drickande hård mot både kärlek och kulor. Rundt om under mullbärsträd och växande vinstockar sofvo de hemlösa krigarnas sista nedmyllade speciedukater med hjältekonungens bild i prägeln, och ännu långt efteråt, när herdarna och deras hustrur i stormiga höstdagar skördade af frukten, trodde de sig förnimma ur jorden ett muller af svärdsklang och kämpalek.

EXCELLENSEN.

Trumpeternas skräll hälsade mellan Moskvas festsmyckade hus den från Poltava hemvändande tsaren. Framför honom tågade i led vid led, med urblekta och dammiga munderingar, de afväpnade svenska krigsfångarna. På äreportarna af tegel sågo de målningar, där Österns vreda örn sönderref det drunknande eller af pilar genomskjutna svenska lejonet. Hvart steg förde dem allt längre in i den främmande barbarstaden, som omslöt dem med sina fjälliga ringmurar. Tornen liknade skyhöga flugsvampar eller sällsamt byggda himmelsglober, öfverströdda med uddiga guldstjärnor. Bord med obekanta rätter och förfriskningar voro utanför hvarje större hus uppdukade för tsaren och hans herrar. Ljus och lampor fladdrade framför breda svartskäggiga kristushufvud och okända helgon, men på båda sidor om gatan rusade folkhopen som vatten i rännilar och begabbade och förhånade de slagna. Förgråtna änkor och tidigt grånade hustrur eller systrar, hvilka från de svenska provinserna vid Östersjön länge sedan bortsläpats i träldom, igenkände från fönstren sina anförvanter bland fångarna. De ropade tröstande bibelord, men ingen hörde dem bland de styckeskott, klämtslag och segersånger, som rullade öfver staden med en vådelds och en karnevals lössläppta tumult.

Främst gingo soldaterna. Där trampade de grå bataljonerna af magra finnar, hvilka så ofta, när en kamrat vinkat dem till vakteldarna, grinat i sina röda skägg och skakat sina musköter öfver drifvan och envetet upprepat sitt obegripliga »Seisomme tässä!» 1

– I såte finske bröder, – sade de fångna kvinnorna i fönstret, – medan era egna hem stått i lågor ha ni på lif och död följt de våra och stått på er post som mariga små granbuskar. Få vi ännu en gång åka till en svensk julotta, då skola vi peka på granbuskarna, som stå utefter vägen i snön, och säga: finnarna, finnarna!

Så framtågade officerarna från de lägsta ända till öfverstarna och efter dem de tagna kanonerna med sina hästspann. På en lång släde stodo de pukor, hvilkas dån så mången afton i skymningen på ett slagfält samlat blödande skvadroner. På en annan släde stodo trummorna. Hur ofta hade de ej i eröfrade städer med en snabb hvirfvel tvungit plundrarna att ögonblickligt sticka svärdet i skidan och ställa sig i ledet bakom en ung och segrande konung, som ljus satt på sin springare med den mottagna nyckelknippan ännu i handen. Därefter kommo standaren och fanorna med sina landskapsvapen, men de buros omvända under vänstra armen och släpade i gatans modd. Skinnvantar och blåfrusna händer knötos öfver de sönderskjutna dukarna, som ännu buro fläckar af sina sista försvarares blod. Snöbollar, stenar och sand regnade öfver Södermanlands och Östergötlands gripar, Upplands riksäpple, Dalarnas och Nerkes korslagda pilar, öfver Västmanlands eldsflammande berg, Helsinglands bock, Blekinges löfviga träd och Västerbottens i midvinternatten framströfvande ren. Allt ursinnigare stötte folket undan vakternas musköter och ropade:

– Smuts och skam öfver de hundarnas fanor!

Då drogo de ryska soldaterna blankt, och nu syntes den svenske konungens handhästar och hans bäddade bår och tomma, blåklädda fältstol. Tätt bakom följde generalerna kring den nedböjde Lewenhaupt, och därefter kom fältmarskalken, men närmast framför tsarens häst gick excellensen Piper, statsministern, han som på storhetstidens middagshöjd stått vid två svenska konungars sida.

Han tycktes ingenting höra och ingenting se. Han som hetat Sveriges kvickaste hufvud, hade i dag intet svar till de gapskratt och stickord, som hälsade honom från alla munnar. Det såg ut som hade han gått i tankar på helt andra händelser och andra öden.

När han om aftonen blifvit förd till sitt kvarter och raketerna smattrade öfver den igenfrusna floden, satt han sofvande i länstolen och vaknade icke ens, när betjänten påsatte nattmössan och omsvepte honom täcket.

Åter blef det morgon och åter spelade klockorna. Dag följde dag och år följde år, men alla blefvo de lika tunga.

Franckes och Arndts fromma skrifter lågo på hans bord. Han förmådde fältmarskalken och Lewenhaupt att försonade skaka hand, och han blef en faderlig styresman för det olyckliga folk, som med honom dvaldes i träldom. Förarmade svenska soldater mötte honom ofta i tidiga timmar, då han med hastiga steg gick gatorna framåt, endast följd af en liten skällande hund.

Så hände det oförmodadt, att han blef bortförd ur sitt hus, och när efter lång och ängslig väntan några landsmän åter fingo se honom under fri himmel, var det långt från Moskva och själf hade han blifvit en nedbruten gubbe.

Det var en solig vårdag. Floderna begynte redan spränga sina isar och alla hjärtan att bulta af hemsjuka. Petersburg hade nu vuxit upp ur de från svenskarna eröfrade kärrmarkerna, och på Peter-Paulfästningens gård stod en usel trähydda. Utanför den kojan gick excellensen Piper fram och åter. Efter att i sjutton dygn ha hungrat på vatten och bröd, fick han där hämta en timmes frisk luft. Rocken var försliten och hängde i djupa veck. Käppen darrade och vacklade i den hand, hvilken fordom kysstes af Polens konung och drottning och hvilken så mången gång innan namnet tecknades under en fullmakt eller förordning, mottagit silfveraskar eller snusdosor, fyllda med dukater och glimmande af diamanter.

På några stegs afstånd stodo vaktknektarna, och excellensen fick ej byta ett enda ord med någon annan än bataljonspredikanten Bredenberg. Med särskild tillåtelse hade denne just nyss närmat sig kojan. Han framtog ett bref från kamraterna i Moskva och läste det högt för Piper.

– Den lilla hunden, som excellensen vid sitt hastiga bortförande såg sig nödd att här kvarlämna, har ömt vårdats, men han har under ömkligt kvidande krupit undan i allehanda mörka skrymmen utan att vilja smaka hvarken föda eller drick och är han nu blifven död. Gifve Gud att vi fångar kunde såsom detta oskäliga djur lägga oss neder i en vrå och förlösas från jordelifvet, men är det vår innerliga åstundan att hans excellens nu snart måtte bli friköpt och utväxlad och få hemvända till maka och barn. För allt hvad han oss här varit som faderlig omhuldare och kristlig hjälpare skall han beständigt följas af våra tacksamma välsignelser ...

Piper stod med ryggen åt Bredenberg och stirrade envist ned i sanden. Han grubblade icke på sina fångvaktares hårdhet, men örat förnam ur fjärran konungens förbittrade tadel. Hade icke han, statsministern, frivilligt ridit in till Poltava och sträckt värjan? Hörde han icke sitt eget folks förbannelser? Hemma i Stockholm krossade stenar fönsterrutorna i hans hus. Han såg sin hustru, fru Kerstin, packa samman alla de briljanterade ringarna och askarna och de många små silfverprydnaderna i förmaket, där audienssökande svenskar och främlingar fordom stått och väntat i hvar fönstersmyg. Han kunde se henne i nattens mörker åka från staden på vägen till Ängsö. Långa stunder kunde han inbilla sig att han själf satt i en svensk kyrkbänk och hörde prästen nedkalla Guds straff öfver den af utländingar mutade kungaförledaren Piper,

som tillrådt de sista krigen och som af människoben byggt sig en väg öfver Ukrainas snödrifvor. De olycklige medfångarna hade blifvit hans enda vänner. Icke ens ett fädernesland ägde han längre, till hvilket han kunde längta. Han ensam kände beskyllningarnas orimlighet, men han kunde icke blottställa sin herre, icke yppa statshemligheter. Bruten stapplade han vid sin koja – en fånge som under landsmäns och främlingars smädelser måste dö tigande liksom han förr sett så mången namnlös knekt stupa i ledet.

– Eders excellens, – sade Bredenberg, – många bref likt detta, som jag nu uppläst, hinna till Sverige, ja, till konungen, och det förmäles, att han redan lär vara halft blidkad. Tsaren har nu under hungersdagarna förmått eders excellens att skriftligen från grefvinnan begära en utbetalning af trettio tusen riksdaler till ändtligt friköpande ur fångenskapen ... Ångra inte det beslutet! Då skola onda tungor säga, att det sker af girighet. Med friheten kan allt på nytt bli godt som i de forna år.

Piper svarade sakta:

– Jag önskar ej de åren åter,

på Christum all min sorg jag låter. Men i detsamma vände han sig, blodröd i pannan, och ropade med tunn stämma:

– Hva’ tusan djeflar och böflar vill herrn egentligen? Hemligt har jag bedt grefvinnan att utverka konungens förbud mot penningarnas skickande ... Därmed jämt! Med mina landsmän är jag hit kommen, och hos dem vill jag ock stanna, efter det icke blef oss civile förunnadt att få en kula.

Bredenberg log åt den gamle excellensens hetta men böjde sitt hufvud och blef stående bredvid bänken.

– Det sägs att tsaren ämnar föra ers excellens till hårdt fängelse i Schlüsselburg, och vid nära sjuttio år är kroppen ett skört käril ... Innerligen ber jag i min enfald, vänd om till det hem, dit allt vårt hjärta trängtar, om än smädelser böja oss till jorden. Lägg inte den outplånliga skammen öfver oss, att den man som stått två af våra största konungar närmast, omkommer i hunger och trasor, landsflyktig och oförsonad med sitt folk!

Piper famlade utefter kojans vägg.

– Böj han sin panna inför altaret och inte inför människors afdankade storheter! Men blir han mig när, då förlossningen stundar, så se till att stoftet blir bäddadt på kryddor eller på salt och kan föras till hemmet. Mina dagar äro snart räknade. Har jag hos två herrar tjänat de svenske, må jag då ock till det sista i ödmjukhet tjäna, där de nu ha sina olyckligaste söner.

När Bredenberg med bekymradt sinne drog sig tillbaka, kom från det närbelägna senatshuset en flock svenska officerare i fårskinnspälsar och kappor. Framför dem gick i brun mantel drabantpredikanten Nordberg, lätt igenkännelig på sin resliga växt. De skulle utväxlas och hemsändas, och deras tiggarekram låg redan hoplastadt bland mjölsäckarna på en pråm vid flodstranden.

Uppe på fästningsvallen tystnade slamret af kedjorna, och de svenska arbetsfångarna sträckte sig öfver skottkärrorna och sågo efter sina hemvändande landsmän. Snart begynte dock hjulen åter att gnissla och hackorna att klinga. Det var de ringa och namnlösa, de lefvande döda, som ingenting visste om de sina och som aldrig skulle bulta på stugdörren men stanna och försmäkta och dag efter dag bygga på den främmande staden.

Piper höjde långsamt den skakande handen och pekade mot vallen:

– Där stå mina bröder! – sade han.

Bredenberg, som gick de frigifna officerarna till mötes, ryckte sakta Nordberg i manteln, och alla vände de sig mot Piper och blottade sina hufvud. De fingo icke tilltala honom, icke medtaga en hälsning, men Nordberg stannade, så underlig tycktes honom synen. Han trefvade öfver sitt bröst, och då han hittade bönboken, instucken mellan rocken och västen, lyfte han den och pekade på pärmens kors.

– Så, Gud, leda då dina stigar, – hviskade han, – att den mannen korats till en af de största bland vårt folks martyrer. Fredadt, äradt vare hans kränkta namn!

PAPPERSGENERALEN.

Klockan var ännu knappt fyra på morgonen, men det gula skenet på björkdungarna utanför Moskva bebådade gryningen. General Lewenhaupt satt redan på sin vanliga plats i fönstret som en gammal uf på sin gren i skogen. Två gråsprängda hårtestar reste sig öfver pannan, och grubblande öppnade och slöt han de stora svårmodiga ögonen.

Väckt af några skrapande steg reste han sig och vände sig inåt kammaren. Framför honom stod en puckelryggig rysk jude med hängande hår.

Juden flätade oroligt sin ena röda lock om fingret. Hvilka sägner hade han icke hört förtäljas om den gamle general Marschmarsch, som med en pris snuftobak på tummen i Lithauens obygder skickat sina psalmsjungande soldater mot skansar och förhuggningar. Aldrig förr hade han stått inför en hjälte, som befallt öfver arméer. Han menade att en sådan måste vara en förfärlig man, som med en ed på läpparna och händerna korslagda på svärdsfästet inkommenderade pokaler och kantiner och famnslånga tobakspipor ända till dess röken stod så tät, att den kunde klyfvas med värjhugg.

– Jag är bara en ringa köpman från Tula, – stammade han, – och jag har kommit hit med en oxdrift, men de svenska fångarna där i staden ha anmodat mig att frambära deras bön om en allmosa. Trots att de träget förfärdiga träur och snushorn, är det en sådan nöd ibland dem, att det skär i hjärtat. Men så spilla de stackarna också mycken tid på dårskap. Hela timmar sitta de hvar dag och skrifva och plita. Tröste den, som tappar minsta tobaksfnassel i deras papper! Men det är just det, som ingen människa kan begripa att de möda sig på det sättet, när de platt ingenting ha att skrifva om ... och knappt ett par rubel på kistbotten. Krigare skola väl inte svettas med pennan ...

Lewenhaupt tände ett talgljus, ty det var ännu ganska mörkt i rummet.

– Se här! – sade han godmodigt tungsint och lyste på de långa omålade vägghyllorna, där digra pappersluntor stodo instuckna i numrerade pärmar.

Juden snodde ännu häftigare på hårlocken, och i stället för pokaler och kantiner såg han fullskrifna papper, hvart han vände sig. På stolar och bord och på själfva ugnskransen låg det papper. – En underlig general den där, – tänkte han. – Är det så den ser ut, som vinner bataljer?

– Ett folk, – Lewenhaupt stannade vid hyllan, – en stat, min vän, det är ordning. Här äro alla fångarna upptecknade och deras räkenskaper noga införda. Här är vårt finanskollegium, vårt drätselverk! Hos den svenska magistern på andra sidan gatan står en lika lång hylla. Det är vår kyrka! Ännu i fångenskapen ha vi förblifvit ett folk! Du, som är jude, du måste förstå det stora ordet!

Han nedtog ett band och bläddrade i bladen och läste och räknade halfhögt. Sedan gick han in i det angränsande sofrummet, och när han hade satt ljuset på en pall, öppnade han en kista och begynte omsorgsfullt hopräkna silfvermynt i olika små skinnpungar. Hela tiden fortsatte han att halfhögt tala –

ibland för sig själf och ibland till köpmannen.

– Jag har nu räknat efter, hur mycket jag har rättighet att sända till Tula. Men lär dig, min snälla man, att otack och afund är alla bemödandens vedergällning. Afund, afund, det var den mörksens hand, som söndrade oss så, att fienderna ryckte fanorna från våra bataljoner. Narr den som i denna snöda värld ropar efter vänner och hjärtan! Krigskamraten omfamnar dig, när du frälsar honom undan bajonetterna, men han suckar att du inte med detsamma själf föll genomborrad så att han kunde få din tomma plats. Narr den som trängtar mot andra höjder än det eviga fadershemmets. Fienderna ha icke slagit mig djupare sår än mina egna landsmän. Gifve dock Gud att jag så troligen tjänat min himmelske konung som min jordiske.

Bakom honom låg bibeln på täcket, och värjan, som han återfått, hängde på sängstolpen. För hvar fylld pung skref han en rad i en bok och förseglade därefter pungen. Också sofkammaren fylldes så småningom af papper, men alltid låg hvart ark bredvid det andra i god ordning. Så satt där vid ljuset segraren från Gemauerthof med den rykande lackstången framför sina sorgmodigt klara ögon, och under det att han alltjämt halfhögt knotade om bittra öden dagades det sakta.

Den judiske köpmannen förstod ej längre hans tal utan tvinnade och snodde sin röda lock och mumlade:

– Ett folk, en stat ... ännu midt i fångenskapen ... Det är en vacker syn!

LÖJTNANT PINELLO PÅ APOTEKSSTUGAN.

Löjtnant Pinello, italienaren, satt en vinternatt på fångarnas apoteksstuga i Tobolsk och drack starka droppar. Bakom disken ledde en öppen dörr till en halfmörk lada, där fänrik Kræmer arbetade som garfvare och vände hudarna i ett stort kar.

Pinello var en god kamrat, och mellan de två hvita fläckarna i håret hade han ett långt sabelärr från Poltava, där han i två dygn legat bland de döda på valplatsen. Men när han nu satt med det malörtsblandade brännvinet, harmades han öfver Kræmers envisa flit.

– Jo jo! – sade han. – Vara en stursk fan. Hela natten stå vid garfkaret. Inte komma och dricka ett glas starka droppar med en gammal vän. Kanske jag inte som frivillig ärligt tjänat på de svenskes armé, ja, här i fångenskapen till och med antagit deras af påfven förbannade troslära. Hvad säger du till det, giovane mio?

– Jag tiger och garfvar oxläder, – svarade Kræmer.

– Ja, du tiger och garfvar oxläder, du, men jag veta ett oxläder, som vi utländare fått att garfva, och det vara det svenska sinne. Jag nyss ha tagit vackra löjtnant Rothlieb med mig ut på berget och sagt med handen på hans bröst: Rothlieb, böj här på detta rum sina knän och tacka den gode himmel att Rothlieb blifvit så fagert skapad och så behaglig inför alla kvinnor! Skäms han inte att gå och stura midt i leken ... Santa Maria! Hvad tror du karlen gjorde? Stora karlen begynte sucka, och jag kände hur tomt det hjärta skramlade i bröstet hans. Jag gick då till löjtnant Becks fru. Fast hon är ett helgon och en gammal granrisviska, där barret sticker ju torrare det sitter, hon i alla fall vara en kvinna. Jag uppvaktat henne i timmar. Näsan vara litet prickig och ögonen två klarblå vattendroppar, en riktigt sval dag i månad septembris. När jag berätta, hur jag i västanvädrens sus på blomsterplanen hör den gode gudens alla änglar sjunga, hon svara med att kalla löjtnant Rothlieb en dålig människa. Hon sedan blir snurrig och obstinat och lillförnäm, men lärer det platt intet annat betyda än förlägenhet. När jag först svor den svenska fanan tro, då smattrade domsbasunen som bäst mot den bordsgaffel och den fontang, och det, som urskuldade den peruk, var att den skylde. Nu eldas ugnen het för de stackars fångar med kvickt hufvud, som spela commedia. Ack, kamrat, jag hafva sett i mitt land heliga systrar, doftande af ljuflig ödmjukhet och himmelsk kärlek. De tala om Guds godhet, men icke

om människors ondska. Ack, kamrat, kom och se kvinnorna i mitt land, när de omfamna sina barn eller sitta med sina vaxljus och gråta på grafvarna! Det är att se hjärtan brinna. Hvad säger du därtill?

– Jag tiger och garfvar oxläder.

– Ja, du tiga och garfva oxläder, du, men vet du hvarför de svenska förblifva ett litet folk, hvarför de midt i segrarnas tid aldrig fingo tio millioner barn? Vet du hvarför Sverige och svenskt språk aldrig likt kokande vin svämmade öfver den europeiska karta och bildade ett odelbart storrike? Jag säga hvarför. De ha inga eldklor på fingrarna. Det svenska sinnet var från begynnelsen ett så hårdt oxläder, att det endast kunna tuktas med pliktens kalla hammare. De svenske kunde från begynnelsen hvarken segra eller stupa af kärlek, bara af plikt. De älska inte ens hvarandra. De svenske låta hellre hänga sig än de skänka en landsman full rättvisa. Deras sinne från begynnelsen vara en stenbunden mark, men vi polska och tyska och franska och italienska renegater ha vattnat med vårt äfventyrareblod, där nu fåglarna börja i löfvet sjunga. Droppar af sådant äfventyrareblod hänga på grenarna i era stoltaste stamträd likt pomeransen i en ek, ja, den pomerans ofta sitta i själfva roten, du! Saft af den pomerans flyta i er egen hjältekonungs ådror. I käre svenske, hörer hvad jag säger. När ni i rullorna hitta våra äfventyrarnamn, inte glömma att vi blandat blod samman i otaliga faror, att vi främlingar varit de muntraste soldaterna ... varit flöjterna där ni varit trummorna! Af kärlek jag hafva svurit den svenska fana tro och af kärlek jag trofast hålla den eden till sista andepusten, för si plikt och kärlek måste till sist bli ett och samma. Räcka handen, kamrat, åt den lille italiensken och alla hans gelikar. Hvad säger du därtill?

Kræmer torkade armarna på förklädet och steg ut i apoteksstugan.

– Jag är inte berest och mångerfaren som du, Pinello. Litet vet jag hvad vi varit, knappast hvad vi äro. Men blif hos oss. Kom med mig hem och ställ dig vid vårdtornet på Brunkeberg och ropa, att alla de skola samlas omkring dig, som vilja våga lifvet för ett dåd ... sak samma hvilket, sak samma om det är utan mening ... sak samma om du så bara har att föreslå en folkvandring på nattgammal is öfver Ålands haf. Då skall du blekna och märka, att du kastat ett eldsbloss. Torrt granris kan brinna, du, och då luktar det som österlandets specerier och rökelser.

Hans händer fattade broderligt den svartmuskige främlingens.

– Hvarför då arbeta så träget in på natten? – frågade italienaren.

Kræmer svarade:

– Därför garfvar jag mitt oxläder, att jag, så snart det blir mjukt och färdigt, skall få lämna det till fru Beck och hennes skolbarn. De skola däraf sömma lifstycken, som vi hemligt kunna påtaga under rockarna. Här är en sammansvärjning å bane mellan fångarna ända långt bort till Archangel och Kasan. Med vapen i hand vilja män, kvinnor och barn gå tillbaka genom hela Ryssland ända ned till konungen i Bender. Sådana ha nu de svenske blifvit! Vill du följa oss, guitarrknäppare?

FÅNGARNA I TOBOLSK.

Vid en af de tomma gatorna i Tobolsk låg ett omåladt trähus och uppe i gafvelkammaren samlades några af de svenska krigsfångarna. Bordet stod dukadt med blötta gäddor, ugnspannkaka och hafresoppa, och den gudaktiga fru Beck, som nyss hjälpt fru Morton att undervisa skolbarnen i sömnad, hade för kvällen blifvit utsedd till värdinna.

Tunga steg ruskade vindstrappan, och oupphörligt öppnades dörren. Där kom kapten Wreech med sina

andaktsböcker och den inbundne fänrik Stjernflycht, som aldrig kunde lockas till ett leende, och den liflige löjtnant Köhler, hvilka alla som skollärare tjänade sitt knappa bröd. Löjtnant Sprengtporten, som ännu kring handlofven bar ärr efter kedjorna i Kasans torn, samtalade så pass högt med den vackre löjtnant Rothlieb, flicktjusaren, att fru Beck gaf dem ett frågande ögonkast. Den haltande kapten Rubzoff, som vid Memelströmmen följt närmast efter konungen, och den i fångenskapen ännu alltid lika putsade kapten Vult tummade och undersökte de snushorn, hårpungar, tagelperuker och nattmössor, hvilka kornett Ennes och hans vänner tillverkat och nu förevisade i en korg. Där kom kapten Stralenberg, som nyss rest sig från sina kartor sedan han dragit den första meridianen öfver Tobolsk. Kornetterna Fries, Westfelt och Toll, som gått kring och sjungit på gårdarna, skramlade med sina tomma sparbössor. Ryttmästare Hall, som blifvit färgare, svängde med sina mörkblå fingrar sockerstruten öfver pannkakan. Ryttmästare Ridderborg, som försörjde sig med brodering, upplockade ur rocksäcken nystan af silfvertråd och ställde dem rundt fatet som granna påskägg, men löjtnant Beeth, som blifvit guldsmed, framlade på bordshörnet till beskådande en blank dukat – den första, som någon af dem alla sett på två hela månader.

De yngre männen ställde sig försagda och stela utefter väggarna med händerna på ryggen. Haberman, den hederlige gymnasisten från Viborg, hvilken tjänade som dräng och hade lappade skinnbyxor, höll sig förläget så hårdt fast vid dörrposten, att ryttmästare Balck, som själf endast hade ett fuktigt brygghus till hemvist, måste draga honom fram till bordet. Också Bergman, som haft kornetts rang men blifvit degraderad, därför att han under den långa vandringen från Poltava hotat och förbannat sina egna förmän, höll sig med sådan blyghet fast vid ugnskanten, att fru Beck måste lägga för honom af anrättningarna och räcka honom tallriken.

Nu klappade Wreech i händerna och begynte tala.

– Vi tacka dig, himmelske fader, för din godhet mot oss stackars eländiga fångar, som nu hvar söndag kunna församlas kring en gemensam måltid likt i de gamla dagar. Näst dig tacka vi de redliga kamrater, som genom sina händers arbete bragt det därhän att vi också ibland kunna bespisa våra fattigaste och mest utarmade bröder och skolbarn. Äfven har Belau, vår trofaste läkare från fordom som nu dött i Moskva, testamenterat oss sin sidennattrock, och den har blifvit såld för hela sju rubel och tjugu kopek. Ehuruväl fångenskapen blifvit oss en hälsosam pröfning skönja vi hvarje timme, att din hand ännu är öfver oss. Vi hafva i dagarna förnummit, att Erik Armfelt, som i halsjärn och kedjor så länge suttit fastsmidd vid fängelsemuren, nu hulpits till frihet, och vi tacka dig, att Piper, vår gamle excellens, omvänd till en lefvande tro och genom hungersdöden luttrad från mänskliga svagheter, nu inträdt i din himmels rättfärdighet.

När Wreech tystnade, framsteg Stjernflycht och fortsatte att tala.

– Innan vi sätta oss ned, anropa vi dig, fader, för alla våra landsmän, som försmäkta i svafvelgrufvorna och stenbrotten och långt fjärran i Tartariet och i dalgången vid kinesiska muren, änskönt de intet annat förbrutit än att redligen ha tjänat sin herre. Räck din nåds kalk åt vår krigskamrat Rühl, som sedan åratal ligger i lumpor och smuts i ett underjordiskt hvalf, där han redan sett sin vän Taube omkomma i elände. Skänk dödens förlossning åt Hermelin, så framt det talet är sant, att han, undangömd och ensam, ännu försmäktar i ett kloster i Astrakan. Styrk med din tröst Seulenberg och Hay, som sitta i hvar sin jordkula långt ute i ödemarken, och Anders Oxehufvud, som en tysk köpman sett gå med sele framför plogen. Gud, vår Gud! Talar icke Jeremias och säger: Zions barn, de ädla, de aktade såsom renaste guld, huru hafva de icke nu blifvit räknade lika med kärl af ler, verk af krukomakarens händer. De som åto läckerheter, de försmäkta nu på gatorna, de som buros i skarlakan, de famna gödselhögarna. Snabbare voro våra förföljare än himmelens örnar. Själen i vårt lif, Herrans smorde, vardt fångad i deras gropar, han, under hvilkens skugga vi hade tänkt att lefva bland folken ...

Blåsten skakade rutorna och rasslade i starrgräset utanför fönstret.

– Goda fru Beck, – hviskade Stjernflycht, medan han framflyttade stolar åt de äldre herrarna, – det är bara en, som jag ännu saknar. Det är vår älskelige vän, Ferdinand von Kræmer, den unga kornetten. Ett renare och mer plikttroget hjärta har aldrig klappat i ett svenskt bröst. När jag ser honom måste jag tänka på en sval och klar sommarnatt.

Innan fru Beck ännu hunnit att svara, kom redan Kræmer i vindstrappan med kappkragen uppslagen och han fäste på henne sina blå ögon.

– Jag har någon med mig där nere, som ni alla kanske helst vilja slippa att se ibland er, – sade han med sänkt stämma. – Det är Leijon. Jag försöker att locka honom från sitt dagdrifvarelif på krogarna. Om vi bara taga oss an honom med en smula tålamod ... Det är intet ondt med honom i grunden ...

– Hans lätta sinne är vårt så olikt, – svarade fru Beck med hårdt tonfall och mildt ansikte.

– Ni skall inte vara så sträng, fru Beck!

Hon sysslade vid bordet och satte kring tallrikarna. Sedan gick hon till dörren och ropade nedåt trappan:

– Kræmer är en rättskaffens man, och den, som han har fördrag med, den låser heller ingen af oss ute. Kom upp, löjtnant Leijon!

Tidigt grånad, med svårmodiga ögon och kinderna blodröda af frost och dryckjom, steg Leijon öfver tröskeln och bjöds genast en stol, som hade han varit en af de förnämsta. Till en början satt han helt stilla, men när måltiden väl kom i gång och ölet blef upphälldt och ingen längre ens kom ihåg, att han var med, då grep han helt plötsligt fru Becks motsträfviga händer och kysste dem och berättade med hvilken oskrymtad vördnad han älskade henne. Från stol till stol vallade han med sin mugg och omfamnade och kramade bekanta och obekanta. Slutligen gick han till ungdomarna, som ännu stodo utmed väggen, och bad dem att dua honom, och när han kom tillbaka till sin plats bredvid Kræmer, var muggen tömd. Då slingrade han armen om Kræmers lif och kastade sin grå lejonman från pannan. Sedan slog han med den lediga handen i bordet, så det sjöng.

– Hvar har det svenska kuraget blifvit af, bussar! Platt intet frågar jag efter er Jesus ... Skall Leijon förlusta er, så ro hit med en anständig färdsup! Hva sa'?... Kræmers hederlighet ... Tror ja', det! Tror ja', det! Men ha ni hört någon tala om Kræmers kvickhet? Man har sin plikt, säger han. Inte skratta i olyckan ... inte heller gå och taga sig afdaga ... Bara sitta och slita ut böxorna för fem styfver i veckan ... Nej, vet ni hvad! Jag tänker göra som Stjernkors. Jag tänker bli ryss och svära på rysk religion och huldeligen äkta ett ryskt fruntimmer. Leta bara fram 'na, snälla rara fru Beck! Leta bara fram 'na! Hvarför skulle det vara sämre här än där hemma? Är gräset där grönare, är halmen där mjukare?

– Kära vän och kamrat, – svarade Kræmer saktmodigt. – I botten har du ett godt barnahjärta, och jag vill dig så väl. Men hemlängtan är den tyngsta sjukan af alla, och jag menar bara, att veta vi oss göra vår plikt, så ha vi stackars landsflyktingar dock något här i världen att glädja oss åt.

Det gula håret låg slätt uppstruket från hans klara panna, och Leijon nickade åt honom.

– Glädja oss ... Det vill jag mena att vi kunna. Vet du hvarför till och med rysken håller af oss svenskar, ja du, det är inte bara för våra höfviska manerer och för att vi lära hans barn att skrifva och läsa ... Kan du tänka dig, i dag på examen gick jag in i skolan och beskref för barnen Mesopotamiens hufvudstad Krokedrummelum, där det inte finns en enda sofstuga utan bara krogar och värdshussalar och där vagnarna inte rulla på hjul utan på öltunnor och kuttingar ... Och dragonerna och de ryska pälshandlarna, som sutto bland barnen på bänken för att helt demödigt passa på att få lära sig något nyttigt, de skrattade så att fru Beck körde ut mig ... Anacka! Därför, ser du, tycker rysken och hela världen om oss, att vi midt här i

eländet kunna taga både honom och hela Sibirien i famn och vara så hurtiga, att det blänker om oss.

Kræmer såg honom djupt in i ögonen.

– Ack, du gamle bror och hjälte af ölmuggen! Jag känner löngångarna under de svenskes munterhet.

Men fram mot kvällen begynte Leijon att svärja och döna, som hade han varit själfva fältmarskalken, och fru Becks iskalla händer tog sakta ölmuggen ur hans.

– Jag håller inte dryckeshus! – sade hon barskt. – Och vi ha inte kommit samman för att lefva i svalg och synd!

Kræmer föll henne snabbt i talet, för att icke Leijon skulle höra de stränga orden, och ställde så att han fick honom med sig ned från kammaren.

– Jag vill gå till kyrkogården! – ropade Leijon. – Därbredvid ligger den bästa krogen. Medgång och munterhet skänka hälsa och långt lif.

– Du kan härifrån själf se kyrkogården nere vid den igenfrusna floden. Där i närheten rinns inte ett enda hus.

– Jag vill gå ned och se om gräset har tagit sig, som vi sådde öfver Rääfs lilla son.

Kræmer skakade på hufvudet och tog honom under armen. En bitande nordan hven från den öde tundran, och ingen vandrare syntes. Snön hade yrt undan från vägen, och tysta gingo de båda vännerna framåt. Redan på afstånd läste de i skymningen den hvita svenska skriften på träkorsen.

– Stanna och läs högt, bror Kræmer! En min frände lärer ligga i Ukraina och en i Bender. Vi ha på femton år strött svenska benknotor ända från Ishafvet till Arkipelagen ...

Kræmer ryckte honom i kappan.

– Kom, säger jag! Det här är dårskap.

– Gräset har frusit bort ... Säg mig, säg mig! Äro de inte heller hemma, de döda? Äro de inte hemma, de som redan ligga i mullen? Tala med mig, Kræmer! Du kan näpsa hafvet. Du för en sådan ro med dig.

– Tig, tig, och låt mig vara! Jag vill inte höra på dig. Grubbla inte på sådant, utan låt oss i stället betänka våra plikter!

– Men jag frågar dig, skola vi inte ens vara hemma, när vi döda sofva på Guds sköte? Hemma, hemma ... förstår du det ordet ... hemma! Skola vi aldrig, aldrig komma hem?

– Du vet inte med hvem du talar, Leijon! Jag är svagare än du.

– Hemma ... Inte sant, du har också grubblat på det ordet ... Du har gått och upprepat det stilla för dig själf ... hemma, hemma! Det börjar med att barnet räknar spikarna och kvislorna i golfvet ... Hemmet, ser du, det är något, som begynner med ett litet frö och slutar som ett stort träd. Det begynner med barnkammaren, så växer det och blir flera rum och ett helt hus, en hel bygd, ett helt land ... och utanför det landet förlorar till och med luften och vattnet sin vederkvickande smak ... Kan du inte försäkra mig, att våra kamrater, som ligga här under oss i den främmande och steniga mullen, äro hemma?

Kræmer drog honom allt häftigare i kläderna.

– Gack härifrån, säger jag dig! Det är vår plikt att inte orda om dylikt fåfängligt utan föregå manskapet med

kristligt tålamod.

– Haha! Nu fick jag dig just vackert i fällan! Men jag själf ... Tror du en munter knekt på allvar går och sörjer? Då känner du inte min tiggarvisa, som jag satt ihop för att sjunga på gårdarna, när jag ibland behöfver ett runstycke.

Han gick allt längre och längre bort på körvägen uteften floden, och Kræmer, som stod kvar vid kyrkogårdsstängslet, hörde honom uppstämma sitt bettlarekväde:

På Uppsala slätter
står stugan den ljusa,
och dagar och nätter
i lönnarna susa.
De dröja så korta,
men åren bli många,
och jag, som är fånge,
jag gick – och blef borta!

Allt aflägsnare ljöd sången i stormen.

Min röst är försupen
och bläddrig min tunga.
Häll brännvin i strupen,
så börjar den sjunga!
Sju glas må ni bjuda,
rödt vin i det ena!
Sju år fick jag tjäna
det lejon af Juda.
Tolf sår såg jag lysa
och log när jag nöddes
på drifvan att frysa,
men svalt sen jag föddes.
Tolf kämpar fått färga
med hjärtat min värja.
Nu sitter den stungen
till fästet i sanden
vid Dnjepern på stranden.
Tolf slantar ur pungen
lägg krigarn i handen,
de största och bästa,
om hvilka ni kifvat
hvar dag med er nästa.
Rex Carolus vivat!

Rösten dog bort, och ensam återvände Kræmer till sin torftiga men vårdade kammare, där det knappast fanns ett dammkorn på bordet. Han afklädde sig och gick till sängs men kunde icke sofva. Gång på gång spratt han upp och lyddes. – Det är bara blåsten, tänkte han och drog täcket ända upp till pannan, men efter en stund satt han åter lika vaken i sängen. Det lät som hade någon kastat sand på rutorna.

Han släckte det ännu brinnande talgljuset och gick i blotta linnet till fönstret.

När han öppnade det, såg han nere på gatan en liten man, som oupphörligt vinkade åt honom. Han igenkände på fårskinnspälsen och halfstöflarna, att det var en rysk bonde.

– Lilla far, – sade bonden. – Jag har ofta mött dig i sällskap med den muntra svensken löjtnant Leijon ... Aldrig har den mannen gjort mig annat än glädje. Det var nu så, att han länge har bott hos min hustru och mig. Fast han rätt aldrig betalat för sig, höllo vi så hjärtligt af honom, och om kvällarna berättade han, hur han och den svenske kungen i Polens skogar brutit upp käftarna på leoparder och heliofanter och andra från helvetet uppsträckta djuriska plågoris ... Nog kunde han ibland sätta sig i källarsalen och tiga, men fick han då bara ett glas eller par blef han snart igen samma snälla rolighetsmakare ...

– Ack de svenske! – mumlade Kræmer. – Har jag inte alltid sagt: jag känner löngångarna under deras munterhet!

– Lilla far, när nu löjtnanten inte kom in till oss i afton, gick jag till ladan, där han hade sitt sofställe ... Och där låg han också. Han hade tagit sig själf afdaga. Den myckna munterheten blef honom väl till sist för stor att bära ...

Natten vardt blåsig och mörk. Nästa morgon skrefvo fångarna i sina dagböcker om Leijons död. Därefter antecknade de, att Kræmer under mörkret bortkommit från sitt kvarter. Ingen hörde sedan något om honom och ingen återfann hans lämningar, men till manskapet sade officerarna:

– Han har räddat sig hem till de sina.

LEJONBUREN.

Num Eddaula var höfding för sanningssägarnas brödraskap. De bodde hvar och en för sig i sina hem som köpmän eller lärda tolkare af de äldsta skrifter, men hvart år vid första nytändningen efter beiramfesten samlades de om natten med bloss och hvita kläder i en aflägsen klyfta.

En natt när Num Eddaula på den steniga bergsstigen återvände från ett sådant möte, sade han till tjänaren, som bar facklan:

– Vi ha nyss besvurit vårt brödralöfte att alltid tala sanning utom i en ting, nämligen när det gäller egna goda gärningar. Dem skola vi förtiga eller bortljuga, och vi skola eftersträfva att dö förgätna. Hvad speglar skönare evighetens stilla storhet än glömskan? På hela jorden finns icke ett rum så vackert som en glömd graf. Gräset susar där annorlunda. Fåglarna kvittra där annorlunda. Hör mig, min vän! Sanningssägarnas fritalighet har så förtörnat sultanen, att han lofvat utrota dem med svärd, så framt han ej i bot får mitt hufvud. Det är lätt igenkänneligt på det stjärnformiga födelsemärket vid ögat. Jag vill vara man att själf bära det hufvudet till honom. Men det är en god gärning, som icke längre förblir god om den eftertraktar berömmelse, och jag äger hvarken åstundan eller rätt att yppa den. Anade de våra min afsikt, skulle de binda mig och gömma mig och försvara mig till det yttersta. Därför skall du lönligt följa mig, och när jag lidit mitt straff, skall du i stillhet jorda mig på ett okändt ställe och sedan utsprida, att jag blifvit gripen mot min vilja som en feg och flyende stackare.

När det dagades, kastade tjänaren facklan, och de nedstego till det blommande fältet vid slottet Timurtasch, där sultanen höll lustläger.

Num Eddaula förvirrades när han såg de präktiga rustningarna och tälten. Begärligt lyssnade han till en slaf som förtalde, att den svenske konungen bodde på slottet med sitt torftiga krigarhof, halft som fånge och halft som hedersgäst.

– Låt oss gå dit upp, – sade han till sin tjänare, – ty själf är jag en svag man, och åsynen af en hjälte, skall förläna mig styrka. Mina ögon, trötta af ålder, skola sedan sluta sig med glädje.

De gingo genom trädgården, där sommarsolen sken mellan fikon och mullbär, och på gången leddes Brandklipparen till vattning. När de kommo i slottets trappa, mötte de bland de turkar, som nyss fått kasta en blick på konungen, själfva sultanen, förklädd till janitsjar. Num Eddaula tryckte sig intill muren och drog det utslagna håret öfver födelsemärket vid ögat, men han kände på handlofven andedräkten af den mun, hvilken samma afton skulle befalla hans död. En hjälte, en hjälte ville han se framför sig, eller också skulle han själf begynna vackla!

En dörr öppnades. Han tog ett par häftiga steg framåt och böjde sig, och genom hålet i en skärm betraktade han konungen.

Det vida gemaket, där sultanens danserskor ofta vid flöjtspel trampat mattorna, var från golf till tak och utefter väggar och fönster så öfverspunnet af mångfärgade arabesker, att Num Eddaula trodde sig se en löfsal, där mellan blommor och rankor förtrollade spindlar fäst sina guldnät. Vid bortersta väggen låg konungen på en smal fältsäng och med skjortan väl knäppt ända upp i halsen. Öfvermannad, utan soldater, utan makt och dock envåldsherre öfver ett aflägset rike, hade han icke ens nog med penningar för de handtryckningar och gåfvor, som voro nödiga vid ett möte med sultanen. Han kunde icke ödmjuka sig inför de främmande sändebuden och stiga fram till sultanen som en slagen och utblottad flykting. Han rodnade vid tanken att behöfva visa sig inför sina lakejer och stallknektar som en afväpnad arrestant, hvilken måste foga sig efter en annans vilja, hur ifrigt de än dagligen upprepade, att det skedde på hans egen nådiga befallning. Därför hade han i stället lagt sig till sängs; det som fattades honom var icke hälsa utan penningar. Allt sedan kalabaliken hade han förblifvit liggande månad efter månad. Han ville icke ens sätta foten på golfvet utan lät bära sig i lakanet till en divan, då sängen skulle ombäddas. Hans båda lifläkare Skraggenstjerna och Neuman märkte med ängslan att hans lemmar begynte stelna och förlamas som på en fakir, hvilken till Guds ära länge uthärdat i samma ställning på en sophög. Fåfängt bådo de honom att åtminstone en gång hvart dygn resa sig och taga några steg öfver mattan.

Också Num Eddaula tyckte sig betrakta en af de heliga män, som vördnadsfullt brukade hälsas under någon lummig ek eller på solsidan om någon aflägsen turba.

Hostande hade nyss den bröstsjuke magister Eneman berättat om sina långa resor. Han skakade ett par krokodilungar ur två medförda flaskor och förevisade, hur de utspretade grönt och svart etter, medan de lefvande förbrändes i en glödhög på den runda mässingsbrickan framför sängen. Konungen stödde armen öfver kuddarna och såg ned på de i glöden slingrande djuren.

– Månn’ att man med bara värjan kunde fälla en vuxen krokodil? – sade han. – Man kan det man vill.

Den luddslitne hofkansleren von Müllern, hvilken nu begynt att tjänstgöra som öfverkock sedan ingen annan fanns, strök småmysande sina blekta rockskört.

– Kan man, om man vill, också grädda ostkaka utan ägg och grädde?

– Man kan anskaffa det som tarfvas ... i nödfall med klingan.

Grothusen satte sina pepparbruna näsborrar i vädret och trummade på den galonerade paradhatten samt vände sig lågmäldt till Müllern.

– I allra värsta fall skaffar man sig det behöfliga mot vierzig procent.

– De ädla pasjorna se så glädtiga ut. Hvarom samtala de? – frågade Num Eddaula den närmaste lakejen,

men denne blef helt brydd och svarade medlande och på måfå:

– De tala om ett af de vackraste ställena i evangelierna.

Därvid råkade han på det hala golfvet att stöta till skärmen. När konungen då fick syn på den ärevördige åldringen, vinkade han honom närmare och befallde Grothusen att vara dolmetscher.

Konungen sade:

– Säkert är du en vis man. Skulle du också ha mod att stå där kulorna pipa?

Num Eddaula sänkte turbanen och strök eftersinnande det hvita skägget, som räckte ända till midjan.

– Jag hör till sanningssägarnas brödraskap och får icke tillräkna mig några dygder, men svara mig du, som är en hjälte! Om dina första lärare sagt dig: Döda icke, döda icke ens på en glödhög det styggaste och grymmaste bland djur ... Om de höga pasjorna omkring dig och alla människor hvar morgon sade dig: Döda icke, ty det är synd. Blif hemma i ditt rike och vakta skördarna, fast du därmed ingen berömmelse vinner ... Skulle du ha mod därtill. Har du i olyckan mod att ödmjuka dig och erkänna dig besegrad och förlåta dina fiender och bödlar?

Konungen rynkade pannan.

– Bör inte en god soldat hellre visa sig ståndaktig?

– Du som hatar lögnen och aldrig ville att andra skulle ljuga dig fullkomligare än du var! Hög är din panna och ädel, stora äro dina ögon, men du har ett ondt veck om din sammanbitna mun. Man tror att den ler, men den ler icke. Det är något helt annat som de läpparna förmäla. De fresta Gud. De säga att din vilja är hans. Du samlade ditt folk och det blef slaget. När Gud har slagit ett folk, vältrar han ett tungt klippstycke öfver griften och påbjuder stillhet. Han vill åter se gula åkrar och lekande barn. Men du fortsätter striden ensam – och mot honom. Sanningsvittnena, alla de ståndaktiga, de i medgången ödmjuka, i olyckan stolta, de ha rest sig ur sina tankar för att se dig – och nu vända de sig bort. Kanske har ditt folk födt många stora män och konungar, men kunde väl någon bland dem från begynnelsen stå mer danad till en ljusens stridsman än du? Du fruktade glömskan. En stjärna skulle ha tändts på din graf och brunnit i tusen år. Men lyckan blef dig mot, ty Gud ville slå dig och ditt folk. Så fullborda din hjältegärning! Skjut undan den fåfängliga berömmelsen liksom du försmått vinkannan och kvinnorna. Gör det ödmjukt eller gör det stolt, hvilket du kan. Gå bort och sätt dig i de besegrades och de förarmades vrå. Gå bort och sätt dig som Job på askhögen. Du kan befalla öfver ditt ansikte, befall också öfver dig själf. Du förmår mer än du verkställer. Det är det som Gud aldrig förlåter en hjälte. Aldrig lyfte han på sin högra hand en genomskinligt renare ädelsten än du, och aldrig slungade han i vrede sitt eget verk så djupt ned i mörkret ... och därför älskar jag dig, ty jag är en människa. Af alla män jag mött, ingen har jag älskat såsom dig, ingen. Vakta dig, vakta dig, det finns också andra som älska dig och som äro långt farligare än dina värsta fiender och belackare.

– Och hvilka äro de?

– Narrarna! De ha lagt märke till det vecket omkring din mun och tyda det på sitt eget språk. Narrarna vända sig icke bort. De hänga sig fast i kläderna. Narrarna behöfva en narrhjälte, en lagerhöljd ärkenarr för alla tider och därtill vilja de kora dig under jubel. Narrarna fråga icke stort efter hurudan du är. De älska icke människor. De likna de små aporna, som i palmlunden vid Hidjas sitta hopkrupna på stengudarna och äta dadlar i solskenet men som skrikande och förföljande begynna hoppa från gren till gren, när de höra en människas steg. Konung, döden fruktar du icke. Gud skall en gång räcka dig den af barmhärtighet i en stund, då han minns hur din gossehand förde kerubernas svärd. Djupare skall hans hämnd drabba. Han skänker dig åt narrarna.

– Du går vidt i frispråkighet.

– Jag vill endast ransaka, hur långt ditt mod räcker, efter du är en hjälte. Har du mod att dö glömd?

Konungen mulnade än mer och letade efter ett svar. Han satt på tvären i sängen med täcket hårdt åtlindadt om knäna och fötterna.

Num Eddaula korsade händerna öfver bröstet och böjde sig.

– Så finns det dock mycket, hvartill ditt mod är alltför ringa.

Grothusen slog hatten i mässingsbrickan.

– Du, som är en sanningssägare ... Hvem säger, att inte du står här och yfves öfver din ödmjukhet? Hvem säger att det inte tarfvas mod till att vilja dö ihågkommen?

Num Eddaula slöt ögonen och grep med sina magra fingrar ångestfullt omkring sig i luften.

– Där talade du sanning, pasja. Ryktbarhet, det är orent förtal, oren ära. Det är irring och sken. Den högmodige blir kallad ödmjuk, den ödmjuke högmodig. I världens beryktade män och kvinnor alltsedan Adam, hur mycket skulle väl återstå af sanningens klara guld, om den villande askan kunde bortsållas? Och du, konung. Hvem läste din sista tanke om aftonen, när du somnade? Hvem såg dig i ensamheten, i mörkret när du låg vaken? Hvem skall en gång vid din bår kunna lägga handen på hjärtat och säga: Sådan var han! – Endast narrarna skola våga det och säga: Spörj oss, han var som vi! – När de tröttna att lofprisa, begynna de stena och begyckla dig och peka finger åt din tunga huggvärja. Din fredlösa graf skall bli deras käraste tillhåll. De skola där stå så tätt packade, att de kloka icke kunna komma dina multna ben nära. Men det säger jag dig. Kora dig narrarna till sin, och kan du dock ännu en gång resa dig och samla omkring dig de kloka och sanningsvittnena och de ståndaktiga, de i medgången ödmjuka, i olyckan stolta – då har du bestått profvet. Då förblir du en kämpe af Gudi ännu som minne och skugga. Då ha människorna vägt dig med falska vikter. Då är du den jag vill att du vara skall!

Num Eddaula kastade sig på knä med pannan mot mattan.

– Jag är en svag man, som hämtat styrka genom din åsyn. Mycket har jag i mitt lif förbrutit, mycket smått. Har jag inga ärr på min hud, jag har dem i min själ. Jag vill glömmas, glömmas. Jag vill sofva, sofva. Den ryktbare blir en slaf hos andra. Allt eftersom han är sin sista herre till lags får han en krans flätad i håret eller hugg och slag. Ingen kärlek mäktar att lysa frid öfver hans mull. Där växer allt högre ett träd med allt underligare knutna grenar och med aldrig tystnande oro och suckan i löfvet.

Ingen svarade honom. Det blef stilla i det vida gemaket. Slutligen klingade det och slamrade på mässingsbrickan, och konungen räckte en blank dublon åt den hvitskäggige spåmannen. Han kröp på knä fram till bädden och tryckte sitt ansikte mot det nedhängande lakanet men sköt myntet ifrån sig.

– Du må lefva, du må dö, – sade han, – beständigt skall det stå en strid omkring dig. Jag går till hvila.

Tidigt nästa morgon blef Num Eddaula afrättad utanför sultanens tält. Den trygga vissheten om glömska bredde sin stillhet öfver hans yttersta timme.

Tjänaren begrof afsides hans kropp mellan två cypresser. När grafven var igenskottad, öfverströdde han den med majskorn åt dufvorna, som i hundratal församlades från dungar och träd. Snart spirade buskar med hvita blommor ur marken. Trötta soldater och herdar funno där ett skuggigt ställe och lade sig ofta till en stunds hvila i gräset. Det var ett fridlyst rum. Där sof en glömd människa.

KUNGSRIDTEN.

Hofkanslern von Müllern satt på en träpall framför sin kammarspis i svenska kungens hus i Demotica och gräddade pannkakor. Han lyfte sitt ena luddslitna rockskört mot eldsljuset och synade det.

– Nog hänga galonerna ännu fast på syrtuten, – sade han till öfverste Grothusen, som stod bredvid och värmde sig, – men skamligt svartnade äro de. Och det andra svenska följet börjar, fan tage, se ut som ett riktigt zigenarepack. Jag säger som Fabrice: jag kommer snart inte ihåg hur penningar se ut, om de äro runda eller fyrkantiga.

– De äro så runda, att de trilla som hjul! – svarade Grothusen och gnuggade upprymdt sina händer. – En kung, ett hof, en hel liten armé utan annat än litet vigileradt småmynt på fickan ... och det i en turkisk skråköping, hundratals mil från det egna fosterlandet! När i tiden såg du maken? Gud förlåte mig, men är det inte en så kostlig syn, att det ingenting gör, om det ibland är tunt med sockret på pannkakan. Från Porten få vi inte en enda pung längre. Fast jag knappast har tid att sofva om natten utan bara får syssla med att uppnegociera respengar från all världens schackrare, så förstår jag knappast, hur vi hederligen skola komma härifrån. Jag har sagt hans majestät, att vi få ta hela raden af fordringsägare med oss som eftertropp ända hem till Sverige och inkvartera dem i Karlshamn, till dess de bli gäldade. Tänk dig, lilla Karlshamn propp fullt af turkar, som knäfalla i gathörnen och anropa Allah! Joo, du! Bara vi nu komma i väg! Vi måste draga åstad med pukslag och trompetande som det anstår svenskar, begriper du! Lyckligtvis ha vi kvar grannlåten sedan i somras, då jag var på afskedsambassad hos storherrn. Det finns visserligen hvarken stoppning eller foder i schabraken, men utanpå sitter det så mycket mer mässingstråd och tofsar ... och det är hufvudsaken ... Och själf ser jag ju ut som en hel excellens? Hva ba? Spetskrås, snussked af rent dukatguld ... I skåpet en hederspäls, skänkt af sultanen, ett par nedkippade tofflor, en nattmössa och en sidennattrock, som Düben skulle vara säll att få bära i självfva högmässan. Men det är också det sista, och få se hvad som blir kvar af hela saligheten, innan vi komma hem!

Ju längre Grothusen talade, dess muntrare blef han. Slutligen gick han till fönstret och slog upp det på vid gafvel.

– Hvad är det? – frågade Müllern och drog frusen igen rocken.

– Det är en hop turkar, som stå och vänta på att få se hans majestät rida ut. Det är nämligen störtregn, och då kunna de ju begripa, att han inte vill stanna inne.

Grothusen gräfde och letade i rockskörten, och då han hittade ett par tre stora silfvermynt, kastade han dem genom fönstret och ropade:

– Så här se pengar ut! Lefve de svenske och deras frikostiga, stora, mäktiga konung!

– Är det dina egna pengar eller kungspengar?

– Om jag det vet!

– Du brukar ju ha dina egna pengar i vänstra rockskörtet och kungspengarna i det högra?

– Men vänstra rockskörtet har nådigt medgifvande att till nödtorft upptaga tvångslån ur det högra, Kära du, jag redovisar ärligen. Hvar kväll räknar jag nämligen öfver hur mycket som finns kvar in toto.

Folket sorlade, men surmulet knorrande lyfte Müllern pannkakslaggen från elden.

– Du har ditt lätta sinne, du bror! Aldrig tilltrodde jag er ändå att bli så förnäma, att ni skulle få en friherre och hofkansler till lifkock, men jag är glad att mina pannkakor smaka herrarna. Ofta har jag frågat mig, hur vi här nere kunnat så villigt och fröjdefullt härda ut alla dessa år.

– Det skall jag förklara dig. Det har en sådan särskild tjusning för människor att dageligen och stundeligen vara samman med den, som befaller öfver deras väl och ve, att man kan spörja, om också en gång den himmelska saligheten just kommer att bestå i detsamma.

– Det vore väl, om ett sådant tidsfördrif äfven gjorde människor ädlare och bättre.

– Tack, bror! Det ordet var åt mig. Nogsamt känner jag, att jag här bland er alla blir föga skonad på min rygg. Kalla mig ni en lättfärdig krabat, en ... Ja, lika godt! En scepticus och filosof som jag, hvilken betänkligt försofver sig till ottesången, har inte stor kärlek att vänta bland er svenskar. Jag får väl trösta mig med att konungen själf är mindre granntyckt i sådant än ni! Där hemma lär det gälla att stupa, och då skall du se, bror, att gamle Grothusens svarta peruk inte står bakom ledet.

– Där hemma, säger du. Svara mig ärligt! Hoppas hans majestät verkligen att där kunna samla friska troppar?

– Det gör han ... och han kommer också att kunna det. Det blir en rikskalabalik, hvartill världen aldrig såg make ... Inte mig emot! Att i nödens stund kalla procentarna söta du, det är en sak ... och det kunde hitta på att bli ondt om riddare, ifall det inga procentare funnes ... Men hedern och värjan, det är något annat!

– Och därför bryter han nu ändtligen upp? Jag har dock tyckt mig märka, att han ännu icke är fullt på det klara med den närmaste framtiden.

– Ju längre han hinner mot norr, dess klarare kommer han att skönja den.

– Du tänker på fienderna, de gamla och de väntade ... Sachsen, Ryssland, Polen, Preussen, Hannover, Danmark ... Sex fiendefolk att bekriga!

– Sju! Du glömmer den nyaste och farligaste fienden!

– Hvilken?

– De svenske!

Mullern reste sig från pallen, och de båda enögda herrarna stodo framför hvarandra.

– Gud i himmelen, tala inte så! Du brukar ju annars höra till dem, som inte förtvifla. Detta är ett främmande språk i din mun.

– Sedan hans majestät fått full visshet om att undersåtarna börjat utmana honom och trotsa, kommer han att rida hemåt med samma hetta som till en batalj ... Hvad skall man också tro efter de sista nyheterna? Landet är utan regering ... Ämbetsverken stå stilla som kvarnhjul vid en utsinad bäck. Riksdagens och rådets herrar tala om afsättning ... Vi skulle få se brinnande uppror, vore inte de svenske ett så lagtroget folk ... och så är det ju det, att försten är *han!* Kvid nu inte och jämra, kära Müllern, för allt detta är ju bara din egen gamla visa ... och snålas inte så förbannadt med sockret utan stjälp mans hela struten öfver pannkakan ... och sätt näsan i vädret! Adjö!

Mullern stod bekyttad och svarslös midt på golfvet. På hans drag målade sig den största förvåning, ty genom dörren hörde han Grothusen ropa till en trumslagargosse:

– August! Skaffa rätt på en försvarlig trumma! Spänn den framför dig och kom så med mig i basaren.

Müllern ruskade på hufvudet och satte sig åter vid sina pannkakor.

– Hvad i Herrans Jesu Kristi namn, skall Grothusen nu göra för galenskaper med trumman?

* * *

Nästa morgon uttågade svenskarna högtidligt från Demotica, för att ändtligen begynna hemfärden mot Östersjöns kust. Hundratals mil hade de att ströfva framåt genom bergpass och skogar. Efter dem redo i en lång rad turkar, judar och armenier med sina säckar och knyten. Det var deras sjuttio enträgnaste fordringsägare. Konungen var glädtig och strålande, och stadsborna och deras beslöjade kvinnor nedkallade Guds välsignelse öfver den bortdragande hjälten. Endast Grothusen blef efter, ty hans turkiska vänner höllo honom kvar i dörren. Den ene stack honom ett bläckhorn i handen, den andra satte honom en tobakspipa i munnen, och de svarta tjänarna drogo i hans rock. Hans stora näsborrar stodo rätt i vädret, och med magnificence tömde han sina rocksäckar öfver tjänarnas händer. Därefter slog han upp locket till sin klädkista.

– Käraste, käraste vän, – sade han. – Denna utsökta nattmössa har jag enkom låtit förfärdiga för dig och själf nyttjat för att den skulle bli dig ett verkligt minne ... Och du, min far! Dessa splitter nya tofflor ... Du undrar på att de äro så nedkippade ... I egen person har jag flitigt gått med dem för att känna efter att de inte skulle vara för hårda åt din fot ... Och du, tag denna sidennattrock ...

Han sprang som en förföljd upp på sin vagn och befallde kusken att köra på.

När svenskarna om kvällen kommo till Timurtasch, öfverräckte emellertid en pasja till konungen, som gåfva från sultanen, ett silkestält och en sabel med juvelbesatt handkafle.

– Nu går min sobelpäls! – sade Grothusen halfhögt till konungen. – Någon annan gengåfva står inte att uppdrifva, och ers majestät själf har ju ingenting annat än en neddammad rock och ett halft dussin grofva soldatskjortor.

– Låna mig också bläckhornet och pipan, som du nyss fick, – svarade konungen med skälmen i ögat. – Jag måste förära något äfven åt höfdingen för janitsjareskorten.

– Skänk hela gubben Grothusen som evnuk till storherrns seralj! – jublade Grothusen och gnuggade händerna och blef allt yrare, ju tokigare det gick. I detsamma fick han syn på sin trumslagargosse, som med trumpinnarna under armen modstulen marscherade på vägen.

– Din trumma har intet mål i mun! Det är något tjufgods i henne! – ropade gossens kamrater hånande.

Då de undersökte trumman, funno de att hon var förseglad med fyra sigill, och gossen fick stora tårar i ögonen.

– Slå du tappert din förstämda trumma! – befallde Grothusen. – Det är jag som förseglat henne likt Pilatus Kristi graf ... och litet sorgemusik kan väl tarfvas för alla de turkiska procentarna här bakefter, som nu få rida i landsflykt i vårt ställe.

Men om aftnarna, då svenskarna några korta timmar hvilade vid lägerelden, knackade och skakade musikanterna på trumman och menade, att den var full med undansnillade kungspengar och värdepapper.

– En sådan filur! – hviskade de. – Det är ingen konst att frikostigt tömma det vänstra skörtet, när man sticker så långa fingrar i det högra!

Redan vid tutiden på nätterna lät konungen blåsa till uppbrott. Han sprängde vid eldsbloss fram mellan klippväggarna. När han i Pitest åter befann sig framför kristenhetens gränser, mötte honom de i Bender kvarlämnade skarorna, och de sista zaporogerna, som i så många faror förblifvit trogna, mottogo knäböjande hans afskedsord. Därefter gick han till Grothusen.

Denne höll just på att räkna in de gyllen, som en af drabanterna varit ute och uppnegocierat i Siebenbürgen. Konungen sade till honom:

– Mitt passbref är nu färdigt. Jag skall heta kapten Frisk, och med Rosen och Düring rider jag i sporrstreck till Stralsund.

Då aflyfte Grothusen sin galonerade hatt och sin peruk och lämnade dem till konungen.

– Tofflorna, nattmössan, hederspälsen, sidennattrocken ... Sök dem, sök dem! Alles ist weg! Nu gå peruken och hatten! Med den utklädseln och en snusbrun lifrock, blir ers majestät så oigenkännelig och tillstyrd, att hade inte alla Rosar tur hos fruntimret, skulle – salvo honore – ingen värdshuspiga ens vilja bjuda herrarna ett glas vatten. Men för min anpart är jag tacksam att inte behöfva offra hullet på den kungsridten tvärs igenom Europa ...

Själf satte sig dock Grothusen genast på resvagnen för att hinna först och kunna vara sin herre till mötes vid det svenska hafvet, utefter hvars kuster fienden nu byggde sina fästningar och städer.

Dag och natt öfvade konungen under vilda ridter sina två utvalda ledsagare och de drabanter, som på ett dygns afstånd skulle följa efter honom. När ändtligen den timme slog, då han fick påtaga förklädnaden och springa i sadeln, gaf han med sådan häftighet sin vallack sporren, att Düring och Rosen nästan genast blefvo ett par hästlängder efter. Det var ej endast den tunga peruken som kom hans kinder att glöda. Han såg ut som på en morgon före drabbning. Han, som frisk och sund uthärdat månader i sjuksängen för att slippa en förödmjukande audiens hos sultanen och som i åratal lekt bort dagarna i en turkisk småstad under förhoppningar att kunna samla en stor här till följe, red nu otåligt åstad med sina två kamrater och utan en enda tjänare.

Hofvarna klingade mot stenarna som en skenande hästs, och den yrvakna vinodlaren sprang till dörren i sin koja.

– Hvem rider där så ängsligt? – sporde han. – Är det en stackars eftersatt desertör, må han då stiga in under mitt tak, och min kvinna och jag skola förborga honom och bädda honom på halmen ...

– Vakta dig du, far, för den ryttarens värja! – svarade Düring. – Den sitter i dag löst i skidan. Det är en officer som blifvit utmanad af en otrogen vän och anförvant och som är ifrig att möta honom ...

Men för sig själf hviskade han:

– Den anförvanten heter svenska folket ... Så skulle då det bli vår sista strid!

Med den förseglade trumman bland korgarna och kantinerna på kuskbocken skakade Grothusen under tiden mot Stralsund. Hans hjärta bultade som en ynglings, när han första gången läste stadens namn på en lutande vägvisaretafla. Snart hörde han timslagen från Nikolaikyrkan. Han urskilda de enstaka ljusen hos vakande och sjuka, och på vindbron sprang han ur vagnen och ropade till vakten:

– Kungen, kungen! Hvar är han? Hvilka nyheter?

Vakten visste ingenting, och hvar morgon spejade Grothusen från vallen efter sin hemvändande herre. Med de klaraste månljus öfver sina drag anlände så konungen en natt till Dükers hus, och redan nästa morgon,

när stöflarna bortskurits från hans uppsvullna fötter, steg Grothusen in i hans kammare med den glada hälsningen:

– Majestät! Bin verliebt!

Konungen tog honom hjärtligt vid handen.

– Käraste Grothusingen, vi lära här få annat att bestyra än uppvakta demoiseller.

– Det är heller ingen demoiselle! Hon är säkert både mor och farmor ... Känner henne för öfrigt inte ... Men nu liksom till förene ber jag ödmjukast att i alla mina tokenskaper få behålla ers majestät till hemlig förtrogen.

Grothusen framlade sina papper för konungen och pekade ibland på en sifferkolumn, men för att göra arbetet lätt och lustigt berättade han under tiden om sitt äfventyr.

– Det var en middag, just när jag skulle begifva mig hit till Düker. Vid Kniperthor låg i solbaddet ett hus, som var så hvitt att det stack mig i ögat och tvang mig att se upp. Där satt hon i fönstret ... Nej, nu är ers majestät på orätt sifferkolumn!... De två tusen gyllen som här mankera, har jag rumlat upp för egen räkning ... Jo, där satt hon i fönstret under en gardin med hvita fransar. Också hennes hår var alldeles hvitt men vackert uppkammadt, och ansiktet var smalt och öfverglänst af en oändlig blidhet ... Hon är säkert öfver sjuttio år – men hon är ju ändå kvinna! Det finns ingenting så förnämt och ädelt, nådigste herre, som att tillbedja en gammal dam. Man längtar inte att närma sig henne. Hon står uppe i fönstret som ett minne, som en helig legend. Man hälsar henne endast vördnadsfullt med värjan, när man går förbi med sin tropp ...

– Det är roligt att höra Grothusingen igen. Min gamla adoration för kvicka och stolliga människor tror jag tar till med åren. Den här holsteinaren Görtz, som snart hitkommer, lärer också vara en mäkta behaglig och vältalig herre med stora själsgåfvor.

– Jag har själf alltid anbefallt hans tjänster åt ers majestät, fast jag vet att jag och Feifen därmed själfva också vackert få krypa ned i skuggan. Ade! Ade! En sådan liten fusker i finanserna som jag duger inte längre i dessa svåra dagar, då hela riket står på spel. Här behöfs en stor afgrundsminister i den utländska genren ... Gjörtzen är djärf och snillrik, en krigare i statskonst, och han har skaffat administratorn af Holstein pengar som gräs. Han är slugare än tio Grothusingar och femtio Mullrar eller Feifar. Men det som bryr mitt sinne är spörsmålet hur man skall uppsätta en biljett d'amour till en så ålderstigen dam, som min sköna vid Kniperthor.

Konungen fick åter skälmen i ögat och räckte Grothusen pennan.

– Stå där vid bordsändan och skrif, så skall jag diktera!

Konungen funderade en stund därefter begynte han:

– Ädelesta dam. En smutsig krigsbuss som jag törs visst inte tigga om en audiens hos en så ädel dam som madame, men den ädela damen kunde väl gunstigt skicka sitt konterfej, men snart, för min kung säjer att snart här alla skall utgå att stupa, så att det brådskar svåra med konterfejet ...

Grothusen skrattade och skref och skrattade, och allt emellanåt talade han om räkenskaperna och statens affärer och Gjörtzen. När biljetten var färdig, vek han den samman och kysste den konungsliga vännens hand, och icke långt efteråt gick han på gatan ned mot Kniperthor.

Då hände det slutligen en dag att Müllern, som sent omsider också anländt till Stralsund, satt med Grothusen och arbetade i konungens förmak. En lakej öppnade dörren och anmälde:

– Herr baron Georg Heinrich von Görtz!

Enögd, chevaleresk, med pärlemorfäste på kammarvärjan och ordnar på den dyrbara sammetsdräkten steg Gjörtzen öfver tröskeln. Han fattade Grothusens och den konfysa Müllerns händer och lade dem på sitt bröst. På det sättet blefvo de tre enögda herrarna stående framför hvarandra.

– Säg mig uppriktigt, – sade Gjörtzen och pekade med hufvudet mot konungens slutna dörr. – Hur länge är det egentligen sedan vår hjälte sist badade?

Grothusen svarade:

– Låt mig si! Han badade sista gången förliden sommar i Demotica ... Men han låter ibland öfverhälla sig med isvatten ... Om sådant kan excellensen godt skämta med honom. Men en sak vill jag råda. Tala inte onödigtvis om de svenske!

Gjörtzen slöt ögat och nickade samt gick in till konungen.

En lätt skugga drog öfver Grothusens barkade panna och han mumlade till Müllern:

– Medan hans majestät förskrifver sig till Djäfvulen, tror jag att jag går ned på marknadstorget och slår bort tankarna.

* * *

När Gjörtzen hälsat konungen, gick han fram till honom med belefvad vårdslöshet utan ett enda smickrande ord.

– Förunderligt! – sade han. – Tappa i en stor sal en slant, och den rullar öfver hela golfvet ända till dess den gömmer sig under skåpet.

Konungen, som ännu var halft misstrogen mot den främmande lyckofriaren, tog då en dukat ur börsen, som händelsevis låg uppslagen öfver papperen på bordet, och kastade myntet på golfvet. Det rullade i en ring och blef liggande midt framför honom.

– Sapristi! – sade Gjörtzen. – Sapristi! *Vill* man att slanten skulle in under skåpet, då lägger den sig midt på golfvet.

I samma ögonblick råkade konungen af misstag att med värjfästet stöta mot börsen, så att alla dukaterna klingande tumlade i golfvet. Likt en hjord af skrämda får jagade de med sina kullriga ryggar åt alla sidor och gömde sig under skåpet och bordet och slutligen till och med bakom ugnen.

Nu först började Gjörtzen att buga allt djupare och djupare.

– Si där! Jag är klen i trossaker, det bekänner jag ärligt, men vidskeplig är jag ändock i ett stycke. En bomb kan falla midt i en tätt packad bataljon utan att såra en enda man, men ännu har det aldrig händt i världen att en smörgås fallit till golfvet utan att bli liggande med smörsidan nedåt i dammet. Det finns i luften ett slags af Den Lede själf exercerade småskälmar. Om de inte vore osynliga skulle de likna små brunaktiga kringflygande bin. De vålla för sin del aldrig ondt i stort utan bara små förargelser, men där förargelserna bli för många, kan det till sist sluta med en stor olycka. Det är de osynliga småskälmarna, som retats och lockats af de blanka svenska vapnen. Skall nu en flagga hissas, så brister tåten. Skall en soldat gå öfver en frusen graf, så remnar isen. Enklare taladt, ers majestät förföljs nu lika träget af otur som fordom af lyckan.

Konungen gnolade sakta:

– Hur trampar man då
med klacken uppå
de skälmarna små?

– Quilibet fortunæ suæ faber! Man skrämmer dem. Att börja med bortvisar man ur sin närhet alla småaktiga människor, ty sådant folk har lika många osynliga småskälmar i böxlinningen som en trosskusk loppor. Sedan drar man pliten mot hela världen och följer sin viljas stjärna ...

– De svenska herrarna försäkra, att där hemma snart inte ett runstycke står att uppdrifva.

– Så får man slå nya runstycken! Hvad är pengar? Skuldsedlar på befintliga värden. Månne det stycke kungarike, som ligger där uppe, icke är ett värde, på hvilket man skulle kunna utskrifva snart sagdt hur många skuldförbindelser som helst?

– Jag har själf länge tänkt på nödmynt. Men vore det rättskaffens? En suverän skall vara rättrådig. Det får inte finnas fläck på hans heder. Minns det!

– Visst, visst! Nödmynt, det är att låna! I nödens år växlar man med det myntet till sig det äkta. I segerns år lämnar man tillbaka det äkta och kastar nödmyntet i ugnen. Den högt vill sikta får heller inte frukta att låta självva Lucifer smida pilen!

Konungens djärfva tanke bröt sig genast in i frågan som i ett handgemäng mot enfaldiga fördomar. Själf hade han icke ens i ödemarken någonsin stuckit sin hand i fickan utan att kunna fylla den med dukater. Mer likgiltig för sin rock och sitt härberge än en tiggare hade han dock aldrig sett ett föremål, hvilket han verkligen längtat att köpa. Sina dukater hade han aldrig användt till annat än att uppmuntra och belöna andra. Penningen var för honom ett statsmedel. Däremot såg han dagligen, att så snart han befallde de andra att lämna sin fyrk till hären, började de knota och söka undflykter, och hans förakt för dessa tjänare, sammanslingrade sig likt ormar med hans okufliga trängtan efter upprättelse, efter hämnd på de fiender, hvilka inför världen störtat honom i ett sådant djup. Var han icke en konung, en herre öfver millioner människor! Hvarför bands och hindrades han då ständigt af de i sig självt värdelösa små metallplåtar, som på ena stället kallades riksdaler och på det andra gyllen? Det var en uppfinning, med hvilken lågsinnet afvigvände människovärdet och bedrog ärligheten för att själf lefva kräsligen. Var det väl någon förbrytelse att på en sådan uppfinning flytta om några af skrufvarna. Kätteligen borde penningen helt och hållet ha afskaffats.

Efter en stunds begrundan sade konungen:

– Och betingelserna?

– Att jag förblir holsteinsk undersåte men fritt får välja mina medhjälpare och endast svara inför ers majestät. Ämbetsverken skola omdanas till mer gagn för kungaväldet. Hären ...

Konungen föll honom genast i talet.

– Men inte en fotsbredd mark af det fäderneärfda riket får afträdas åt fienderna genom fredsslut och köpslående. Hellre må vi alla dö och hela Sverige brinna. Jag begynte aldrig krigen. Grannarna lade sig i bakhåll, när jag ännu var ett oerfaret barn.

Nu först knäböjde Gjörtzen.

– Världen kan aldrig förstå hjälten, som hellre förblir vid besvurna aftal än spelar slug politicus, men feg den som undandrar sig att betjäna en sådan ståndaktighet. Det stod klena teckentydare vid ers majestäts vagga.

Lejonets stjärnbild sågo de väl, men de läste icke i stjärnorna att det svenska storväldets brand redan då stod där bebådad ... oåterkalleligt utan misskund. Den kämpe som steg ur kumlet för att samla de svenske i den stora striden, han behöfver män. Jag är en främling, men så visst jag lefver, jag talar af hjärta och sanning. Så långt mina krafter räcka, vill jag från östan och västan hopdraga virke till ett bålverk af det slag, som dess värre endast kan upptimras med spikar af godt dukatguld.

– Den leken kan bli vågsam.

– Det vågsamma är det nöjsamma. En braf diplomat skall hvar dag stå lika beredd för stupstocken som en krigare för sin kula. Misslyckas allt, ja, då skall också bålverket bli ett bål, som gör natten omkring till ljus dag och fienderna till blotta skuggor och komparser. Mig återstår då bara den äresjukan att själf på det bålet få förbrinna bredvid min Hercules. Vår gode Luthers Wein, Weib und Gesang ha beständigt smakat mig allt för mycket af värdshus, och jag ville hellre sätta orden: Wer nicht liebt Weib, Ruhm und Macht, er bleibt ein Narr bis Todes Nacht!

Eldad af stundens uppriktighet och sin egen värme hade Gjörtzen glömt att stryka ordet Weib, men konungen aktade icke därpå utan gick honom till mötes med ljungande ögon.

– Min bild får inte sättas på nödmyntet!

– Vi kunna ju plundra hela Olympen på afdankade gudar.

Konungen stod länge tyst. Därefter tillade han sakta och med sväfvande röst:

– Där får heller inte sättas Sveriges rikes vapen!

Öfver hans rynkade ögonbryn lägrade sig ett tungt, mörkt svårmod.

Häpen, villrådig, brådskande, steg Gjörtzen från golfvet samt gick till fönstret och pekade nedåt torget.

– Om bittra tankar någon gång öfverfalla ers majestät, gå då endast till fönstret och se på människorna. Då blir det inte svårt att få ett hjärtligt skratt.

– Det var länge sedan jag skrattade af hjärtat ...

Nere på torget bland flickorna vid kringelståndet gick Grothusen af och an, och bakom honom stod en trumslagargosse med den förseglade trumman.

– Hamra nu en tapper hvirfvel och trumma samman stintorna! – befallde Grothusen.

Gossen rörde pinnarna, och när alla flickorna nyfiket sprungo till och stannade rundt omkring, bröt Grothusen förseglingen och spände af trumskinnet. Därefter upplyfte han ur trumman allt möjligt kvinnligt leksakskram, som han under den sista kvällen i Demotica upphandlat i basaren. Det var små dukar och slöjor och speglar och rosenoljeflaskor och halsband med halfmånar och mynt. Han viftade med dukarna högt i luften. Med näsborrarna i vädret och svettdroppar på sitt pepparbruna ansikte ropade han ut varorna och höll auktion. För den ena småsaken begärde han en kyss, för den andra en lifkramning, för den tredje en dans på öppna torget.

– Titta, titta, – fortfor Gjörtzen, – hur vår öfverste stoppar sina hedniska dukar till det kristna kvinnfolket! Han är en bon garçon, vår vän där nere, men inte äro män af den sorten vuxna att tjäna en Karl den tolfte ...

Konungen begynte nu buga sig till tecken att Gjörtzen borde afträda.

– Bakdantare ha också påstått att ni, baron, är en svår skalk. En sak vill jag säga. När vi framledes arbeta

samman, skall baronen aldrig tala illa om någon frånvarande, ty då tar jag alltid den frånvarandes parti. Hur mycket ondt har man icke försökt att hviska mig i örat om den trumman där nere ... Och hvad innehåller den? Jo, harmlösa leksaker och lappri! Om Grothusen också varit en verschwenderisk tjänare, så har han åtminstone aldrig heller stuckit undan något i sin egen påse ... Nu vill jag genomgå ett par handlingar.

Gjörtzen bet sig i läppen, men när han kom ned vinkade han med en högdragen åtbörd sin vän Grothusen till vagnsfönstret.

– Det kranka och blödande lejonet från Ukraina och Poltava har så länge hvilat sina ramar, att klorna blifvit längre och hvassare än någonsin. Tryck fast hatten på hufvudet och knäpp rocken, go' herrar, och håll er redo! Höststormarna begynna!

* * *

Den fåtaliga besättningen i Stralsund hörde snart fiendens kanoner spela utanför murarna. Klämtslag kallade manskapet till vallarna eller till brinnande hus. Mot morgnarna lade sig konungen med hatten öfver ansiktet till en stunds hvila på stenläggningen i Frankenthor. Vaken stirrade han i den mörka hattkullen, men knektarna, som lyste på honom med handlyktan, skönjde endast hakan och läpparna, öfver hvilka småleendet ännu satt kvar, fast sammanbitet och kallt som hade det endast hört till hans ansiktsbildning. Då hviskade de, att de aldrig sett en frimodigare hjälte, men afsides i stjärnljuset stodo många höga officerare och talade om att endast hans död kunde rädda Sveriges rike.

Han visste hvarom de talade, fast han ingenting låtsades förmärka. Det folk, om hvilket han drömt sina största drömmar, väntade redan sin frälsning i hans död. När drabbade ödet förfärligare en konung? Hade han då endast blifvit född till att anföra de svenske i deras sista stora strid och sedan bortkastas likt ett förslitet verktyg? Hans systers gemål blickade redan mot hans krona, och hans bortgångna älsklingssysters son höjde mot den sin barnhand.

Vid nattvardsgång ödmjukade han sig och badade i uppriktiga tårar, men aldrig grät han öfver sina egna olyckor. Voro de icke rätt och slätt fiender som han hade att möta med en hämnares vrede? Han blef hårdare och kallare mot officerarna och talade ofta med handen knuten, men han befallde också än strängare öfver sig själf och sina egna tankar. Väl vårdslösade han än mer sin klädsel, så att han i fjorton dagar kunde bära samma nedsmutsade skjorta, men han betvang sin haltande gång. Hans hår skiftade redan i silfver, fast han bara var tre och trettio år, men när han vaken såg upp i hattkullen, upprepade han för sig själf: Det måste vara Guds vilja jag följer. – Sedan reste han sig som en uthvilad yngling och räckte sin kappa åt någon frusen gråhårsman – men nämndes om hemlandet och de svenske då plockade han på rockknapparna och teg.

En dag exercerade Grothusen med större ifver än vanligt sina soldater nedanför den skönas fönster vid Kniperthor. Orörlig som en bild satt den gamla damen bakom blomkrukorna, och när Grothusen lyfte sin hatt, blänkte de nya galonerna.

Han vinkade sin trumslagare.

– Ännu har din trumma inte fullt mål i munnen. Låt oss öppna den. Här ligger ett par de täckeligaste små guldstickade skor. Gå upp till damen och säg att det är en afskedsgåfva från Grothusen. Nu är trumman tömd.

– Herr general! Det ligger ett turkiskt guldmynt på botten.

– Minsann! Det har kommit dit i brådskan. Det är kungspengar! Nu skola vi ut till Rügen, där preussare och danskar ärna landstiga för att också instänga oss från sjösidan. Gå med slanten till konungen och bed honom

att mottaga den som en erinran om de år, då Grothusen hade den lyckan att få tjäna honom i aflägsna land. Måtte det guldet en gång i fredliga år omstöpas i degeln till en hederlig penning, på hvilken de svenske åter kunna betrakta både sitt vapen och sin konung! Säg allt detta i ödmjukhet från Grothusen!

När allt blef ordnadt till uppbrott, saluterade Grothusen med huggvärjan för sin sjuttioåriga dam. Medan han red gatorna framåt, vinkade han åt nyfikna flickor i fönster och sönderskjutna salustånd, och för första gången sedan i Demotica dundrade hans trumma med full stämma. Den slog sådant eko i kyrkväggarna, att det liknade mullret af fiendens fältstycken. Orädd, uppblossande, rådgjorde Düker nedanför sin trappa med konungen. Lyssnande till Bassewitz' förbittrade hviskningar om Gjörtzen, red Daldorff bland generalerna, och den lille Cronstedt klappade sina styckjunkare på skuldran. Än skyndade han till ena sidan, än till den andra. Han granskade sina snabbskjutande kanoner som en god stallmästare sina hästar, och ibland polerade han med snibben af sin kappa de nyuppfunna Polhemska riktskruvarna.

– Det blir en hård strid, – sade han, – och först när hans majestät väl står på svensk botten, vill jag kalla kungsridten lyktad.

* * *

Höststormarna brusade med sin skymning öfver Rügen, och det kvidde och stönade i klyftor och kust. Ingen stjärna talade om Guds godhet, och när tropparna blifvit uppställda till korum, ljödo från predikantens mun det gamla testamentets hämnarord. Svenskarna hade nu så ondt om folk, att de som förposter läto utställa bundna hundar, hvilkas klagande tjut hördes genom suset från bränningen.

– Det bådar död när hundarna kvida, – sade soldaterna.

Landtfolket beväpnades med yxor och liar, men skyddade af regntjockan närmade sig fienderna stranden och landsatte slutligen utanför den nästan obevakade byn Stresow mer än tio tusen man. Blåsten ref undan dimmorna, och månen rann klar upp öfver den ödsliga trakten. Redan vid tretiden på natten kröpo dock fiendernas utställda fältvakter försiktigt tillbaka öfver sanden och mälde att svenskarna närmade sig.

Konungen stannade ett ögonblick för att afhäkta kappan, och han vände sig till Daldorff och lifdrabanterna:

– Åren ha lidit. Vi ha haft det godt samman! Ho vet när det bly sjuder i stöpslefven, hvilket blir vår bane.

Grothusen framdrog vid bröstet en gul handskkrage mellan rockknapparna och svarade:

– Jag tog den handsken vid Bender af min nådige herre, och ingen frostnatt har varit så kall, att inte den handsken har värmt om hjärtat.

Då blottade Daldorff sitt hufvud:

– När jag får min kula ... kunde då mitt sargade och arma stoft ännu småle och tala, det skulle i mullen vända sig efter de aftågande trupperna och nedkalla en tacksam mans välsignelse öfver redliga vapenbröder ... Ack, att endast segern ännu en gång lyste vår väg. Liksom en landtman finner nyttigt att lägga igen en gammal åker och beså en ny, så styckar Gud och förändrar riken och välden. När han väl satt de nya gränsmärkena, medgifver han ingen att bära skiljestenarna tillbaka till deras förra rum. Vi förstå inte hans vilja, vi skönja blott att han är oss emot.

Konungen svarade:

– Gud är *med* oss. Det kan inte vara hans vilja, att det svenska väldet skall styckas. Är det så, då må han gifva oss tecknet genom att slå oss med döden man efter man.

– Det är enkla och sanna ord! – svarade Daldoff. De officerare, som utanför Stralsunds stadsport afsides hviskat i stjärnljuset, mindes icke längre sina skumma tankar. I stället trängde de sig fram mellan lifdrabanterna för att få gå konungen närmast. Det syntes dem, att de i hans väsen igenkände något af Guds egen hårda och obarmhärtiga kärlek till det rättrådiga och till sin egen viljas uppfyllelse.

Samtalet tystnade af. Trumpeterna spelade icke, trummorna rördes icke, fanorna buros hoprullade och sänkta. Med värjan dragen gick konungen framför sin skara. Han hade knappast tre tusen man. De skulle nu kämpa tre mot tio och öfverrumpla fienderna och jaga dem ned i hafvet.

Han tvärstannade:

– Hvad är väl detta? Här stå spanska ryttare, och borta i månljuset ser jag en redutt! Fienderna ha tagit väl vara på tiden ... Framåt!

Utefter skanskrönet sprutade i detsamma en rad af eldstrålar, och den första salvan brakade genom natten, men svenskarna stötte undan de spanska ryttarna och stormade uppför vallen.

Cronstedts kanonkulor susade öfver deras hufvud och uppkastade stenar och sand, där de träffade förskansningen. Marken skalf, och från alla sidor ljungade musköternas eld. Det hven och skrek som hade en här af hungriga glador seglat fram öfver stranden, krutskyarna skockade sig så högt, att månens ljus blott på enstaka ställen förmådde tränga igenom och målade där på marken hvita fläckar liksom af snö. Ännu länge kunde de kämpande, när bullret stundvis saktade af, höra ur fjärran de bundna hundarnas tjut, men snart blef dånet så häftigt, att soldaterna icke ens förmådde uppfånga officerarnas kommandorop. Med händerna knutna om värjfästet störtade svenskarna framåt likt bärsärkar vid holmgång. Där blef ej längre en ordnad drabbning med anförare och lydande bataljoner. Det var de sista kämparna af den här, hvilken tågat genom Europa, som nu i sina bragders höst för sista gången söder om det svenska hafvet offrade sitt blod. Det gällde att stå bröst mot bröst i ett handgemäng på lif och död om evärdlig hjälteära eller skam.

Öfverste Jakob Torstenson låg redan fallen, men hans bror Karl Ulrik bröt sig in öfver vallen med sina lifgardister och fäktade midt inne i fiendens förskansning. Långsamt trängd tillbaka ropade han, med ryggen tryckt mot jordväggen och den döende kapten Adlerfeldt mellan sina fötter:

– Håll tappert stånd, kära kamrater! Min farfar förde an hela de svenskes här, och jag sträcker inte värjan annat än inför Dessauern[2] själf!

Barhufvad, med vredens och hänryckningens flamma på pannan, högg konungen sig en väg mellan klingor och kolfvar. Han gick de mördande värjspetsarna till mötes med höststormar i sitt sinne, förödmjukad, likgiltig för smärta och död. Än en gång grinade fänrik Åbergs tandlösa och mannavulet fula ansikte vid hans sida, och Seved Tolfslag bräckte hjässor och vapen. Muskötelden sprutade från alla sidor och svedde konungens sönderslitna soldatrock. Han genomborrade och sköt. Han greps om lifvet af grofva händer och brottades famn i famn med simpla, svärjande knektar. En dansk officer, som igenkände honom, fattade honom med ena handen i det glesa håret och sökte att vrida från honom värjan, men konungen ryckte pistolen ur bältet och sköt dansken genom lifvet så att han föll död. Då framsprungo nya fiender, och Dessauerns ryttare och fältstycken anföllo svenskarna från sidorna, så att de i den stormiga novembernattens mörker omslötos med en ring af stingande värjor och flämtande åskor.

Generalmajor Strömfelt gaf konungen sin häst, men djuret fastnade i dunklet på en spansk ryttare och stupade för en styckekula samt blef på marken liggande öfver konungen. När han pröfvade att göra sig fri, träffades han för bröstet af en förlupen styckekula, så att blod sprang fram på läpparna. Det svartnade för ögat, och han sjönk tillbaka, sanslös och halft begrafd i sanden men med handen ännu knuten om värjan.

Öfverstelöjtnant Tranfelt stred midt i en svärm af danskar. I hvardera handen svingade han ett vapen, och under hans upprifna rock och skjorta lyste tre sår på bara bröstet. När han icke längre förmådde stå, kämpade han på knä till dess han föll och uppgaf andan.

Cronstedt hade, sårad och blödande, blifvit upplyft på ett af sina fältstycken.

– Det är Nordens romare, – sade han, – som i natt stupa för sina sista provinser!

Framför honom låg en fallen styckjunkare med den ännu brinnande luntan, och midt genom slaktningens och stormens dån ljöd helt nära en bedjande stämma. Det var en fältpredikant som bakom de fäktande böjde sig öfver sårade och döende.

– Du härars och konungars konung! Ropa icke till oss som till barnen af Jerobeams hus: den som dör i staden, honom skola hundarna uppäta, och den som dör på landsbygden, honom skola himmelens fåglar uppäta, ty så har Herren sagt! Hvarför nekar du oss tecknet att du ännu är med oss? Hvarför unnar du mig icke att lysa segerns frid öfver de våra, som blöda, att den hårda bädden må bli dem mjuk ...

Bassewitz fördes redan på två musköter döende ur handgemänget, och Daldorff, veteranen, som i så många strider midt bland stupade drabanter blödande frälsat konungens lif och som under hans ögon fört sina småländska ryttare mot Holofzins dödar, låg på sin utbredda kappa med likblek panna. Skotten kastade sitt plötsliga ljus öfver de huggande och korsade värjorna och öfver de skugglika, kämpande soldaterna. Vid skenet från ett fältstycke igenkände drabantkorporalen Baumgarten slutligen konungen och lyfte honom på sin häst och omgaf honom med de tillbakaslagna svenskarna.

Då trängde ett ihållande och häftigt trummande till konungens öra, och när han forskande vände sig åt sidan urskilde han på afstånd i gryningens dager en trumslagaregosse, som med pinnarna i handen ännu stod kvar, vänd mot fienden. Bredvid honom låg en officer på ryggen med båda armarna rakt utsträckta. Den stora galonerade hatten satt ännu ståtligt och förnämt på hufvudet. Halsduken af fransyska blonder pöste i blåsten rödfläckad, och rundt det uppslitna rockskörtet blänkte om hvartannat i den daggiga ljungen konfektsbitar och silfverslantar.

– Hvem är den stupade? – frågade konungen.

Ryttmästare Ridderstadt svarade:

– Det är en tapper krigsman inför Gud men som många människor smädat ... Det är en af ers majestät omhuldad vän ... Det är Grothusen!

När Ridderstadt hade svarat detta, gick han själf tillbaka in i handgemänget och ljöt döden.

* * *

Det var mörkaste vinternatt, när konungen ändtligen i sin sexroddareslup lämnade det under styckekulor och bomber rykande Stralsund. Düring, som så outtröttligt delat kungsridtens mödor, hade utanför stadsmuren fallit i sitt blod, men hans bror satt vid styret på aktersätet. En mängd arbetare gingo med sina klubbor och hackor på båda sidor om den uppbrutna isrännan, och Rosen, som stod i fören, var konungen så lefvande lik, att det blef till honom de vinkade sitt afsked.

Förföljd af fiendens kulor nådde slupen öppna hafvet. Fåfängt spejade dock Rosen efter de två svenska skeppen Snapp-opp och Snare-Sven, som blifvit befallda att där möta men som kastats tillbaka af stormarna. Då steg konungen med sina två följeslagare och en lakej ombord på en tung lastgalliot, som med röda klutar på sitt eländiga, mörknade segel, hissade ankaret. Hvar simmade väl nu den stolta flotta, på hvars däck han

för femton år sedan, ung och segerviss, hört gamle Pipers glada handklappningar! Den hotande rad af master, som Rosen utpekade vid synranden, var Tordenskjolds. Först långt ute på hafvet mötte brigantinen Snapp-opp, och med vreda befallningar och dystra ögon beträdde konungen det försenade skeppet. Var detta den nådige herre, om hvilken sjömännen hört förtäljas, att han med sirliga bugningar brukade sticka hatten i armvecket? Han lyfte handen för att hälsa besättningen, men den sänkte sig långsamt och knuten, och straffande föllo hans första ord under svensk örlogsflagga:

– Skepparen på Snapp-opp skall slita spö! Men skepparen på Snare-Sven, som alldeles uteblifvit, han skall arkebuseras!

Stormen reste isflaken i höjden. De sträckte sina hvita halsar öfver relingen som vålnader af drunknade, men ännu när mörkret åter bredde sig, stod konungen tigande kvar vid masten ... Hade han icke varit en förste skulle han ännu kunnat vända och söka sig ett fredadt gömsle, men nu skulle människorna snart lupit efter honom och dragit honom med sig. Han skulle kunna ha bevärat en kapareflotta och på den framlefvat sina år mellan värjor och skott, men nu befallde honom hans undersåtar att vända hem för att vakta deras gödselstackar och fäbodar. Ju närmare han nalkades den skånska vallen, dess klarare tycktes det honom, att det gällde en landstigning bland fiender. Han mindes den tidiga morgon vid Karlbergs kungsgård, då han, innan farmodern och systrarna ännu vaknat, smög sig utför trappan med Hultman och red bort till kriget. Han ville icke återse de kända ansiktena. Han ville icke rida genom Stockholms gator och se folket med beckfacklor hälsa en väderdrifven och skeppsbruten konung. Väl såg han, att dessa svenskar alltjämt läto sitt lif för honom och för det stycke land, som ännu var deras, men han visste också att många bland dem i sina stilla böner anropade Gud att gifva honom en bråd död. Han såg det allt lika klart som han förr gått skumögd. Han tänkte icke på fred och försoning. Han kunde icke glömma, att de tusen, som följt honom, fått sin kula, att hans folks gråt och välsignelser mjukt bäddat deras öfvervuxna grafvar, att de blifvit heliga män, hvilkas synder glömdes men dygder prisades. För en krigare fanns det blott två vägar till försoning med Gud och människor, och det var segern eller banesåret.

När han i strömmande nattregn steg i land på den skånska vallen knäböjde han icke och drog ingen suck af vemod eller lättnad. Brådskande och utan ett enda ord gick han till en stor sten, som kallades Stafsten. Han, ryttaren från Demotica, soldaten, hvilken obekymradt lagt sig till sömn på snödrifvan, glömde sig i denna stund så helt, att han i lä bakom en sten sökte skydd mot några menlösa vattendroppar. Där blef han stående.

Det ringde icke i kyrkorna. Det fejades och eldades icke på kungsgårdarna. Medan nattregnet plaskade i takrännorna, sofvo svenskarna i sina hem och anade icke att deras konung efter femton år af sagolika segrar och namnlöst elände och med misslyckandets vrede i sin själ, nu trampade sitt rikes jord, mottagen och hälsad af ingen. Han såg icke längre tillbaka, endast framåt. Hämd! Det ordet svingade hans tanke som en hammare, hämd på löftesbrytarna, hämd på den värld som gjort honom till en flyktig ömkling utan mynt, utan makt ... men en stor, konungslig hämd! Han visste att nästa dag många af hans undersåtar skulle jubla men också att många darrande skulle spå om galgar och stupstockar. Han log däråt. Hans förbittring var blygselns och den sårade kärlekens. Det var därför han i de sista år så undvikande hade talat om Sverige. Han ville straffa och besegra dessa sista fiender, men icke på afrättsplatsen. Lugnt och befallande ärnade han trampa den mark, som de varit nära att rycka från honom. Han ville ställa sig bland de dystra ansiktena. Lika sorglöst som en herde bland skogens buskar ville han sofva midt ibland de sammansvurna, om där funnos några, och ännu en gång tvinga dem att sänka fanorna och följa honom dit han gick. Han ville besegra de svenska fienderna genom att visa dem, att de ännu voro honom trogna.

Dagen begynte gry, och några jordarbetare kommo på fältet, men alla färger lyste så hårda och starka. Allt tycktes så kallt och främmande.

– Är då detta Sverige, – mumlade Rosen bakom sin uppslagna krage. – Jag känner det knappt längre igen!

– Era ögon äro röda af blåsten, – svarade konungen. Därefter tillade han: – Om vi inte känna igen allt här hemma, så skola andra känna igen oss!

Han lät en af jordarbetarna visa vägen fram till Trelleborg. Med lugnaste ansikte talade han om sin trängtan att få träffa de lärda professorerna i Lund och den store Polhem, som skulle hjälpa honom att bygga en kanal tvärs igenom Sverige. I rikets nedersta hörn gingo de tre herrarna mellan småstadens plank och sofvande kojor likt skeppsbrutna äfventyrare som blifvit främmande i eget land, och under den djupt neddragna hatten grät Rosen som ett barn.

När då konungen skulle gifva vägvisaren hans lön, märkte han att alla dukaterna blifvit bortskänkta under färden. Han hittade endast det turkiska mynt, som Grothusen fört med sig i trumman och skickat honom med en önskan, att det guldet en gång i fredliga år måtte smältas till en hederlig svensk penning. Det var konungens sista mynt, och det var icke hans, ty det hade lånats af en turkisk jude.

Utan ett ord lade han det främmande myntet i den svenske bondesonens hand.

BLAND SVENSKA SKÄREN.

Från värdshus till värdshus tågade de hem vandrande svenska krigarna i dammiga kläder och söndertrampade skodon. På kärran framför dem skakade de finska kvinnor, som konungen friköpt från turkarna och bortgift med sina soldater, och bredvid i halmen under vagnssätet stod buren med kameleonterna, som magister Eneman hämtat från Asien. Kärran med kvinnorna blef snart efter och djuren blefvo döda, men mellan de solbruna soldaterna och stallknektarna leddes ännu Brandklipparen, fast trött af år och med stel gång och utan att längre bära någon segrande hjälte i sadeln.

Ett stycke före alla de andra gick beständigt en lång mager man med fredlösa ögon och rynkig panna. Hans kind var mörk som bark, men tänderna blänkte i det gråsprängda skägget, som han icke gaf sig tid att låta bortskära, och själf hade han hvarken knif eller sax. Den uslaste vägstrykare skulle ha ratat hans nedstänkta rock, men allt hvad han ägde förde han med sig – och det var en säck och en påk. Väl hade just han vid färdens begynnelse blifvit kringskickad att uppnegociera penningar, men de voro länge sedan strödda för vinden. För att icke främlingar skulle peka finger åt hans fattigdom och åt hans land kallade han sig simpel soldat, men han var lifdrabant och hette Ehrensköld. I sin ungdom hade han en oktobernatt nedstuckit en fänrik Gyllenstjerna, och ännu fladdrade hans sinne så skiftande, att fast han var den muntraste vid ölkannan, låg han om natten vaken i oroliga tankar. Knappast lyste dagningen, innan han med sin träpåk bultade i härbergets golf för att väcka kamraterna.

När den uttröttade skaran om kvällen samlades kring bordet i värdshussalen, förblef han stående och höjde lusteligen kannan för alla de nyfikna, som utifrån klättrade upp i fönstren.

– Si, si! – hviskade åskådarna. – Hvart ärr på dessa mäns ansikten och händer är en saga om en bragd. Det är de återvändande hjältarna från Ilion!

Därefter tillade de, när de på gården sågo Brandklipparens stela skridt:

– Och trähästen ha de tagit med sig!

Men då berättade Ehrensköld att det var Brandklipparen, och medan högborna grefvinnor stego ur vagnen med bröd och socker för att kunna få berätta för sina efterkommande, att Brandklipparen en gång ätit ur deras hand, tömde han kannan i botten och bultade i bordet till tecken att kamraterna åter skulle bryta upp.

– För din hemsjukas skull unnar du oss hvarken att sitta eller sofva, – knotade kamraterna. – Anrättas en måltid, ropar du strax åt oss att stiga upp och gå vidare innan köttet ens blifvit förskuret ...

Då blef han misstrogen och hatfull mot sina forna vänner, och en morgon smög han sig bort före de andra.

Han behöfde knappast läsa på vägvisartaflorna eller spörja. Han visste att han gick mot norr, att han alltid vek af den ginaste vägen. År efter år hade hemsjukan blifvit honom allt mer öfvermäktig, och då nu hvart steg ändtligen förde honom närmare mot de bygder, om hvilka han aldrig talade men på hvilka han beständigt grubblade, växte endast hans längtan i styrka. Ibland kunde han stanna med händerna korsade öfver påken och stirra på vägen, men utan att han själf visste därom begynte han så åter att gå och gå. Hände det en regnig natt att han med hårda ord blef bortvisad från en dörr, där han ödmjukat sig och kallat sig en fattig svensk trosskusk, som bad att få ett stycke bröd vid den värmande brasan, då glömde han, att han icke längre var på krigsstråt. Såg han då genom fönstret brödkakorna och mjölkskålen på bordet i skenet från spiselglöden, böjde han upp blyremsorna och plockade ut ett par tre små rutor och tog för sig så mycket af anrättningarna, som han kunde räcka. Men bäst som han stillade sin törst och stoppade säcken full med brödbitar, kom han ihåg att han var god krigsman och stack, innan han gick, in påken och dref den så dundrande hårdt i bordet, att skålar och kakor hoppade. Då förstod husfolket, som sprang till från alla sidor, att det inte var någon vanlig tjuf.

Före de andra kom han till Stralsund, men staden gaf sig åt fienderna, och deras flottor spärrade Östersjön. Efter många äfventyr hittade han ändtligen i Amsterdam en holländsk smack, som låg färdig att afsegla till Bohuslän, och var han då så medtagen att han bäddades under skepparens lapptäcke på halmen nere i kajutan. Men så snart han hörde ankarspelet knarra, stötte han med påken i kajutstaket och kallade på skepparen.

– Kära far, när I får känning på de svenska skären, skall I låta mig därom veta, så att jag får ansa skägg och klädsel och gå upp på däck.

Skepparen lofvade att göra honom till viljes, men knappast stod han på däcket innan det åter bultade i kajutstaket.

– Hemåt, hemåt ... – stammade Ehrensköld och tog skepparen vid handen. – I har berest hafven och pröfvat många ting, far. Säg mig, hvaraf kommer dock denna sinnenas villa, som vållar att man måste veta sig hemma för att kunna hålla fred med sig själf? Där nere hos turken, när salig Funcken blef död i febern, anförde jag vakten vid begrafningen, men tro mig, jag kunde knappast hålla pliten eller minnas kommandoorden ... Stenarna lågo så hvita ... cypresserna stodo så likgiltiga ... Om jag själf blifvit lagd på det rummet, jag skulle inte kunna sofva roligt. Jag skulle rifva upp mullen öfver mitt hufvud och anropa Herren Gud om barmhärtighet ...

Skepparen svarade:

– Har inte samma fadershand skapat hvart stycke af jorden och till och med de svaga bräder, som nu bära oss i stormen? Vänd er mot väggen och hvila ut! I krigsfolk till lands ären släta sjömän, och vi få hårdt väder.

Redan tidigt den nästa dagen, då skepparen stod hos rodermannen, hörde han nya knackningar i kajutstaket.

– Jag har en kula här under refbenen, – sade Ehrensköld, – och jag har aldrig rätt förstått om det är den eller hemsjukan, som så medtagit min sundhet att jag nu inte utan vedermöda kan hålla mig upprätt. Just vid denna tid på morgonen, då det är halfljust men solen ännu icke upprunnen, är hemsjukans timme.

Det blef en orolig färd, och sjöarna dånade. En natt kom skepparen i kajutstrappan med en hornlykta och

lyste på Ehrensköld. Han satt vaken i halmen med påken bredvid sig och säcken som kudde, och hans hår var nu så långt att det hängde öfver öronen.

– Nådig herre, – begynte skepparen och fäste lyktan på takkroken. – Vi äro nu vid de svenska skären utanför Uddevalla, men stormen ligger svårt på och natten är disig och svart ... Vi få vända och hålla till hafs och invänta klarare luft.

– Ja, vänd smacken, du! –ropade Ehrensköld så att det klang genom kajutan. – Jag vill inte hem! Nej, nej ... hvad har jag väl hemma att beställa! I Kalmare kyrka ligger min far, och hans vapen sitter på muren ... bror min är i fångenskapen ... småsystrarna ha blifvit stora och gifta och gamla ... De äro inte mer de samma ... Småsystrarna finnas inte längre till ... Hemmet finns inte längre till ...

Med sådana ord svarade han skepparen, men då denne ville gå, höll han honom fast i rockärmen.

– Hör inte på mig! – sade han. – Håll I tappert samma kurs som förut. En braf soldat får inte efter lång och redlig tjänst hos sin konung komma hem som en poltron!

– Och smacken då, nådig herre? Den är min enda ägodel, och öfver den har jag att befalla. Nog tycker jag mig se båksken i nordost, men skärgården är här farlig och full af kapare, som sätta ut villeldar.

Ehrensköld var icke längre någon skröpling. Han satt upprätt med ena benet ur bädden och höll skepparen järnhårdt fast.

– Aktar I något en officers vilja, så segla på! Väl äger jag här intet annat att gifva er än de arma paltor, som jag ändock med heder skall bära, när jag väl går i land, men vid Kalmare stad har jag en liten gård, så framt den ej blifvit mig fråntagen. Den skall I få som gäld, om skutan går i kvaf.

Skepparen trodde, att hemsjukan släckt hans förstånd och han visste godt, att blef rodret icke omkastadt i tid, så voro klipporna nära. Han brottades för att göra sig lös. Rockärmen brast vid axelsömmen, och med naken arm sprang han till trappan.

En stöt skakade skeppet så häftigt, att ljuset föll omkull i lyktan och slocknade.

– Jesus! Där, herre, har I de svenska skären!

– Då må denna stund vara välsignad. Sedan jag var barn har jag ingen morgon med lättare sinne sprungit ur bädden.

Ehrensköld hörde skott och handgemäng. Han tog säcken och påken och klättrade upp till det islupna däcket. Sjöarna slogo öfver honom, men dagningen bröt fram genom snödiset, och han såg, att fartyget strandat på ett stenigt skär och att en svärm af män afväpnade besättningen.

– Gif hit hvad du har! – befallde honom ett rödskägg och höjde musköten. – Strandadt vrak hör strandfolk till.

Ehrensköld knöt handen om påkskaftet och slängde tiggarsäcken framför honom.

– Tag den, tag den! Den hjärtats ro, som jag nu hunnit, kunna era kulor inte från mig taga, men hade du inte röret, skulle en lek af detta slag stå dig dyrt ... Jag är en kronans officer!...

Eftertänksamt sänkte rödskägget musköten.

Öfverst på skäret glödde en nedbrunnen villeld, och längre bort bakom klipporna låg en galliot utan flagga. Där satt bredvid den släckta akterlyktan en sjukligt gulblek ung man insvept i en präktig räfskinnspäls och

med två kryckor i knät.

– Hvad är det, Norcross? – ropade han med en stämma, som var tunn men gällt genomträngande som en hvisselpipa. – Skynda på nu, skynda på nu!

Rödskägget svarade:

– Mannen här säger att han är kronkarl, och då lär det väl vara bättre att ge honom en kula än att låta honom slippa i land och föra talan ... Nå, karl, säg ut hvem du är! Nog ser jag dina trasor men intet kronans liveré. Har du varit så länge borta att du inte hört talas om Lasse i Gatan? Där på gallioten sitter han. Det är kommendör Gatenhjelm, du!

– Mitt namn,– sade Ehrensköld, – det skall du få veta, om du först skaffar mig en klädsel efter mitt stånd, men litet frågar jag efter det onda du kan göra mig, om jag bara ännu en gång i detta jordelif får trampa den svenska botten. Väl skönjer jag, att ni äro gudlösa kapare, och väl återser jag ett annat land än det ljusa och lyckliga som jag lämnade ... men likafullt är jag nu hemma ... Jag är hemma! Mitt lif kan jag nu gladt låta, men neka mig inte att först stiga neder på det svenska skäret.

– Det är billigt taladt, – svarade Gatenhjelm. – Men skynda på nu, skynda på nu!

Han knackade allt otåligare med kryckan i relingen.

Ehrensköld kastade sin påk i däcket som en sträckt värja och trädde ned på skäret. Några steg gick han långsamt framåt, som hade marken gripit fast om hans fötter. Så knäföll han och strök och smekte med händerna öfver klippan och böjde sig ned med kinden intill den.

– Pris ske dig, himmelske fader, – hviskade han, – som från så långa och främmande vägar återfört den husville sonen. Din, din vare äran!

Då gaf Gatenhjelm ett tecken, och Norcross lade musköten till ögat och sköt från relingen Ehrensköld genom hufvudet.

När dagen rann upp, styrde redan kaparna med sitt byte in mot bohuslänska stranden, men ute på skäret låg den hemkomne krigaren med armarna om klippan.

I MARSTRANDS KYRKA.

Oroliga borgare rådplägade på Marstrands torg, och en fiskare berättade, att Tordenskjold snart ärnade styra med sina skepp mot ön och intaga fästningen.

Martin Rosengård, klockaren, kom öfver torget med nyckelknippan och gick midt genom trängseln sin raka väg till kyrkan utan att tala med någon.

– Han är klenhörd och gammal, – sade folket.

Martin Rosengård svarade sakta för sig själf:

– Men han är minnesgod den gamle Martin. Han är mycket minnesgod. Han glömmer aldrig den dag som gaf honom glädje och mod för ett helt lif. Han glömmer inte Baggen, fast den mannen nu fem år legat i sin graf med en fullmakt från Bender under hufvudkudden. Han var vår lärare, och ännu ur mullen skall han lära oss. Det är därför vi i dag skola minnas honom. Han hör till oss, om ock hans gärning prydde gångna dagar. I våra hjärtan finns en fästning, som inga fiender kunna ifrån oss taga. Vrid ni händerna! Det är

söndagsmorgon och gamle Martin har sina sysslor.

Hans förtorkade gestalt blef hufvudet högre och han smånickade så innerligt förnöjdt, när han hade låst kyrkdörren bakom sig. Han satte svärdsliljor i stakarna och vecklade upp altartäckets knypplade Vadstenaspetsar. En hågkomst från hans ungdom fyllde så helt hans tankar, att han nästan tyckte sig höra röster och slammer af sporrar i den tomma kyrkan.

Det var också en söndag, och Gyldenlöw, som med sina danskar nyss eröfrat ön, hade befallt kyrkoherden Fredrik Bagge att hålla Te Deum samt uppläsa den i Danmark brukliga bönen för konung Kristian och hans segrande här. Gyldenlöw satt själf i kommendantstolen med sina officerare, och på gången stodo främmande soldater ända ned till dörren, så att Bagges mässkrud föreföll urblekt och torftig bland alla de glittrande dräkterna. De svenska männen och kvinnorna i de nedersta stolarna stirrade stelt framför sig, och många bland dem hviskade bittert, när de vid altaret sågo hans trygga ansikte i solljuset från det öppna fönstret, där sparfvarna flögo in.

Han sjöng med klarare stämma än någonsin förr, och då mässan var förrättad och han stod i predikstolen, föll honom Gyldenlöw sakta i talet.

– Bagge, Bagge, du blir oss en god predikomästare!

Han förkunnade om segerns storhet med sådan ljungande eld, att de stränga knektarnas ögon fuktades, men när han kom till kungsbönen, knäppte han händerna högt framför sin panna och bad sin gamla bön för svenskarnas konung.

Då sprang Gyldenlöw ur stolen, och i den lilla kyrkan blef ett larm och svärjande och ett klirrande af sporrar och vapen som under ett handgemäng, men öfverröstande bullret hördes hela tiden Bagges lugna bön.

Soldaterna trängde sig upp på predikstolstrappan och ledde ned honom, men han fortsatte ända till bönens sista ord.

– Har du inte annat att säga, – ropade Gyldenlöw, – så väntar dig dödsstraff eller lifstids fängelse.

– Jag har ännu något att tillägga.

Snyftningarna tystnade af i de nedersta bänkarna, och danskarna hejdade sig väntande.

Då begynte Bagge att bedja för den svenska hären, för de oansenligaste männen i ledet och för segern, segern åt de svenske, så att de skulle återvända och befria hans ö.

Gyldenlöw gick några häftiga steg framför altarskranket och smällde i luften med handskarna.

– Tag hit handjärnen, som hänga utanför kyrkporten vid skampallen! – befallde han.

Två soldater gingo ut och återkommo med de släpande kedjorna, som skrällde i stengolfvet. Gyldenlöw stannade framför Bagge.

– Jag vill tro, att du är en rättskaffens herde och att du handlat af enfaldigt nit. Därför vill jag än en gång låta pardon gälla, så framt du ångrar dig ... Men vid Gud! Tredskas du på nytt, har du intet annat att vänta än ståndrätt och dom. Du har hus och hem ... Besinna dig väl! Jag skall gifva mig till tåls, medan du ransakar dig själf. Släpp honom, soldater, och låt honom än en gång stiga upp i predikstolen! Och ni, godt folk, där nere i bänkarna, ni ha hört mina ord!

Bagge makade sin kappa till rätta som för att lyda och begifva sig upp i predikstolen. Så vände han sig åter

mot församlingen.

– Jag har något att ångra. Det är riktigt taladt. Men jag kan yppa det här, där jag står, och behöfver därför inte ånyo beträda predikstolen.

Gyldenlöw sköt de närmsta officerarna tillbaka och ställde sig vid sin plats, men hans fingrar spelade otåligt på värjfästet, och alla åhörarna stodo redan ute på gången eller i bänkdörrarna.

I stället att knäppa händerna räckte Bagge dem framför sig, och ingen visste rätt hvad han härmed menade.

– Jag ångrar, – sade han, – att jag allt för länge töfvat med den bön, som kanske närmast låg mig på hjärtat.

Därmed begynte han bedja för årsväxten och väderleken, för timmerflotten på älfven och hölasset vid stugan och för hela det svenska land, hvilket han lofvade trohet, om han än därför till kommande dagar skulle försmäkta i den djupaste och skummaste fängelsehåla.

Då förstodo knektarna, hvarför han framräckt sina händer. Medan han ännu talade fastskrufvade de klofvama och ledde honom sedan mellan sina dragna värjor ur kyrkan och upp mot fästningen.

KATERINUSCHKA, MOR LILLA ...

Det var en vinternatt med det kalla stjärnljus, som kommer den ensamme att gråta utan att han själf vet hvarför. Den bekransade suppåfven, som nyss förts genom Moskvas gator, hade af folket hälsats tystare än annars, och midt under smörveckans lössläppta upptåg hviskades om hat och sammansvärjningar och fängelser. Hvar två människor möttes ohörda, förbannade de tsaren. Poperna mumlade vid sina rökelsefat, att han åt kött i fastan och dyrkade romarnas gudar i stället för helgonen. Bojarerna klagade, att de icke fingo sofva i fred om nätterna utan blifvit arbetsslafvar, som måste ombygga hela Ryssland från källaren ända upp till tornhufven. De berättade, att han blifvit vansinnig. Satt han icke i resvagnen eller vid sitt mikroskop så botade han sjukdomar som en läkare, gjorde stöflar som en skomakare, båtar som en skeppsbyggare, elfenbenspjeser som en svarfvare, eller också afhögg han hufvud som en bödel. Efter ett sådant dagsverke hade de ibland vid taffeln sett honom gå bort och sätta sig bland musikanterna och slå trumma med en sådan skicklighet, att icke heller i den konsten någon annan fick bli hans öfverman. Köpmännen knotade vid sin disk öfver de långa krigen, och bönderna sleto förbittrade i sina tjocka rockar och gömde i fickan sina heliga afrakade skägg.

Ju senare det led på natten, dess hvassare glindrade stjärnorna, och Alexei, tsarens son, satt ensam i sin kammare, som var hvälfd i taket och helt och hållet skarlakansröd samt bemålad med gröna löfslingor. Rundt omkring honom på golfvet lågo teologiska verk och små tunna böcker med fromma helgonsägner. Han höll ännu pennan öfver ett halfskrifvet bref till sin Affrosinja, den rödhåriga finska trälinnan, men arbetet tröttade honom och pennan sjönk. Han glömde att man fråntagit honom hans värja och hans arfsrätt till riket. I de forntida tsarernas styfva sidenpäls och små turkosbesatta stöflar tyckte han sig i sitt afstängda slott granska hofguldsmedens arbeten och samtala med lärda munkar. Sedan drömde han sig gå ned i kapellet och i vinterskymningen förrätta sin andakt under hvalfvets stirrande kristushufvud, men vida omkring bredde sig ett gammaldags rike, där byklockorna sjöngo och där man sent steg ur bädden och bittida släckte ljusen. Så sprang tsar Peters blod honom åt pannan, och han inbillade sig sluta kvällen i ett dryckeslag och slunga tömda tennkrus i hjässan på tacksamt jublande bojarer.

Dörren öppnades bakom honom, men han trodde att det var tjänarna och förblef sittande i sitt grubbel. Först när han hörde steg och skratt i gångarna vände han sitt magra och gråbleka ansikte med de infallna kinderna och sluga ögonen. Det var fadern. Det var tsaren, som kom med sina nattgäster, och mellan sig buro de ett

långt bord, på hvilket tio brinnande vaxljus stodo faststuckna i lika många brödbullar. Hur ofta hade ej Alexei tagit medicin för att bli sjuk och slippa infinna sig vid hans taffel! Hur ångestfullt hade han icke med sin Affrosinja, förklädd, rymt ända ned till Neapels vinberg för att gömma sig undan denne fader, som nu höjde käppen öfver hans hufvud! Han gick baklänges mot vrån.

– Alexei, – befallde tsaren, – du skall vara värd i natt. Sätt dig midt emot mig!

I samma stund alla satte sig, gaf tsaren sin närmaste man en smällande örfil och ropade:

– Låt den gå vidare bordet rundt! Ingen tror, hur väl sådana här stora herrar, som sitta samman med en förste, förtjäna en örfil.

Örfilen flög af hjärtans grund med slag på slag kring bordet ända till adjutanten Wjasemskij, som var tsarens närmaste granne på andra sidan. Det var en helt ung och ännu oerfaren officer, och med handen halflyft bleknade han och såg stelt på tsaren. Det fanns ingen i laget, för hvilken tsaren fattat en sådan tillgifvenhet som för denne gullockige yngling, men ett rykte hade i natt hviskat, att han anslutit sig till sonen och upprorsmännen. Därför ville tsaren pröfva honom, och med Ivan den förskräckliges raseri i blicken och en moskovitisk handtverkares godmodighet i skrattet sade han till honom:

– Wjasemskij, min gosse. I mitt eget rike törs snart ingen nämna mitt namn utan att förbanna mig. Här är min kind. Vid Gud och hans enfödde son ålägger jag dig uppriktighet. Skänker du belackarna rätt, slå då till! Jag förtjänar då inte heller bättre än de andra. Hvad jag begär, det är sannfärdighet ... och jag skall tacka dig.

Wjasemskij reste sig och makade stolen åt sidan som för att knäböja, men så fäste han sin blick i ljuslågan och hviskade:

– Mina händer äro orena. Låt mig först få tvätta dem.

Tsaren jakade med en tungsint nick och såg efter honom.

– Också han! Annorlunda hade jag väntat.

Han höll den tomma bägaren framför sig i luften, och tsarinnan, som hela dagen förstulet iakttagit honom, inkom i en enkel blå dräkt och satte sig på den lämnade stolen. Han lade sin hand på hennes arm och vände sig mot Alexei.

– Nå, hvarför skänker du inte i och dricker oss till? Så där, ja. En gång till! Och ännu en! Ställ dig upp! Fortare! Nej, ni andra skola sitta, men du skall stå. Du skall stå till svars. Är det sant att munkarna intalat dig, att du är hela folkets kärlek och hopp?

Alexei stod på andra sidan bordet, skakad af frossa, och hans veckiga ansikte blef askgrått och gammalt. Tsaren såg ut som hans son, och för hvar ny fråga snodde Alexei den långa spetshalsduken allt hårdare om fingret, men svarade icke ett ord.

– Är det sant, att du hatar mig, ditt lifs upphof, att du längtansfullt väntar min dödsstund för att få omkasta mina dagars och nätters verk? Är det sant, att din biktfader uppmanat dig att bli en martyr för folket. Ack, det finns andra martyrer i världen än de, som för folkets sak låta sitt blod på torget! Jag ville för er alla vara en fader och välgörare ... Men hvem kan säga, att han nedhämtat ur himlarna en guldtafla, på hvilken det står ristadt att hans värf var det rätta? Kanske skola ni en gång ropa, att denne dåre, i hvilkens ådror mitt blod förskämts, är den man, som ni behöfde för er sällhet. Men ni skola ropa förgäfves. Det lif jag tändt kan jag ock släcka. Katerinuschka, mor lilla, hvad har jag gjort för att bli så ensam?

Han lutade sig framstupa med de slutna ögonen mot tsarinnans arm och skrattade gråtande, så att bordsgästerna en efter en begynte stiga upp och smyga sig åt sidan bakom tsarinnan. Det var så godmodigt och varmt hans skratt, att de aldrig hade hört ett sådant, om ej i någon hederlig stuga på landet, men de kände sedan gammalt det löjet, som steg för steg bräddades med förtviflan och förakt, och de fruktade för sina lif.

– Katerinuschka, barnet mitt ... Hvar öfver hela Europa man slår en minnespenning eller trycker en flygskrift, där kläder man mig till narren! Hvad har jag gjort för att bli så ensam? Det är en lika ensam man, som i Sverige nu samlar sina troppar och för dem mot norska bergen ... Därhän skulle vi då båda komma på så skilda vägar ... Hvarför dröjer adjutanten? Jag längtar se om bland er alla inte finns *en*, som är nog hederlig att öppet visa mig, huruvida han älskar mig eller icke. Må han slå till.

Han höjde det förgråtna och skrattande ansiktet, men tsarinnan strök smeksamt blidt öfver hans krusiga hår och halfsjöng på en folkvisa med tunn och länge sedan bruten stämma:

– De store ha knektar och följen, som vakta,
men ensamt likt tiggarn på heden de gå,
när änglarna alla i skymningen sakta
få spela till sömns de ringa och små.

– Jag frågar efter Wjasemskij, adjutanten. Är han en stackare, som rymt, därför att han inte törs slå tsaren? Eller står han utanför dörren och tvekar? Eller kanske ... Älskar han mig?

Mensjikov, som förblifvit sittande, reste sig med sin stora pudrade peruk och sina ordensband.

– I gamla dagar, när jag bara var en sockerbagarpojke, som bar omkring mina pastejer på Moskvas gator, då kunde jag få dig glad, far lilla, när jag talade. Jag kunde styra ut mina historier så, att du tyckte dig se ohyggliga ugglor och ufvar flaxa framför dig eller tokiga dvärgar gå på händerna, men vi ha blifvit gamla, både du, min välgörare, och jag ... Jag har att lyda din kejserliga befallning.

Han gick ut i gången utanför kammaren, och tsaren ropade efter honom:

– Hvarför töfvar adjutanten, säger jag? Voro hans händer så orena, att han så länge behöfver twå sig? Det tvättvattnet skulle lysta mig att se.

När Mensjikov kom tillbaka bar han ett stort kupigt tennfat, fylldt till halfs med en röd vätska, som liknade fradgande vin.

– Din adjutant Wjasemskij är död, – sade Mensjikov. – Han tvättade sina händer i sitt eget hjärteblod.

Tsaren slöt åter ögonen och lutade sig öfver tsarinnans arm, och medan hon strök hans hår och kammade det mellan sina fingrar, hörde hon honom hviska:

– Han älskade mig icke ... han endast fruktade ... Katerinuschka, mor lilla!

DEN MÖRKA JULOTTAN.

Det var julkväll. I Undenäs’ prästgård satt kaplanens änka med den aflidnes räkenskaper på knät. Klädningslifvet var sydt af hans nötta och många gånger vända kappa, hans stärkta handnäsduk hade hon bundit kring hufvudet med knuten i nacken, och hennes blåfrusna smala fingrar lågo utsträckta på papperet. Till växten var hon längre och magrare än andra kvinnor, och alla hatade och baktalade henne för hennes

girighet och elakhet. Redan i de goda tiderna hade aldrig ett talgljus tändts i prästgården. Tjänarna dref hon ur sängen klockan tre om vinternätterna, fast de icke sågo vid det knappa skenet från fyrstickan eller spisen utan satte sig att gäspa och prata på loftet. Midt i gatan mellan ladugården och stallet kunde hon säga åt drängen, att han skulle hänga träskorna på ryggen och spara dem till sabbaten, och dömdes någon till kyrkoplikt, alltid hölls hon för den lönliga angifverskan.

Det skymde redan, och hon stirrade oafvändt genom de halft igensnöade rutorna mot den spånklädda träkyrkan och klockstapeln. Bredvid henne stod en man med yfvig lockperuk och ett rödsprängdt, men ständigt småleende ansikte. Det var förvaltare Trulsson nere från bruken.

– Tror I att han kommer? – frågade hon ångestfullt. – Han var min enda dräng och sedan han gick in till staden, har han blifvit borta. Det är nu tre dagar sedan. Agas skulle han! Säkert blef han om måndagen funnen på krogen och därför enligt det nya plakatet tagen till knekt.

– Jag fruktade, att det stod illa till här i sorgehuset – svarade Trulsson vänligt. – Därför red jag hit upp. Klaga inte, mor Ingebritt, ty i grunden är det inte så stor skillnad mellan lyckan och olyckan som vi tänka. Bådadera bli det, som vi göra dem till. I skulle blott se den vackre gamle Soopen, min nådige herre, när han rak och utan ett ord står vid matbordet i salen och räknar hop de stora högarna af mynt till sin årsskatt. Sex hundra daler silfvermynt i öfverflödsafgift för fruntimrets utländska sidentyg, sextio daler för spetsarna, fyrtio för sobelpälsen, tjugu för finare hattar och kläden, fyra för te och kaffe, fyrtio för de gyllene beslagen på karossen, fyrtio för all tobaksrökningen och så sjettepenningsafgift, durchtågsgärd och kontributionsgärd för gods och underlydande. Besinna därtill, att järnet måste hembjudas till staten, som ingenting har att betala med, och att det på hela bruket knappast finns tre arbetsföra karlar att skicka ned i smedjorna. Och ändå står den gamle Soopen så grann och vacker och skakar Gjörtzens koppargudar ur påsarna. I är för girig efter världens goda, mor Ingebritt. Det mena alla.

– Fattigdomen föder omtanke, – mumlade hon sträft. – Aldrig har en sådan nöd gått öfver ett folk. Sedan november ha vi ätit barkbröd, och för att kunna hålla dragon gick salig Vibelius själf på åkern som en gårdskarl ända till dess han dignade och uppgaf andan. För fem daler kan jag knappast få ett skålpund socker, en tunna strömming knappast för femtio, och saltet kostar öfver hundra. I morgon ha vi julotta, men inte talg till ett enda ljus. Vi ha ingen prästman, som kan föreläsa Herrans ord, och ingen klockare. Hästarna äro tagna till trossen, och kommer inte drängen tillbaka, är jag förlorad, ty då står gården utan man. Vid Guds nåd, säg mig att han kommer!

Hon tryckte pannan mot rutorna, stammande och rådvill.

– Han kommer! – svarade Trulsson. – Jag hör steg ute i snön.

I detsamma stöttes dörren upp med slammer och larm. Några högröstade knektar i trasiga uniformer stapplade öfver tröskeln, och bakom dem följde en flock af utmärglade vägstrykare, mest ynglingar och gossar. De voro hemskt svartnade och hoptorkade i ansiktet af barkbrödsföda och hade klutar af fårskinn bundna om benen och fötterna. I den bortersta ynglingen igenkände hon drängen, och hon förstod att han var tagen till krigsman och bortfördes med de andra.

– Duka nu upp hvad huset har att bjuda, – befallde den ene knekten och blåste i de stelnade händerna.

– Här finns intet, platt intet! – svarade hon orörlig.

– Hvad som inte bjudes får tagas! I sju timmar ha vi irrat ikring på Tiveden från ödehemman till ödehemman.

Huggvärjorna och sporrarna klingade, rösterna sorlade, och mor Ingebritt vaggade fram och tillbaka samt

plockade med händerna på förklädet. Hon gaf drängen en frågande blick. En lång stund hörde han på trätan och strök sig tafatt om nacken. Slutligen såg han ned i golfvet och yttrade helt sakta:

– I var alltid hård och girig, mor. Därför stal jag i somras fyra kakor svartbröd och gömde dem i dragkistan på svalgången. Dem vill jag midt för era ögon dela med de andra, ty i en sådan nöd finnas inga ovänner.

Knektarna ryckte stojande nyckelknipporna från mor Ingebritts bälte. Skåp och kistor öppnades. Tegelskålarna fylldes med undangömda läckerbitar, och svärjande tinade knektarna framför brasan ett stycke skinka, där maskarna sutto dödfrusna utefter benet.

– Varen blott stilla, mina goda män! – förmanade Trulsson faderligt och vänligt. – Liksom vinterfrosten dräpt maskarna i köttet, så skall det elände, som nu går öfver oss och vårt land, döda många onda maskar, hvilka ätit på vårt hjärta.

Medan han talade såg han på mor Ingebritt, liksom hade han riktat orden enkom till henne, men hon pröfvade att tysta honom och såg bort. Han talade nästan prästerligt och predikande, och med ryggen mot elden stannade han framför henne midt på golfvet samt knäppte händerna och fortfor:

– Varen blott stilla, mina goda män, och låten oss icke spisa utan att först bedja! En sådan olyckans natt som denna, gifver Gud den allsvåldige människorna för att göra dem goda och stora och för att ett litet folk skall komma att synas skönare och härligare i sin fattigdom än alla de andra i sin gyllene ståt.

Hon gick bort till det öppnade skåpet och flyttade skålarna slamrande fram och tillbaka för att slippa höra honom, men åter vände hon sig.

– Trulsson, jag trodde er ha ett välmenande sinnelag ...

– I för hårdt regemente i stugan, mor, men vår bordsbön kan ingen oss förtycka.

De vilda sällarna makade sig utefter väggarna och knäppte händerna. Alltjämt betraktande mor Ingebritt med sitt lugna öga, och, dröjande på hvart ord, begynte han med stark stämma Fader vår.

Hon plockade ångestfullt på förklädet och darrade och ville se åt sidan, men åter och åter tvang han henne med sin mildhet att möta hans blick, och för hvar gång andades hon allt häftigare. När han slutligen kom till orden: »Vårt dagliga bröd gif oss i dag», föll hon honom besinningslöst i talet.

– Inte mer! – mumlade hon.

– Hvad? Skall jag ej läsa Herrans bön?

– Inte i natt! I morgon skola vi läsa den.

Hon grep honom i armen och drog honom med sig ut i förstugan.

– I kallade mig girig och hård, – sporde hon med en röst så underlig som hade icke hennes tunga utan själfva hjärtat talat.

– Det gjorde jag.

– Och I sade, att en nöd sådan som denna kommit öfver oss för att göra oss goda och stora.

Han nickade.

– Följ mig då! – hviskade hon, och de stego ut i vinternatten.

Skaren låg så hård, att den bar, och stjärnorna fladdrade ofvan de mörka längorna, där ingen boskap råmade och ingen kärfve var utsatt åt sparfvarna. En dundrande nordan hvirflade kring knutarna. De tryckte sig tätt utefter ladväggarna för blåstens skull, och inkomna i skogen höllo de sig fast vid granarnas kvistar.

Förskräckelsen har beröfvat henne vettet, tänkte han och ropade efter henne i handen, men hon uppfattade icke hans ord i stormen. Hon pekade endast framåt och gick och gick. Han tilltrodde henne intet godt uppsåt, och han begynte att frukta, men han blygdes att lämna kvinnan allena i natten, och han visste, att ulfvarna blifvit allt fler sedan människorna blifvit allt färre.

Genomisad af köld och ängslan ökade han sina steg för att gripa henne om lifvet och hålla henne tillbaka. Då såg han, att de hunnit till ett förfallet ödehemman, där husfolket dött i pesten och sonen i fält. Logen stod sammanstörtad i drifvorna, och i stugans svalgång yrde snön mellan spjälorna. I den vidöppna dörren lyste den motsatta väggens fönster tvärs genom den tomma kammaren. Han öfverfölls af fasa och stannade.

Lutad mot stuguväggen stod en skrämmande skepnad, en hög gestalt, liknande en man svept i grå päls och med en stor, uddig krona full af snö. Var det den pestdöde bonden, som rest sig ur sin hastigt igenskottade grift för att jula i den gård, där han så ofta i salig Carolus’ den elftes dagar låtit välkommorna fyllas och nyckelharporna surra?

Mor Ingebritt darrade af ångest, och med händerna tryckta mot ögonen för att icke se, sprang hon in i stugan.

Hans hjärta stod stilla, och han böjde sig långsamt fram mot skepnaden. Han såg, att det var en dödfrusen älg, som ledd af minnen från andra vinternätter, då han vid samma vägg funnit skydd och utströmmande värme, lutat sig mot den öfvergifna boningen, där inga sofvande längre andades i den djupa lucksängen och intet glöd glimmade genom rutan.

– Gud, förbarma dig! – stammade Trulsson och steg in i kammaren. – Icke blott människorna, utan också djuren i skogarna förgås.

Men mor Ingebritt hörde honom ej. Hon hade redan lyft några plankor ur golfvet och i det bleka snöljuset blottat en kista, som höll vid pass en half armslängd på tvären och två armslängder mellan gaflarna. Kistan var blåmålad med hvita slingor och blad och med handtag af järn.

Mor Ingebritt tordes icke vända ryggen mot kammarvrån och den tomma lucksängen, utan ställde sig alltid så, att hon hade Trulsson tätt bakom sig. Han förstod ännu ingenting, men då hon fattade det ena handtaget, grep han det andra, och oupphörligen seende sig om åt alla skrymslen och hörn buro de kistan ur stugan och hem mot kyrkan.

De nedsatte den på gången i kyrkan några steg innanför vapenhuset.

– Gå till manbyggnaden, – sade mor Ingebritt, – och sätt dig vid bordet, som värd för mina objudna gäster! Själf måste jag stanna bredvid kistan och begrunda mångt och mycket, ty när vi församlas här tidigt i morgon, är det mig som Gud lärer kora att hålla julottan.

Han lydde henne och gick öfver kyrkogården upp till prästhuset, men han tänkte, att olyckan hade släckt hennes förstånd och nästa morgon skulle nödga honom att föra henne till ett helgeandshus.

När det nu blef morgon och stormen saktade af, klingade inga bjällror som eljes, och inga välbärgade sockenbor nalkades i klöfjesadel på de oskottade stigarna. Från de milsvida sträckorna af hemskt förfallna ödehemmen hördes hvarken piska eller rop. Ett par ensamma fyrstickor lyste mellan träden, och några kvinnor och orkeslösa gubbar med krycka och käpp samlades i vapenhuset. Män funnos där icke, och de

kyrkbesökande voro sammanlagdt blott tolf själar. Grafvarna voro fler än de sörjande, och ingen julmorgon hade dagats under djupare tystnad.

De släckte fyrstickorna under sina snöiga träskor, och, när de sågo mor Ingebritt sittande på kistan, men ej ett enda tändt ljus, hälsade de dröjande och undrande. Då hon förblef sittande med hakan i händerna utan att nicka eller gifva dem ett ord, kände de, att de hatade henne bittrare än någonsin.

Så småningom mötte nu också de yrvakna gästerna från prästhuset, men ingen ringning hördes öfver moarna, ty stapelns klockor hade längesedan omgjutits till en fältkanon, hvilken låg förnitad och förstummad på botten af ett träsk i Ditmaren. Ingen präst steg i predikstolen. Ingen klockare knackade med stämgaffeln, men den tjänstepiga, som sedan länge skött hans syssla, väntade redan i dörren.

Då reste sig mor Ingebritt och strök hårtestarna ur pannan, men det var så mörkt i kyrkan, att hon sökte med handen för att finna stöd mot bänkdörren. Hvarken takkrona eller dopfunt kunde urskiljas, hvarken målningar eller väggträn. Endast kopparstaken på det aflägsna altaret blänkte i snöljuset.

– I går, – sade hon, – slutade vi bönen med orden: Vårt dagliga bröd, gif oss i dag. – Därefter tillade hon sakta och stilla, nästan hviskande: – Förlåt oss våra skulder!

I detsamma kom ett spökaktigt, gulblekt litet barn på kyrktröskeln med en brinnande fyrsticka. Vid skenet öppnade hon kistan och knäböjde framför den på grafhällen.

– Olyckan gör under, – sade hon och det tycktes alla i den mörka julottan, att där tändes ett klarare sken öfver kyrkogången än från hundra bågar af de skönaste vaxljus.

Sex bägare af silfver och sex skedar af silfver lyfte hon fram och fördelade dem lika mellan knektarna och deras utblottade följeslagare. Fyra digra pungar med nödmynt tömde hon och räknade noga lika många mynt i hvar framsträckt hand, så att ingen af de närvarande skeddes orätt, och i hvart förkläde lade hon bröd och salt och många fingerringar och andra ting ända till dess kistan stod tom och fyrstickan slocknade.

FREDRIKSHALL.

Landshöfdingarna hopkallade nu befolkningen och uppräknade på bordet femtio daler åt hvar och en, som godvilligt blef ryttare, och hundrade åt hvar och en, som blef soldat till fots. Många tredskande afhöggo sina fingrar eller skuro sig med knifven för att bli odugliga till krigstjänst, men de dömdes till femton par spö eller sattes till lifstids straffarbete på Marstrand. Vilda knekthopar drogo våldgästande genom bygderna. När bonden hörde deras röster vid haggrinden, lämnade han nycklarna i låsen och gömde sig under höstabben eller flydde med folk och boskap uppåt vildmarken. I Stockholm stängde rådsherrarna sig inne på sina rum för att slippa ses och tillspörjas. Följda af gardister ströfvade ransakningsmännen från port till port och uppbröto källrar och visthus, och vargarna gingo ända in på gatorna. Det fanns inga varor i handelsboden, ingen säd i kvarnen, inga händer, som lyfte hammaren, inga glada stämmor, inga trygga vinteraftnar kring hemmets brasa.

Då genombäfvades hela folket af en profetisk aning. Vid kyrkdörrarna eller på den stängda kammaren talades om att Gud, som satt martyriets krona uppå, snart skulle låta törntaggarna bortfalla och löfven slå ut i skön och nyvårad grönska och att konungen nu skulle dö. Dag från dag väntades bådskapet att han stupat, och man undrade endast, att det dröjde. Alla visste att han kämpade i envig vid grindar och gärdesgårdar som den simplaste knekt. De flesta inställde sina dagliga göromål och gingo i förfäran och dyster väntan. En rådman i Stockholm klagade redan, att han icke visste hvar man skulle få sorgtyg och penningar till begrafningen. Till och med Gjörtzen låg hvar morgon sömnlös, när hans tjänare kom in med veden till

ugnen. Sverige liknade det sammanstörtande kungshuset vid Bender, men öfver denna brinnande ruinstad, där jämmern dog bort i väntande tystnad, stego likt stjärnskott snillrikt lysande framtidsplaner och förenklingar, om hvilka fjärrsynta spåmän förutsade, att de först efter århundraden skulle förverkligas och fattas.

På den tiden lefde i Uppsala en tiggande studiosus, som ville bli prästman men som aldrig kom sig för med annat än att dobbla och slåss och vid bröllop eller begrafningar författa verser på både svenska och latin. Han hette Tolle Årasson. Händerna och fötterna voro alldeles för spensliga och fina till hans stora kroppsväxt, men hur han svalt, blommade hans skägglösa barnaansikte alltid lika rundt och skärt. Han ville ingen människa för när, bara han fick lefva fri som fågeln och gå sina egna vägar och sofva i ro om morgnarna, men kamraterna menade, att han icke kunde skilja mellan godt och ondt. När värfvarna en vacker söndag begynte sitt rumor i staden, blef han med ens ganska gudaktig och stack sig undan i kyrkbänken med de tomma pärmarna till sin grammatica latina. Det var i Trefaldighetskyrkan. Midt under gudstjänsten inträngde värfvarna hotande och dönande med en knippa handklofvar på axeln, men Tolle Årasson lutade sig öfver sina tomma bokpärmar. Han vaggade fram och tillbaka och sjöng med sådan andakt och innerlighet, att ingen tänkte på att gripa honom, fast han just hörde till det odugliga läsfolk som enligt kungligt plakat skulle uttagas för hären. Efter den betan fann han dock rådligast att hänga väskan på ryggen och gå på äfventyr. Förfärad såg han sig kring i det kära fädernesland, som pesten och kriget så förödt och förvandlat. Var detta Sverige, det rike hans fäder byggt och vårdat som sin ögonsten, Nordens storvälde, det älskade, det fruktade? På vägarna mötte han klagande bönder, som i långa tvångsforor måste forsla sin spannmål till högkvarteret i Norge eller ända upp till Hjerpe skans i Jämtland. Stjälpta lass och döda hästar lågo i hvar backe. Uppe på skogarnas ödehemman tittade trasiga kringstrykare ur stugfönstren, och han bar ständigt sina penningar gömda i stöfvelskaftet. Vid bondgårdarna stodo fållbänkar, skrindor och husdjur uppradade på gräsplanen, och under gråt och rop ljöd auktionsklubbans dunk mot dörrträt. 1 herrskapsköken berättade tjänarna, hur husbondfolket nedgräft sitt silfver, ty Gjörtzen hade nu befallt, att icke blott alla äkta penningar, utan också bohagsting af ädel metall skulle utlämnas mot nödmynt, så att konungen fick undersåtarnas hela egendom. Tolle Årasson försporde att icke ens prinsessan i Stockholm hade nog med silfver för sin taffel och att konungen själf åt på järnbleck. I de öfvergifna smedjorna, utanför hvilka ån fritt forsade mot hafvet, förbi stannade hjul och öppnade dammluckor, språkade han med den enda kvarlämnade smeden, som var för gammal och skröplig till fältlif. Där fick han veta, att smiddes något järn, så skulle det genast mot några påsar nödmynt uppläggas i rikets förrådshus. Helst satt han dock och värmde sig i prästgårdarna, där hans bibelkunskap och latin gjorde honom väl sedd, och ibland kunde prästen samspråka med honom ända till dagningen. Där hviskades det, att det var fråga om att taga skolkassan och fattigkassan, ja, självfva banken, och att det icke ens fanns skrifpennor och papper, utan ämbetsverken måste stängas, så framt ej herrarna ville doppa fingret i bläckhornet och skrifva på bara bordet. En grånad kaplan sade honom, att landshöfdingarna blefvo afsatta eller ställda under uppsyningsmän, så ingen längre visste hvilka som skulle lyda eller befalla, och den gamle beskref, hur han själf fått pantsätta bibel och kappa och hälla svagdricka på nattvardskannan.

På det sättet vandrade Tolle Årasson från bygd till bygd och förtjänade ibland en slant genom att medtaga bref och ämbetsrapporter. Postkarlarna hade nämligen befallts till hären, och de oregerliga gästgifvarna blefvo postmästare men förstodo ej sin nya syssla, utan fåfängt trängdes dagligen omkring dem mödrar och faderlösa och ropade efter bref från sina anhöriga i Sibiriens urmarker och grufvor. Midt bland knotande bondemän fick han i Slätthögs kyrka stryka med fingrarna på en af sultanens guldstickade hederspälsar, hvilken hängde som altartäcke. I Kalmare stad blef han dubror med artilleristen Edstedt, som nyss äktat en piga, men som själf icke var någon man utan en förklädd fröken Stålhammar. På Visingsö slog han tärning med de trasiga ryska krigsfångarna, och i Karlshamn tumlade han om med polacker, armenier och judar och ryckte de högtidliga turkiska fordringsägarna i turbantofsen. Han narrade dem till och med att smaka vin men slog sedan sönder det förorenade glaset, så att det klang mot stenläggningen. I Lund åhörde han bland

de väpnade studenterna professor Ihres upproriska tal och sköt efter professor Rydelius, som ville besvärja stormen. Efter att ha ströfvat halfva landet rundt, stod han slutligen en afton i Göteborg, där konungen vid sin genomresa tagit in som gäst hos sjöröfvaren Gatenhjelm i hans hus vid Stigbergstorget. Dammig och törstig satte sig Tolle Årasson i Dorotea Eks kaffestuga, där borgarna gråtande och storskrattande som bäst omfamnade hvarann och berättade, att de förfärliga sjöröfvarna på Madagaskar nu skulle få tilllåtelse att komma med sextio rikt lastade kapareskepp och bosätta sig i staden för att bättra upp näringarna.

Då kunde han icke längre hålla tand för tunga utan lät sitt ljus lysa och omtalade på både svenska och latin sina rön och äfventyr under färden. Snart märkte han, att två män, som med uppslagna kappkragar sutto honom näst intill, själfva tystnade för att åhöra hans tal, och det gjorde honom än mer meddelsam.

– Nu få de svenske smaka järnhandsken såsom aldrig tillförene sedan hedenhös, – sade han och beskådade sina skinande naglar. – Konungen har fört sitt svärd mot folk efter folk och nu vänder han det mot sina egna. Kunde det väl annorlunda sluta? Men det hviskas hemska aningar rundt om i landet. Han lämnar ingen son. Hvad skulle också en sådan man med en son? I rådsherrarnas pulpet ligger redan utkastet till en engelsk författning. Aldrig skola vi tåla af en annan hvad vi nu villigt fördragit. Kanske i morgon ... kanske i afton, medan vi här samspråka, att en munter knekt sitter framför en glödhög vid en bergvägg och smälter bly i stöpslefven ... Kanske häller han just nu i kulsaxen den tunga droppe, som till evigt skall söfva den störste bland hjältar.

En redan tungt bedagad köpman med det hvitaste hår och de sorgmodigaste ögon klappade honom på handen.

– Vi människor döma allt efter svedan i våra egna sår, men låt nu en gammal man tala. Om än vår hårde järnkonung aldrig blifvit född, de ständigt allt mäktigare grannarna skulle ändå begynt att stycka det svenska väldet ... Långsamt, år för år, dag för dag skulle våra barn och barnbarn ha mäklat och förödmjukats och afträdt provins efter provins. Det skulle aldrig ha fått lugn och dock aldrig någon heder. Ett lumpet skådespel att se ett bundet lejon, från hvilket blodet sakta tappas af i små fingerborgar! Så vill jag då hellre med ens se lågan i skyn och en man framför oss! När befallde han oss att offra mer än han själf offrat? Har han inte hungrat, har han inte frusit, och nu breder sig öfver oss den aningen att han också skall med oss falla.

Tolle Årasson skiftade röst. Han ville ingalunda förställa sig, men beständigt syntes det honom, att den som sist talade hade rätt.

– Skattade jag inte friheten och en bäddad säng, jag skulle kunna smyga mig bakefter konungen för att få trycka min mun mot hans fotspår i den norska snön. Snart kan det vara för sent och kulan gjuten ...

I detsamma han uttalade dessa ord, reste sig på ett hemligt inbördes tecken de båda männen, som sutto honom närmast, och hans rädsla för soldatrocken var så stor, att han bleknade af, då han märkte blanka mässingsknappar under deras kappor.

– Min gunstig junker! – ropade de honom i örat och ledde ut honom vid båda armarna som en fånge. – När han kan tala så prydligt, är det icke heller för mycket, att han får stå i närheten, där den kulan hvisslar ... Nu fingo vi en stinn fågel på spöet! Vi äro värfvare, vi, munsjör ... Förstår han? Och nu, marsch till Norget!

– Jag har i alla mina dar aldrig längtat efter annat än att få bli krigsman! – svarade han genast med så mjuk och vänlig bestämdhet, att han till och med själf trodde sina ord. – Lägg mans vackert värfningspengarna i min hatt!

Så måste han då ändtligen pådraga den blå rock, för hvilken han hyste en sådan skrämsel, och för hvar dag

üpplefde han nya och oväntade händelser midt i det land, där plogen fordom lugnt skurit sin fåra i jorden. Knappt kom han ett stycke ofvanför Strömstad innan han fick se stora galerer uppe på torra marken. Själf spändes han framför stäfven samman med bönder och hästar och oxar för att släpa fartygen vidare öfver näsen två och en half mil till Idefjorden. Tum för tum drogos skeppen öfver kafvelbroar och rishögar, om natten vid beckfacklor, om dagen i julisolens hetta. En liten man i gredelin sammetsrock och yfvig peruk och med breda guldspännen på skorna gick uppmuntrande fram och åter bland folket. Det var Emanuel Svedenborg, och åt honom hade Polhem uppdragit att utföra den sällsamma daten. Då han fick syn på Tolle Årasson, skuggade han med handen öfver sina svaga ögon och sade:

– Det var den mest feta och blommande hälsa jag sett på många år. Mina snälla korporaler, farer ändå inte för hårdt med mannen, ty jag skönjer godt att han ingen rätt kraft besitter i lemmarna!

Det var det första ord af medlidande, som Tolle Årasson hört allt sedan han klingade med sina kamrater i Uppsala, och strax måste han med tårade ögon sticka fram den runda handen och tigga.

– Jag är en förolyckad stackare, – hviskade han på en blandning af svenska och den lärdaste latin, – och jag skulle välsigna och tacka för en enda nypa snus.

– Snusa är ett och tjäna kronan ett annat! – svarade Svedenborg allvarligt och gick bort, men redan samma afton, när det blåste till aflösning, kom han med sitt snushorn.

– Tag hela snushornet och behåll det och tala inte vidare därom! – hviskade han och var åter borta likt en vandrare, plötsligt mött på vägen.

Människorna äro goda, tänkte genast Tolle Årasson och pröfvade att finna sig i sitt öde. Snart hade han dock gjort öfver med sina sista hopsparade koppargudar och allt innehållet i snushornet för att ibland muta sig till en stunds längre sömn om morgnarna. Strax menade han åter, att människorna voro onda.

När ändtligen det sista skeppet med sin gyllene segergud i förstammen gled ut öfver Idefjordens mörka vatten, blef han på nytt befalld att marschera. Flera främmande och inländska officerare slöto sig efter hand till skaran, och från gård till gård gick det långa tåget af landets sista utskrifna söner.

Då hände det en middag vid ett gästgifvareställe att Tolle Årasson satt och sof bakom vagnslidret med hatten i knät. När trumman gick och han vaknade, låg i hatten en blank specieriksdaler på ett hopviket papper.

Det var en oväntad syn, och han gnuggade ögonen och undrade om han drömde. Han slog med knogen på myntet och vägde det i handen. Till sist uppvecklade han papperet och läste:

– I Tistedahl vid Möllerstugan står en Hängbjörk, Ljusastaken kallad, ty hafva den Tre Armar uppå en Stam. Om Hans Kongeliga Majestät för Fiende Kuhlor stupar, Du skolen samma Natt thet Under bevittna att en Pung med 50 Ducater tätt invid Ljusastaken i Mullen ligga.

– Den svenskan har någon utländsk djäfvul skrifvit! – framstötte Tolle Årasson nästan jämrande och kvidande och ref sönder papperet i små bitar, som han strödde omkring sig. Han makade jord öfver dem med foten och trampade på dem. Sedan stack han specieriksdalern i byxsäcken för att gå till de andra, men knappt hade han tagit ett par steg, innan han åter ryckte fram penningen som hade den bränt hans kropp och kläder. Han kastade den långt ifrån sig utåt kärret.

När han hade spänt sin packning på ryggen, begynte han åter att marschera med sitt vanliga gosseleende som om mycket i världen nog vore ganska underbart och dock alldeles likgiltigt, men nästa natt drömde han om den hvita björken med de tre höga armarna.

De skogiga fjällåsarna blefvo alltmer molnhöljda, vägarna allt brantare, marketentarens grytor allt tommare, men inga vedermödor kunde borttaga hullet från Tolle Årassons runda kinder och lemmar. Stöflarna föllo söndergångna från hans fötter, och kronans byxor, som blifvit tillskurna åt en svältande här, voro åt honom så otillräckliga, att han på magen måste knyta hop dem med ett snöre. Hans välmåga och blanka panna retade de afmagrade kamraterna, så att de lofvade att prygla honom, men därför att han också gick hufvudet högre än hvarje annan, vågade till sist ingen stiga honom för när.

Fast han ingenting förrådde, grubblade han från morgonen till sena kvällen på den besynnerliga skrifvelsen. Hvarför önskade onda människor att just välja honom till sitt verktyg? Han kunde icke tänka på annat. När den dammiga skaran omsider tågade in bland tälten och riskojorna i Tistedalens högkvarter, tvärstannade han, och utan att längre veta hvad han gjorde pekade han på en aflöfvad hängbjörk.

– Björken, björken där! Det är Ljusastaken! Jag vet det ... Den måste heta så!

– Här har du att tiga och lyda, – svarade korporalen och ställde honom genast i ledet som flygelman för att mönstras.

När korporalen då grep honom i armen, kände han att senorna voro mjuka och att den storväxta rekryten utan kraft vacklade för hans tag.

– Den hade vi hellre varit förutan! – betygade korporalen. – Det är mört och mjukt alltihop på den karlen!

* * *

En novemberdag gjorde några troppafdelningar halt i ett bergspass, och fast klockan endast visade på tre, rådde skymning. Brunsvedd af steppens sol och ännu med en turkisk tobakspung vid bröstet betraktade undrande mången åldrad officer det vinterrike, i hvars skogiga obygder hären nu tågade in mot nya äfventyr. Fångade buskskyttar förtäljde vilda sägner om troll och huldreskrik, och manligt högväxta kvinnor med lingult hår kommo om nätterna till lägerbålet och nedhöggo uttröttade och sofvande svenskar med sin yxa.

Det snöade, och lågt nere från klyftan kastade solen ett gult sken öfver fjällväggens marskog och hängande klippstycken.

Det var en här af bleka femtonåringar, af halfvuxna barn, som vid sina vapen stod i drifvan.

De små västgötarna med hvassa näsor och snurrande ögon hviskade till hvarann:

– Konungen lärer säga, att vilja vi inte svälta, så få vi grafva födan ur de norska bergen ...

– Så få vi väl grafva då, – svarade smäländingarna långdraget och klagande.

Dalkarlar och bohusläningar stödde sig mulna öfver muskötpiporna, men Södermanlands bataljoner begynte knota. Då höll öfverste Rutger Fuchs in sin häst och stannade framför fronten. Hans ena fot satt snedt i stigbygeln, ty vid Gadebusch, där han bars från slagfältet, hade han fått benet krossadt af en kula.

– Hut, sörmländingar! – ropade han på sitt skånska mål. – Få ni inte sofvel till kronans kaka, ni smörpiltar, genast börja ni knorra. Jag hör att ni alla äro modstulna, men nu gäller det att tappert härda ut, ty det säger jag er, att aldrig mer i tiden få svenska män tjäna en sådan hjälte som vår konungslige herre, och ljufligt låter jag för honom mitt blod. Se på mig! Hur kallas jag? Nåå, fram med det!

– Rika Fuchsen! – svarade alla soldaterna med en mun, och deras drag ljusnade.

– Det är riktigt. I all min dar har jag hetat rika Fuchsen ... Nå ja, hvari ligger Fuchsens rikedom? Den, som

kan stiga fram och svara, får två runstycken.

Ingen vågade sig fram.

Då tog rika Fuchsen sin plånbok ur bröstet och slog och bläddrade i bladen samt höll följande tal:

– Hva' djäflar vill det säga att vara rik. Det är en bokföringssak, gossar. Tror ni kanske, att all egendom är räntegifvande? Jo, försök't! Hör nu på hvad jag läser! Skulder: noll noll. Det är första hälften af Fuchsens rikedom. Så ha vi salig Schlippenbachs nattrock ... Ha ni platt glömt salig Schlippenbach, er förra öfverste, som testamenterade mig både sin nattrock och sitt regemente, de två käraste egodelar han hade i denna världen? Den nattrocken är mig så dyrbar, att inte skulle jag vilja sälja den för mindre än fem tusen riksdaler. Då är den också för mig värd just den summan. Alltså, hör nu på! Tillgångar: Salig Schlippenbachs nattrock femtusen riksdaler, Sörmlands regemente tio tusen riksdaler, min älskade hustru Greta, där hemma, sjuttio

tusen riksdaler, hundrackan från Holsten, tusen riksdaler, min konungslige herres nåd, åttio tusen riksdaler, värdshuset Gullåsnan, två tusen riksdaler ... Tag mig fanen är det inte allt lågt beräknadt, men så är det också det enda jag har i lifvet. Nå, hvad är värdshuset Gullåsnan för något?

– Det är nådig öfverstens buldanstält! – sorlade alla soldaterna om hvarandra.

– Just det, ja! På det värdshuset får hvem som helst frukosten gratis, för där finns inte ett grand att få ... Låt oss nu räkna! Summa tillgångar: riksdaler ett hundra sextioåtta tusen. Men var nu noll noll skulder hälften af min rikedom, då måste ju den hälften också vara värd ett hundra sextioåtta tusen. Följaktligen och bevisligen har jag alltså sammanlagdt tre hundra trettiosex tusen riksdaler. Ser ni, pojkar, detta är hvad Gjörtzen kallar finanser, och sådant är nyttigt att kunna, begriper ni. Lär er ni bara att föra bok och sätta rätta värden på allting, så få ni nog se, att ni äro vackert rika och inte behöfva hänga hufvudet, om magen än skriker.

– Vivat! Vivat, rika Fuchsen! – skallade det utefter leden, men i detsamma flögo alla värjorna ur skidorna. Musköterna skyldrade och trummorna dundrade. I skenet på fjällväggen framskred den höga, förstorade skuggan af en haltande man med rund pälsmössa på hufvudet och en knotig påk i handen.

Det var konungen.

Han kom mellan tallarna, följd af drabanter, som med dragna huggvärjor i lång rad ledde sina hästar. Själf gick han främst och trampade upp vägen i snön. Hans ärriga och sammanbitna ansikte hade af sol och frost med åren blifvit mörkt till färgen, och mellan ögonbrynen låg ett djupt veck. När han stack pälsmössan under armen och åt alla sidor besvarade tropparnas hälsning, föll snön öfver den kala hjässan. Generalerna samlades efter hand omkring honom, och drabanterna afhöggo med värjan några grankvistar och bredde dem på marken. Under hela tiden stod han barhufvad i snöyran, och de grånade och vid tinningen uppstrukna hårtestarna liknade till sist en krans af rimfrusna blad. Han befallde soldaterna att koppla musköterna och upptända risbål, men musikanterna blefvo ställda vid fjällväggen med order att spela intill solbärgningen.

– Norrbaggarna äro ett lustigt följe att stångas med, – sade konungen. – Sådana män som deras Kruse och Kolbjörnsen borde, när de falla, begrafvas i guldkistor.

Fältmarskalken Mörner svarade:

– Vi ha just nyss infångat några norska snapphanar, som här legat gömda i buskarna för att skjuta ers majestät. Skola vi hänga upp dem?

– Nej. Gif dem hvar sin dukat för bortspilld tid och bed dem ej vidare fuska i knektars yrke.

Mörner sänkte stämman.

– Det finns också andra mer högtbetrodda buskekrypare. Jag har nyss från prosten Brenner fått ett nytt angifvelsebref om hemliga konspirationer mot krona och lif. Finge man tro honom, skulle farliga fiender i detta nu stå här omkring på knappt fem armslängders afstånd.

– Så må de stå, ifall de inte behaga sitta. I krigsdagar är inte tid att ransaka.

Mörners dvärg, Luxemburg, framkom nu med vattenflaskan. När konungen hade druckit, räckte han dvärgen sin blankslitna enpåk liksom för att rusta den lilla mannen och sade till honom:

– En turk har spått mig, att jag skall vakta mig för narrarna. Du kan nu pröfva, om jag är rädd.

Luxemburg tog enpåken och knäppte och spelade på den som på en guitarr samt uppstämde en fransysk kärleksvisa.

Mörner steg då konungen närmre och hviskade bakom hatten:

– Manskapet svälter.

– Mätt soldat gör trögt sin tjänst.

– Men ihjälhungrad soldat tappar musköten.

– Om man smälter snö, blir det vatten. Om man tuggar på en grankvist, kan hungern mycket väl bedöfvas i långa timmar.

– Folket här ha vi åtminstone under våra ögon ... men sinnena där hemma ... Prästerna lära nu i predikstolen öppet nedkalla hämd från ofvan. De mena, att sedan Gud slagit de svenske och gifvit tecknet att deras välde måste styckas, fäktar ers majestät för egen ära allena,

– Blef då deras ära och min två skilda ting? De trotsade, och jag svarade. Jag vill tvinga dem att hålla ut till det yttersta. Är det inte likaväl för deras egen skull, som för min? De säga, att jag frestar Gud. Jag svarar, att jag följer honom. Det är mitt kungsord! I rättfärdighetens namn, det är min ed! Ho är skiljedomaren?

Med dessa ord påsatte konungen pälsmössan och slog upp kappkragen samt lade sig så roligt till sömns på grankvistarna, som hade ingen ovän funnits i världen.

Düker ropade med hetta sina befallningar till officerarna. Mörner somnade stående, lutad mot en fur, utan att längre orka lyssna till lille Cronstedts infall, och den förslagne Stjernroos, som varit ute och spionerat, kom förklädd i fårskinnsjacka och träskor och med en kutting på ryggen. Själf sof konungen redan orörlig, utan en tanke på bref och hotelser. Han hade anförtrott sig åt sina soldater.

Men det fanns två ögon, som följde honom. Tolle Årasson, hvilken den föregående dagen blifvit instucken i Södermanlands regemente, som korporal och förman för vedhuggarna, kunde icke betvinga sig att se bort från den sofvande. Rika Fuchsens ord lågo ännu i hans hjärta.

– Jag skulle kanske också kunna föra hushållsbok, – tänkte han. – Femtio dukater i mullen vid Ljusastaksbjörken!

Han stirrade med sina klara och vänliga ögon så stelt bort mot konungen, att han icke märkte, hur rika Fuchsen kom honom ända in på lifvet.

– Hvad går åt honom? – sade Fuchsen och klappade honom hjärtegodt på skuldran. – Här är en rapport till Tistedalen, för nu skola vi upp mot Fredrikstens fästning och fyra på. Tag med två man och en bunt tyrstickor att lysa med ... och löp raskt! Den, som har ett så präktigt matsäcksförråd under skinnet, behöfver hvarken bivuakera eller spisa mer än hvar tredje natt, om han bara rätt förstår att hushålla med guds gåfvor.

Tolle Årasson begaf sig nu åstad inåt skogarna med två soldater, men ännu långt på afstånd mellan granarna vände han sig och såg på konungen.

Då han mot dagbräcket kom till Tistedalens by, stannade han under Ljusastaksbjörken och stack där den sista tyrstickan i marken med den brinnande änden nedåt.

– Jag har ströfvat vida kring för att studera och lära, – sade han till knektarna. – Jag har mött både goda människor och onda. Månn' också att djuren och träden kunna vara goda och onda. Hvar middagsrast, när jag har varit ute med vedhuggarna, har jag lagt mig här att sofva men aldrig fått en blund i ögat. Det är förbannelse med det trädet! Ser ni, där uppe i den ena grenen har jag huggit fast en yxa. Det skall komma en morgon, då jag sätter den yxan till roten ...

Han stod kvar och betraktade den slocknande tyrstickan.

– Goda människor och onda, sade jag ... Aldrig såg jag en härligare man än vår store konung, men åren göra honom allt strängare och hårdare. Han har hvarken ömkan för djurs eller människors kvidan. Ett jämmerskrik kan icke ens locka honom att vända på hufvudet. Hans vinter är kommen med den långsamma döden. Hur skulle vi inte begråtit honom, om han fått falla i sin ungdoms år! Ingen tid skulle ha hälsat ett större och renare namn än hans. Si denna tyrsticka, hur långsamt hon slocknar, hur hon ryker och förpestar med sin sura brandlukt! Hvarför inte hellre med en enda liten rörelse af handen trycka henne djupt ned, hastigt, utan väntan ... så att hon kommer ännu klart glödande i mullen ...

Soldaterna förstodo honom icke utan svarade endast:

– Måtte aldrig något ondt hända vår älskade herre och konung!

Han tog ett par steg för att följa dem, men Ljusastaksbjörken sträckte besvärjande sina grenar öfver honom, och han förblef stående och talade vid sig själf.

– Hvem tänker på ondt? Tolle Årasson fattar musköten, han den föraktade, den utstötte, som fått gå från gård till gård och tigga nådebröd. Han fattar musköten och lägger fingret på trycket. Det skottet skall ropa hela folk till försoning. Om än alla Fredrikstens kanoner den natten dundra, ingen skall höra dem. Soldaterna skola tycka, att det är så tyst som på en aflägsen och frusen fjällsjö. De skola bara höra det enda skottet. Det skall genljuda från natt till natt, från dag till dag så länge människor lefva på jorden. När jag uppgräft de femtio dukaterna, skall jag gå fram till generalerna och kasta alla guldslantarna öfver deras hattar och peruker och säga: Fram med handklofvarna, go' herrar! Där ha ni drickspengar för omaket. Töm min skål i äkta vin! Det är jag, som har skjutit Hans kongliga majestät! Om er skall ingen tala, men så länge *hans* namn lefver, så länge lefver mitt. – Och så bli handklofvarna hopskrufvade. Jag blir satt på bödelskärran och åker Götgatan uppför i Stockholm, men det skall inte finnas ett fönster, en trappsten, ett tak, där det inte skall vara svart af nyfikna, som vilja se Tolle Årasson. Och på herrgårdarna, där jag fick spisa vid köksbordet, och i prästgårdarna, där jag fick buga för en tallrik ölsupa, där skall det heta: I den stolen satt Tolle Årasson, ur den pipan rökte Tolle Årasson, på det låsvredet höll han det finger, som tryckte af skottet. Studenterna i Upsala, de högmodiga, de falska vännerna, som till sist höllo sig för goda att vilja hysa mig öfver en regnig natt ... de skola åldras, de skola hvitna öfver hjässan, men aldrig skola de tröttna att säga: Vi kände Tolle Årasson, vi kallade honom du. – Så skall det komma att gå. Och så ofta en resvagn åker in mot Stockholms stad, skall den ene herren peka genom fönstret och säga: Där är galgbacken! – Det

kan ligga hundra aflifvade i den åkern, men han skall endast säga: Där ligger Tolle Årasson, den eländige uslingen! – Och då svarar den andra herren: Den folkbefriaren!

Tolle Årasson höjde armen för att stödja sig, men i samma stund han lade handen mot björkstammens släta kalla näfver, ryckte han den tillbaka med ett kväfdt rop af fasa.

Soldaterna stannade och vände sig. Han vinkade åt dem att gå och följde efter dem, men han hade bleknat af som en död man.

* * *

Konungen hade låtit bygga sig en brädhydda vid löpgrafven framför fästningen på bergåsen, och en säng, ett bord och en stol blefvo ditflyttade. Inga soldater posterade vid dörren med laddade musköter, och den vakthafvande adjutanten blef ofta bortskickad i olika ärenden. Konungen öfvervann till och med sin forna skygghet för nattens ensamhet och tillät icke längre någon page att sofva bredvid bädden. Trött af dagens mödor, somnade han ibland ute på vallen midt för fiendens kanoner och de i löpgrafven arbetande soldaterna. Hvem som helst skulle i mörkret kunnat smyga sig fram och med en värjstöt släcka hans lif. De sömnlösa och ångestfulla nätterna i Ukraina efter motgångens första krossande slag kvarstodo endast som ärr i vecken mellan hans ögonbryn. Han hade härdat sin själ i olyckor, liksom sin kropp i strapatser. Han grubblade aldrig en minut på faran, men han visste, att hon närmre än någonsin hängde sitt tunga moln öfver hans hufvud, och detta fyllde honom med en försvunnen ungdoms trygga ro. Hans röst hade hårdnat, men det befallande lugnet tände sin föryngrande glans i hans ögon. Allt, allt, hvad elände och undergång gömde af mörker, reste sig omkring honom, och stödd mot sin enpåk och ofta otåligt bannande, ledde han soldaternas arbete.

Stundvis betraktade han himmelen och uppletade de stjärnbilder, som han kände, men när dimman bredde sig och mörkret föll djupare, slöt han ibland ögonen och räknade på fingrarna: – Trehundra ... trehundraåttiofem ... nittio ... nittiofyra ... fyra hundra tusen riksdaler! – Månn’ Gjörtzen verkligen skulle kunna drifva upp så mycket till december. Hur skulle väl hären annars hållas i stånd? Och månn’ Gjörtzen redan inom två dagar skulle anlända? Var det icke hans väntade ankomst som spred sådan oro i lägret? Hvad var dock nu att göra däråt? Konungen kände inga skrupler, ty han hade blifvit en stigman, som föraktade penningar och egendom. Hade icke de svenske kallat honom en galning och sträckt handen efter hans krona? Nå väl, det förlät han dem, sedan han hade gifvit dem svar, men till det yttersta ville han hålla dem samman, om än gård och grund skulle brinna. Var det icke värfvet, var det icke gudsbudet, som han i sin själ besvurit? Det var icke nu en tid för maklingar, som helst låge hemma i lucksängen. Och Gjörtzens plakat, som på hvar sockenstuga lät hans konungsliga namn pråla under meneder om fred och undersåtars bästa? Hvar under sina fälttåg hade han väl sett förstarna i nödens timme handla annorlunda? Och ändå, hade de icke kallats visa och goda, så framt de lyckats? När stormen var öfver, ville han hålla räfst och ställa till rätta. Stränghet hade han befallt, aldrig medveten orättrådighet. Nu gällde det att eröfra fästningen Fredrikssten, som framför honom på fjällåsen med sina grå murar och de hvassa hörnen stängde vägen uppåt Norge. Var icke utanverket Gyldenlöw redan taget med värjan i hand? – Med värjan i hand? – Han slöt ögonen som han ofta brukade, då han var osedd, och upprepade sakta orden. – De mena att jag frestar dig, evige, underlige Gud, heliga anda, min fägnad, min glädje, min vederkvickelse. Alltid säga de: stanna på halfva vägen, där vi stanna, annars frestar du; sätt dig ned, där vi tröttna, annars kalla vi dig icke längre vår Gideon. – Du, som är skiljedomaren, inför dig ödmjukar jag mig i min nöd, jag förkrossade syndare. Har jag nu gått vill på jorden, slå mig då död ned!

– Konungen har somnat på sin post, – sade soldaterna, när de sågo honom med hufvudet sänkt och hatten neddragen.

Han hörde dem och såg upp och svarade:

– Icke ännu!

Första söndagen i adventet steg konungen till häst och red genom dimman ned till möllerstugan i Tistedalen. Han var tung till sinnes och för att öfvermanna sitt svårmod satte han sig på bänken vid spiselelden samt genomögnade sina papper. Det var suppliker och gamla bref och öfverkorsade räkenskaper, ända från vistelsen i Lund. Hans ögon stannade slutligen på två halfark, som voro hopfästa med en mässingsnål och fullskrifna med hans egen svårtydda handstil. Han läste:

– Anthropologia Physica. Alla lefvandes naturliga drift är det, som kallas Passion, eller Vällusts åtnjutande. Vällust är af tvennehanda slag, nämligen Själens och Kropsens vällust. Själens vällust kallas den, hvaruti kroppen ingen del hafva kan. Men Kropsens vällust kallas den, hvilken Kroppen tillika med Själen känner ... De Tre Delarna utaf Kroppen äro: Den materialiske skapnaden, hvarigenom Kroppens Figur med sina yttre och inre delar formeras; Den flytande Materien, som består af Blodet med hvad därtill hörer; Den materialiske Spiritus eller Anden, såsom de aldrafinaste delar af det materialiska väsendet, är kraften och lefnaden uti själfva blodet och undfår lefnaden och känslan af den lefvande anden eller Själen samt verkar densamma uti hela Kroppen. Denna förgås ock af sig själf, så snart någon kropp eller lem bortdör ... Ordsaken, hvarföre Själen utaf alla bägge hufvudvällusterne är delaktig och at kroppen endast och allenast känner de kötsliga vällusterne, är denna, at lefnaden är egenteligen en egenskap utaf Själen, hvilken kroppen, som i sig själf är ett dödt väsende, genom Själens verkan undfår ... Det, som gemenligen under namn af fem Sinnen blifver räknat, består allenast uti et, som kallas Känsel och är en verkan utaf Själen, hvilken, efter hvars och en Kropps och des skapnads beskaffenhet, sig på femhanda sätt framter ...

Han steg upp från bänken och fattade den inträdande fältmarskalken Mörner vid bältet.

– Vore Mörner inte en lika slät filosof som han är god hushållare, skulle han här få en hård nöt att knäcka. Nej, läs inte det skrifna ... det är bara något lappri, som jag satte ihop en afton där nere i Lund. Alltid märker jag, att när jag efter någon tid återser en tankebyggnad, som jag pröfvat att uppresa, får jag lust att förkläda mig till fiende och själf storma min egen redutt. Månn’ tankens nöje ligger i själfva fäktningen? Vällusten, sällheten, den fullständiga tillfredsställelsen ... vore den lifsmålet, då vore målet ett upphörande, ett stycke klart och blankt, men dödt och orörligt guld. Hvarför betrakta lifvet som en basis och ofvan den samla ändamålen som en knippe linier i en vinkelspets, en enda punkt? Hvarför inte göra lifvet till punkten, ur hvilken ändamålen utstråla som oändliga linier, som stam och grenar i ett träd, hvars krona till evigt blir allt vidare och lummigare? Hvarför inte säga: det finns intet slutmål men billioner ändamål, hvilka hvart och ett för sig oändligt förgrenas i billioner nya? Hur mycket större blir ej då hvarje enstaka människas jordiska lefverne!

Mörner svarade:

– Ers majestät är en svår envigsman i de lärda disputationer, och aldrig hör jag min nådig herre så vältalig som i sådana fejder, men jag kan inte som salig Grothusen bjuda spetsen. Jag kan endast svara detta. Om ur ett jordelif grenar växa upp i det oändliga, då gömmer också stundens minsta gärning ett evigt ansvar ...

Han slet upp sin rock med hetta och räckte konungen några förseglade bref.

– Betänk, majestät, också den lumpnaste angifvelse *kan* vara sann och för åratal slå dödmannen lien ur handen.

Konungen kände på förhand dessa skrifvelser, som med präntade tryckbokstäfver och utan underskrift svärtade hans närmaste och förutspådde en bråd död. Hotelsen om död ängslade honom icke mer än hvinet

af en kula. Hade han icke ända sedan gosseåren snart sagdt hvarje morgon vaknat beredd att innan mörkningen ligga bland de stupade på fältet. Han kastade de tre brefven obrutna i elden, ett efter ett, och stod i den låga möllerstugan så lugn, som hade hans sista här af trötta och utsvultna ynglingar medfört alla Europas kronor på en trossvagn.

– Svara mig uppriktigt! – sade han efter någon tystnad. – På hur många kan jag ännu lita ... jag menar inte i en träffning ... men om allt går oss emot?

– Måste jag svara? Är det befallning?

– Ja, på hur många kan jag ännu lita?

– På inga!

Trummorna mullrade utanför stugan, där tropparna uppmarscherade till gudstjänst, och Hultman inträdde sägande:

– Jag får ödmjukt anmäla att högmässan nu skall begynna. Dagens text handlar om vår Herres Jesu Kristi inridande i Jerusalem.

Konungen aftvättade nu allt sot från ansikte och händer samt påtog alldeles nya kläder af blått tyg och nya gula älgskinnshandskar. Under det att hans hår pudrades af Hultman, så att det blef hvitt som en gubbes, stödde han ena foten på veden i spiseln och sade helt sakta liksom mest för sig själf:

– Den texten är mig ganska kär ... Men folket utbredde sina kläder på vägen och andra skuro kvistar af träden och strödde på vägen. Och folket, både de som gingo före honom och de som följde efter, ropade och sade: Hosianna Davids son! Välsignad vare han som kommer i Herrans namn! Hosianna i höjden!

– Ja, ja, nådigaste herre, – svarade Hultman nästan hviskande, – så lära ock de heliga ropa, hvar gång en rättskaffens hjälte af gudi rider in i det himmelska Salem.

Då vände sig konungen från elden och steg ut till tropparna. Med hufvudet blottadt ställde han sig under Ljusastaksbjörken. Soldaterna, som vant sig att älska hans enpåk och fläckade dräkt, kände knappast igen honom.

Hela dagen stannade han i lägret, och först efter aftonsången, när dimman började sjunka, red han på sin häst Engländaren uppåt skogsåsen till brädhyddan vid löpgrafvarna.

Tolle Årasson arbetade med sina knektar i den yttersta grafven. Anförda af fransmannen Maigret kröpo svenskarna framåt med sina spadar, och steg efter steg rullade de risknippen och skanskorgar framför sig till värn mot kulorna från fästningen. Genljudet af fiendens eld dundrade i fjället som slammer af riglar och bommar, som klubbslag på järnportar till underjordiska häkten och hvalf.

För att kunna rikta sina skott och skydda sig mot öfverrumpling utsatte besättningen långa stänger med brinnande beckkransar, och de kringslungade ljuskulorna kastade sitt plötsliga sken öfver hällarna. Eld och rök sprutade från Fredriksstens fästningsmurar, och ofvan svenskarnas torfbelagda vall igenkände Tolle Årasson konungens stora hatt och lilla hufvud.

Dold i skuggan nere i grafven ryckte han till sig en stupad kamrats musköt och gick hukad ett stycke tillbaka mot jordvallen. Först när han kommit så nära, att han kunde höra konungens ord till de officerare, som stodo i grafven på andra sidan vallen, stannade han.

– Förunderligt! – tänkte han. – Här i approcherna stupa nästan hvar natt en mängd soldater ... Hvaraf

kommer då den makten att kunna tvinga hundratals människor att här stanna och falla utan att de våga tillropa hvarandra de enkla tre orden: Vi lyda icke!...

Han ville knäfalla och bedja himmelen om tillgift och intala sig själf, att hans gärning vore rättfärdig, men han förmådde det icke. Han visste aldrig hvad han själf ville, och om ett barn hade ropat till honom att kasta musköten, skulle han ha lydt och berömt rådet. Men ingen tilltalade honom och ingen såg honom, och han fruktade endast att töfva, att förlänga sin egen ångestfulla ovisshet. Han spände hanen. Han lade musköten till ögat. Han siktade mot den, för hvilken han sett sina landsmän undergifvet falla och förblöda – men fingret låg darrande och lamt på trycket.

Steg närmade sig. Det var den gråhårige Hultman, som i knäppskor och hvita strumpor och med hatten vördnadsfullt stucken i armvecket kom öfver hällarna midt bland de susande styckekulorna. Framför sig bar han den med en servett täckta bleckskål, som innehöll konungens kvällsvard. Så snart han kommit upp på vallen, bredde han servetten öfver hatten och ställde sedan skålen ofvanpå samt bjöd konungen, som spisade stående och allt emellanåt grep trotjänaren i rockknappen. Tolle Årasson sänkte musköten och hörde honom säga:

– Hultman begynner bli lika stel i gången som Brandklipparen var på sina sista dagar ... Men ingen har trofastare följt mig hvart det burit, och därför utnämner jag honom på stället till köksmästare. Det blir med åren allt färre kvar af de gamla från fordom ...

– Gud, barmhärtige Gud! – mumlade Tolle Årasson och vaggade fram och tillbaka med musköten i famnen.

Han såg hur Hultman åter gick sin färde i kulregnet, och konungen lutade sig öfver vallen med kinden stödd mot vänstra handen. Månen, som stod i sitt fylle, höjde sig nu klar och stor ofvan tallskogen.

Svenska, tyska, italienska och franska officerare samtalade i närheten på sina olika tungomål och rådslogo om hur de skulle kunna locka konungen ned från hans blottställda plats. Maigret, som nu också kommit till, drog honom sakta i kappan och sade:

– Detta är inte ett ställe för ers majestät ... Kartescher och muskötkulor ha ej mer aktning för en konung än för ringaste knekt.

Då lyfte åter Tolle Årasson musköten i sina båda händer.

Han kastade den i marken, så att skottet brann af och knallen dog bort i braket från fiendens eld.

– Aldrig, – stammade han. – Aldrig! En svenskfödd man kan det aldrig, väntade ock femtio dukater under hvar björk i Norge! Hellre då dessertera eller själf stupa! Hvad frågar jag efter dukaterna ... Det var hans *lif* jag ville taga ... och jag förmår det inte! Jag skulle först kunna det, om jag blundade. Finns här ingen främmande storskytt, som kan skjuta en konung blundande?

Tolle Årasson märkte icke, att månen redan sken in i grafven och sträckte hans egen skugga med de trinda lemmarna och de leende gossekinderna högt upp på vallens sluttning.

– Hvad gör du här, min gosse? – frågade konungen. – Gå på framåt, rätt framåt mot fienden!

Tolle Årasson spratt till och vände på klacken samt begynte marschera framåt mot fästningen. Bakom sig hörde han ännu officerarna uppmana konungen att stiga ned.

Konungen svarade dem:

– Frukta intet!

Då grep Tolle Årasson om hatthörnen utan att längre veta hvad han gjorde och begynte springa öfver skanskorgar och risknippen rätt framåt mot fienden, endast framåt. Många svenska soldater, hvilka sågo honom, reste sig för att följa efter och dessertera. Han stannade och slog åt dem med handen, och för hvar gång han vände sig, igenkände han konungen på vallen. Hvarför fattade han då icke en spade och begynte gräfva. Det var väl dock så konungen hade menat. I stället sprang han allt häftigare och blindare, och till sist visste han icke längre, om han gjorde detta för att lyda eller för att dessertera. Han tog skydd bakom stubbar och i skrefvor, men alltjämt kom han närmare fästningen. Hans mjuka lemmar blödde redan ur tre sår, men han aktade icke på de varma dropparna, som runno ned under handsken, utan uppläste böner och psalmer och kallade sig en evigt förtappad ogärningsman, som rufvat på att sälja sin själ.

Han kom till ett sönderskjutet utanverk af ringa storlek och som tycktes öfvergifvet, men när han hörde röster af norska soldater, gömde han sig inne mellan skanskorgarna.

Några steg från honom stod ett fältstycke på trasiga hjul, brunrödt af rost och med mynningen mot konungens vall. Det var laddadt med grus och gammalt järnskrot. Där funnos anfrätta muskötkulor, hvilka hundra år tillbaka i tiden en drucken kapare likgiltigt stöpt i sin kulsax, medan han gnolade en liderlig visa för sin frilla. Där funnos snedvridna nycklar och spikar, som länge sedan fallit ur en bondes lada, och innerst låg där en hopböjd kläpp, som en gång på det soliga högfjället klingat i koskällan vid jäntornas vallrop.

Långa sönderrifna moln ilade hvita öfver månen, och Tolle Årasson låg inne mellan skanskorgarna, blödande och med knäppta händer.

– Detta är en sådan natt, – stammade han, – då himmelen står vidöppen och Gud betraktar jorden i så djupa tankar, att människorna känna hans blick. De må fly undan ... de må fördölja sig ... de må vara uslingar som jag eller härars ledare, de förnimma ändock hans blick ... En hjälte ... hvad är en hjälte? Det är ståndaktighet intill det sista, ståndaktighet mot vedersakare, mot vänner. Men du där ofvan, du är både din och människors hämnare, och när din misskunds timglas är utrunnet, höjer du i allmakt ditt finger, och hjälten lutar sitt hufvud mot mullen ... och ligger försonad ...

Tolle Årasson böjde den närmsta skanskorgens vidjor åt sidan och han hörde den norska konstapeln tala med soldaterna.

– Gossar, det båtar till intet att längre spilla manskap och artilleri på detta skansverk, men efter det gamla fältstycket är för bräckligt att släpas härifrån, har kommendanten befallt mig att fyra af, innan vi gå. Alltid kan väl ändå det skottet vålla de svenske någon skada, så framt pjesen inte springer i bitar.

Medan han talade, lade han försiktigt luntan på fältstycket och, följd af sina män, återvände han sedan mot fästningen med snabba steg – och sjungande.

Tolle Årasson följde med ögat luntans gulaktiga flamma, som ringlade sig allt närmare mot fänghålet. Han stötte undan risknippen och jordsäckar för att bryta sig fram och rycka bort luntan, och han talade högt som till natten.

– Jag ville döda den mannen ... och nu vill jag frälsa honom, bara därför att jag nyss har sett honom och hört honom tala! Så gör han oss då alla med en blick till sina tjänare! Mitt vett slocknar och jag kan inte längre tänka.

Han högg i sär vidjorna med knuten hand, men pålverket stängde honom ute, och hela tiden såg han lågan vid fänghålet. Ibland tynade hon bort och var nära att blåsas ut, men slog sedan åter i höjden, klar och stor.

Det var ett tecken, menade Tolle Årasson, att människorna ej mer den natten skulle pröfva att handla, och han steg ned i klyftorna, som stupade mot dalen och de svarta skorstenspiporna i det afbrända Fredrikshall.

Ännu på afstånd såg han lågan. Klar brann hon långt borta mellan skanskorgarna, men han steg allt djupare ned bakom hällarna. Då hörde han knallen af skottet, och klippan darrade.

Hans krafter voro tömda, och hans förstånd omtöcknades. Han mindes icke längre hvarför han gått mot fienden. Han fruktade endast dunkelt att bli sedd och gripen. Han stirrade upp i natten, och likt Åsa-Tors vagnar rullade fästningens åskor öfver fjället.

Han visste icke hur länge han vacklade kring bland enbuskarna och icke hvart han gick. Till sist förnam han steg af tunga järnskodda stöflar och hörde grus och stenar rasa. Tolf soldater af gardet kommo i den branta backen med en bår.

Han höll sig stilla bakom enarna och väntade. På båren låg en fallen, omhöljd i två simpla soldatkappor och med en hvit lockperuk sammandragen öfver ansiktet under den i pannan nedtryckta galonerade hatten.

– Hvem är den stupade? – hviskade han så lågmäldt, att öfverste Carlberg, som framtill stödde bårens hällande sida, ingenting förmärkte.

– Öfversten säger, att det är en käck officer, – svarade den eftersta bäraren, men då han därvid vände på hufvudet för att betrakta den ensamme nattströfvaren, snafvade han och segnade på knä under bördan.

Den lånade peruken och hatten halkade från den dödes hufvud, så att månljuset klart föll på ansiktet med den genomskjutna tinningen.

– Konungen! Vår store, älskade konung! – sorlade bärarna och ville nedsätta båren.

Den fruktade, som nyss blifvit tillhviskad, att han på inga längre kunde sig förlita, låg där afväpnad, och gamla krigsmän, nedsölade af ler och sot, vredo sina frostbitna, grofva händer öfver hans lik och kvidde och stönade:

– Vår store, vår älskade konung!

Öfversten måste hota dem med hårdt tilltal för att de skulle tystna och icke genom sin jämmer förråda, hvad som skett.

Tungt och långsamt buro de konungen åter vidare på samma ohyflade bår, där han under de föregående nätterna sett så mången namnlös och redan förgäten soldat, hvilken lydt hans vilja och dött. Midnatt var redan liden, när båren nedsattes på en öppen gräsplan mellan stugorna i Tistedalens öde by. Sedan bärarna fått tre nödmynt i drickspengar, aflägsnade de sig alla. Öfversten blef kvar, och grubblande och högt suckande, satte han sig på den ena bårskalmen. Salvorna gingo ännu i fjärran på skogsåsen, men annars var allt tyst, och kvarnhjulet nere vid älfven stod stilla. Alla rutor voro mörka, och samma fullmåne, som lyst den förklädde ryttaren genom Stralsunds stadsport och till det dystra handgemänget på Rügen, sken i natt öfver det gräs, där en gammal förgråten öfverste vakade hos sin fallne konung.

Steg för steg hade Tolle Århasson smugit sig efter och stannade först tätt invid gräsplanen under Ljusastaksbjörkens orörligt nedhängande kvistar. Halfhögt talande för sig själf gick han rundt den hvita stammen i allt trängre hvarf och skakade öfver tufvorna de stora dropparna från sin sårade arm för att besvärja till evärdelig sömn och förgätenhet de onda dukater, som där lågo nedmyllade.

– Sofva, sofva i förbannelse!... Hvarför röras intet trummorna? Den står så ensligt den båren där borta. Inga kvinnor gråta där, inga barn, inga förtrogna vänner. Ack, du måne, som kom och gick och beskådade så mycket, aldrig skall jag se dig öfver en svensk skog utan att minnas den båren!

Han ryckte till sig den yxa som satt i en af grenarna och som han några aftnar förut visat soldaterna.

Träflisorna stänkte, och hans hugg mot Ljusastaksbjörkens stam ljödo vida genom stillheten.

Så hejdade han åter sin hand, och en ny glimt af förståndets ljus drog genom hans själ.

– Allsvåldige, hämnande Gud! Han, inför hvilken löndråpare kastade sina vapen, han, som leende mötte otaliga dödar, han faller stilla som ett trampadt ax vid vägen, då du fyllt hans ödens mått. Han stupar nära nog i ensamhet en natt på vallen likt en ringa knekt på sin post. Han dör för kulan från ett utdömdt och förrostadt fältstycke, på hvilket några soldater, likgiltigt och sjungande kastat sin lunta. Eller ... hvarifrån kom väl på ditt bud den kulan? Hvad vet jag, en simpel man ... Jag vet bara hvad jag nyss bevittnat och därför måste tro ... Men det var så många främmande röster där uppe i mörkret.

Alltjämt satt öfversten på bårskalmen hos den i soldatkapporna omhöljde döde, och allt tröttare föllo i nattens ro yxans hugg mot björkens tjocka stam. När slutligen trädet störtade, satte sig den okände vedhuggaren tyst på stammen.

Timmarna blefvo långa. Det led redan mot morgonen, när ett par efterskickade tjänare närmade sig för att bära in sin stupade herre. Mellan dem gick en kapten med konungens värja och berättade, att handen i dödsögonblicket så häftigt omfattat fästet, att klingan till hälften dragits ur skidan.

Lyssnande till hvart ord böjde Tolle Årasson Ljusastaksbjörkens grenar åt sidan.

– Den värjan ... – frågade han sig. – Var det en förhärdad, en i förtid grånad gubbe, som drog den värjan mot minnet af den ljusens förste, som en gång bar hans namn? Eller månne ...

Han steg fram rätt i kaptenens väg och hviskade kväfdt:

– Den värjan ... mot hvem drogs den värjan? Under mina blodiga korporalskläder står en jämlike, en kanske kunnigare man än I, fast djupt sjunken inför människor. Visa mig därför inte bort, utan svara af barmhärtighet.

– Min vän, jag förstår inte din fråga.

– Mot hvem, säger jag? Mot hvem drogs den värjan?... Jag vet det nu själf. Mot hvem, spörjer jag? Mot alla! Är inte det svaret oss nog? Är det inte så en hjälte måste dö?... Han trodde. Han trodde på sitt värfs rättfärdighet ... Sådana trotsare förlåter Gud, Herren ... Sådana trotsare förlåta till och med människorna!

TAGA GJÖRTZEN.

Att taga Gjörtzen blef nu som att mota räfven i spelet, men arfprinsen af Hessen hade i högkvarteret en oöfverträfflig lakej, som hette Pihlgren och som efteråt på gamla dagar ofta brukade berätta, hur det tillgick. Ännu många år efter Pihlgrens fromma och i allo uppbyggliga död förvarades på en af Vermlands prästgårdar en gammal handskrift, där allt noga stod upptecknadt och beskrifvet. Ingen visste rätt, hvarifrån handskriften kommit, men när prosten fick glasögonen på och de gulnade papperen framför sig, läste han med sträng röst följande:

Den natten då konungen blef skjuten, satt arfprinsen af Hessen till bords med några officerare i Torpum. Fransosen Siquier steg då in och hviskade i örat på prinsen, och prinsen hviskade i örat på den, som satt honom näst intill, och då de hade hviskat, fällde prinsen gaffel och knif. Sedan befallde han fram en häst och en lakej. Pihlgren, som den natten hade vakt hos prinsen, inlade då med stor hast hans kappa i sadelsäcken och red bakom prinsen och officerarne till approchen, där konungen låg fallen.

Båren hade nyss blifvit hämtad, och prinsen befallde officerarne att lyfta den glorwürdige herren på båren, men så hårdt hade den oförliknelige hjälten i dödsögonblicket fattat om huggvärjans handkafle, att generalerna hade stor möda att uppbryta fingrarna. Då de svenske herrarne ändtligen hade afväpnat den store döde och bemäktigat sig det svärd, som han så motsträfvigt ville lämna ifrån sig, blef hans hand länge kvarliggande i deras, och menade då alla, som stodo däromkring, att Gud själf i den stunden beseglade det handslaget till evigt.

Så snart nu båren blef förd undan, sammankallade prinsen officerarne till krigsråd vid det ställe, där konungen hade stupat, och rundt platsen stodo på något afstånd trettio soldater med eldsbloss.

Bomgarten, som då var öfverste vid adelsfanan samt kammarherre, gick slutligen afsides med öfverstelöjtnant Björnschiöld och under hela tiden betraktade han Pihlgren förstulet. Därefter kom Björnschiöld till Pihlgren och berömde dennes kloka förstånd och många färdigheter samt anmodade honom i prinsens namn att medfölja på en långridt, om hvilken han först skulle få veta besked, när de väl voro på vägen.

Pihlgren blef ganska undersam, men när han om morgonen red i Bomgartens och Björnschiölds medfölje sade de till honom: Nu skola vi åstad att taga Gjörtzen!

Då gäller det, svarade Pihlgren, att vara kvick både i tungan och handen, men hvad på mig ankommer, skall jag redligt göra min tjänst, det veta nog herrarna. Hvar är då den syndarn?

Sade de: Han lärer inte vara långt borta, men hinner han fram till Tistedal, så anställer han ett vackert spektakel.

När de hade färdats vägarna framåt i ännu en natt och en dag, mötte de vid femtiden i skymningen Gjörtzen, som kom ridande med röd kappa på Raballse gärde.

När Pihlgren pekade åt gärdet, gjorde Bomgarten och Björnschiöld narr af honom och ropade honom lusteligen i örat: Menar han, att den stora herren lärer rida?

Men Pihlgren svarade: Ta mig fan är det inte Gjörtzen! Jag känner nog igen hans betjänt Petter Berg, som rider bredvid och som är min redlige gamle vän och dubror.

Då de nu kommo närmare och märkte att Pihlgren talat sanning, steg Bomgarten ur sadeln och beneventerade hans excellens ganska ödmjukt samt försäkrade honom att hans majestät aldrig befunnit sig bättre än just nu.

Och hvart ernar ni nu styra? sporde Gjörtzen.

Bomgarten, som hatade Gjörtzen för allt det onda han gjort honom, bugade sig med stor munterhet allt djupare och djupare, så att han skrapade med den aflyfta hatten mot vägen. Därvid slog han upp en behändig lögn. Jag skall resa till Göteborg och köpa stöflar åt mitt regemente, sade han.

Gjörtzen vände sig nu till Björnschiöld, med hvilkens tyska hustru han var i cousinage: Och ni kusin?

Björnschiöld blef röd i pannan men grep modigt fatt i första bästa osanning: Jo, jag skall till Göteborg angående ett strandadt skepp, på hvilket arfprinsen hade saker.

Bomgarten begynte nu åter skrapa och buga och var så glad, att det sken om ögonen, och så slog han upp en ny lögn: Det besynnerliga är att vi just nu måste vända. Vi skola bara först skaffa oss friska hästar i Raballse. Kanske är det fråga om någon stormning. Arfprinsen har skickat den här enfaldiga lakejen efter oss och befallt oss att komma tillbaka.

När han talade på det sättet, klippte han med ögat åt Pihlgren, som han i hjärtat höll för en lika rättskaffens som knepig karl och mer värd än tio andra. Hade han inte fått en så förslagen lakej i sitt medfölje, skulle kanske Gjörtzen gått lös och ledig än i dag, och ho kan veta, om ej den gudsförnekaren, som var så hemma i både svartkonst och hvarjehanda förbjudna ting, sedan förstått att uttänja sitt usla och syndiga lefverne, så att han hvarken affallit med åren eller gått hädan. Det var därför visserligen Guds mening, att Pihlgren var till reds, fast den lön han sedan fick hette otack.

Därför att Pihlgren var dubror med Petter Berg var han dock nära att rida fram och ärligen förråda alltsamman, men på en kort stund fick han höra så många osanningar, att han måtte le vid sig själf, och snart blef han lika tokig som de andra.

De vågade icke angripa Gjörtzen strax på öppna gärdet, men han tillsporde dem med mycken förbindlighet: Hvar tänka ni taga nattkvarter, go herrar? Vill ni inte komma efter till Tanums prostgård och spisa aftonmål med mig?

Det var vatten på deras kvarn, och de tackade af falskt hjärta och tryckte händerna för bröstet, men sins emellan menade de, att de nog skulle bli gäster som visste att taga för sig af det bästa inkråmet i gåsen.

Gjörtzen red nu förut till Tanums prostgård, men en kornett och en adjutant följde i smyg ett stycke bakefter för att akta på, att han höll den väg han sagt och icke vek af åt Glommen, ty då skulle de skjuta honom en kula genom hufvudet. Bomgarten och Björnschiöld fröjdade sig emellertid åt den goda vändning saken tagit, oaktadt de icke i Raballse gästgifvaregård kunde få några friska hästar, ty alla voro uppbådade att forsla Gjörtzens myckna bagage. Ensamt Pihlgren förstod att behändigt förskaffa sig en häst, som stått i spiltan i tre dygn. Han talade nämligen med pigan och ställde sig så som ville han locka henne utom husknuten för att glamma med henne, och då hon icke kunde motstå ett sådant anbud utan följde honom ut i regnet, blef han med ens helt allvarlig och lofvade henne en vacker penning, om hon genast kunde få fatt i en uthvilad häst.

Bomgarten och Björnschiöld blefvo svåra häpna, när de sågo hur Pihlgren kom ledandes med en bläs, som var så kry, att han stegrade och fnyste, men de voro nu så uppspelta, att de genast befallde Pihlgren att spränga åstad förut till prostgården och där i all tysthet bedja kyrkoherden om en kammare med eld på spisen och ljus på bordet.

Det var kallt och hela natten föll ett stridt regn. När Pihlgren kom till prostgården, där Gjörtzen tagit kvarter, påträffade han kornetten och adjutanten, som höllo sig dolda i det mörka vagnslidret. De trodde icke sina egna ögon, när de sågo hans trafvare, som ännu var så yster, att de knappt kunde hålla den, och de rosade Pihlgren och gladdes att ha med sig en så skicklig lakej.

Det dröjde länge om innan de andra hunno efter på sina utridna kampar. De ställde med tysthet in alla hästarna i vagnslidret, så att ingen på gården skulle bli dem varse. Det lyste i alla fönster, men utomkring rådde djupt mörker, och innan de gingo upp på kammaren, som Pihlgren med mycken försiktighet beställt i sidobyggningen, togo de med sig hvar och en sina pistoler.

De voro genomvåta ända in på skjortan men så heta att de icke märkte det, och när de hviskande och sakta stego in på kammaren, sade Bomgarten till prosten: Det är vårt ärende att vi vilja här arrestera Gjörtzen, ty nu är konung Karl dödskjuten.

Prosten, som var en liten smal man med det blidaste ansikte och glest hvitt hår, gick ett slag öfver de granrisade golftiljorna och strök och makade på kalotten: Gud välsigne herr öfversten, sade han, som vill stäcka den elake landsplågarens stora makt och myndighet. Han är en Akitofel och ho vet om icke djäfvulen själf för att på spott härma en upphöjd förebild tagit mänsklig kroppslighet i hans person och på så sätt i

afton sitter och spisar i mitt eget oansenliga tjäll. Allt sedan den förtappade uslingen kom ridandes i regnet, brinner det och dönar i köksspisen, så att gnistorna stå ur skorstenen, men ändå är det som kunde flamman inte värma pannorna utan vore alldeles iskall.

Bomgarten svarade då: Var trygger, min snälla prost! Ni skall nu ställa era drängar med yxor under fönstren och sedan skall Pihlgren, som är en slugare persedel än vi alla tillsammanlagdt, i all stillhet locka Gjörtzens betjänter hit in, en efter en, tills vi ha dem alla inom lås och vägg.

Pihlgren gick då sakta ut och fann i en bod sin gamla vän och dubror Petter Berg, som han ombad att följa med och taga ett hemligt bref till lilla hertigen af Holsten. Berg, som i boden hade något att beställa med Gjörtzens många medförda kantiner, bjöd Pihlgren ett glas godt vin och tackade för redlig och trogen vänskap allt från det de varit små. Men när Berg kom in på kammaren och såg kornetten och adjutanten med pistoler och blanka värjor innanför dörren, begynte han gråta och ropade: Aldrig hade jag trott Pihlgren om något sådant!

Under tiden visiterade Bomgarten Bergs fickor och hittade hundra speciedukater, men då stackaren bedyrade att det endast var drickespengar, som han mottagit, när han tjänade hos Feifen och bar bort fullmakter, fick han behålla dem mot villkor att bekänna hvad han annars hade sig bekant.

Jo, berättade han då helt sakta och ängsligt, det är nog både franskt och ungerskt vin på några af kantinerna i boden, men de andra äro fyllda med Gjörtzens klingande pengar!

Då tvärstannade prosten midt på golfvet och slog hop sina händer, och Bomgarten skakade på hufvudet och knackade och trummade mot bordshörnet och slutade icke att ropa: Vi få här en bättre fångst än vi någonsin kunnat drömma!

Pihlgren gick nu tillbaka ut i mörkret för att fiska efter flera med samma lögn som nyss, och snart voro alla Gjörtzens lakejer instängda i rummet, med undantag af kammartjänaren, som var inne hos sin herre. Den hade Pihlgren värst att få på limstången, men han förlitade på sin konst och ställde sig lurande utanför köksfönstret, som var åt gården.

Det regnade så starkt att det susade och han såg hur pigan, som lagade Gjörtzens mat, flyttade pannorna fram och åter på spisen utan att ens kunna få de största flammorna att hetta som de skulle. Till all lycka kom kammartjänaren snart ut i köket, men som han var mäkta förnäm i alla sina vanor, förstod Pihlgren godt hur han skulle handtera honom och gick ej längre fram än till den öppna köksdörren. Mein lieber Herr, begynte han bugande, jag skulle demödigst spörja om han täcktes vara så gunstig att följa mig öfver gården och tala några ord med öfverste Bomgarten?

Det regnar ju, svarade kammartjänaren.

Nu visste icke ens Pihlgren hvad han längre skulle slå upp för påfund utan stod ute i störtskuren och stirrade. Mein lieber Herr, sade han slutligen, det är visst något om excellensens kantiner.

Då fick kammartjänaren med ens brådt att följa honom öfver gården, men när han kom på kammaren och såg de blanka värjorna, ville han vända och for ut mot Pihlgren i vrede. Nu brukade Pihlgren ej längre det ordet »mein lieber Herr» utan gick honom in på lifvet och sade: Tig du vackert stilla! Jag är en synnerligen rättskaffens människa och kanske en ädlare, en bättre, en modigare ... kanske också en klokare ... ja, en bättre tjänare har aldrig uppassat sin herre. Därmed jämt!

En skräflande dräng, det är hvad du är! genmälte kammartjänaren.

Ja, den karlen är odräglig att höra, sade prosten om Pihlgren.

Men Pihlgren hade icke velat skryta utan endast sagt det om sig själf som var rätt och billigt, och Bomgarten, som sett hvad han gick för, han slog kammartjänaren med afviga handen på munnen och sade högt, så att alla hörde det: Pihlgren är en långt styfvare karl än du, och står du inte skönt stilla, så bultar jag dina ben möra. Och nu, go' herrar! Håll noga vakt och uppsikt med dessa gynnare, så att ingen slipper ut, medan vi andra gå till verket!

Pihlgren följde därefter Bomgarten och Björnschiöld öfver gården och de sågo, hur det lyste i prostens stuga, där Gjörtzen satt allena. En blå duk var upphängd för fönstret. Ljusskenet föll jämt och stilla, och ingen skugga rörde sig på duken. Hela prostgället låg så tyst som hade det redan varit sen natt, och det enda som hördes var ett sakta slammer, när pigan ibland flyttade pannorna öfver de kalla lågorna.

Pihlgren betänkte de många underliga äfventyrligheter, som han i sina dagar varit med om, och det syntes honom att detta sista var det märkvärdigaste. Han kände först nu att kläderna voro genomvåta, och all värmen försvann så hastigt ur hans kropp, att han började frysa och hacka tänder.

När de kommo i förstugan, stucko de värjan i skidan och inträdde så till Gjörtzen.

God afton, begynte Bomgarten.

Gjörtzen, som satt i djupa tankar och med glasögon på, rörde endast vid den granna nattmössan utan att aflyfta den. Det var eld i spisen, och på bordet brunno två hvita vaxljus.

Bomgarten stod framför honom midt på golfvet: Jag tillsäger herr geheimerådet arrest! – Hvem? mig? – Ija!

Gjörtzens ganska fagra och fina anlete skiftade hy och han knäppte med fingrarna och rörde läpparna: Nu är kung Karl död! Lefver kungen ännu?

Svarade Bomgarten: När jag sist talade med honom, lefde han.

Gjörtzen, som inte var mindre slug än själfve Pihlgren, blef dock vid att fråga och sporde: Har ni sett honom? Därtill svarade Bomgarten: Jag såg honom som ung, när han i det eröfrade Thorn, blyg och förlägen i medgången, satt med hatten i handen.

Jag menar, sade Gjörtzen, när såg ni honom senast? Hvartill Bomgarten svarade: I olyckans skymning, då han aldrig aftog hatten, om inte någon gång inför den hungrande hären eller vid gudstjänst.

Gjörtzen utropade då aningsfullt: Död är de svenskes konung!

Bomgarten steg fram till bordet och knöt ihop en stor röd silkesnäsduk, full med skrifter, i hvilka Gjörtzen nyss läst, och räckte dem till Pihlgren vid dörren. Emellertid sökte Björnschöld efter Gjörtzens värja och hittade den slutligen bakom honom vid bänken, där han satt och gaf den åt Pihlgren. Det var en värja med stort infanterifäste af purt dukatguld.

Så snart nu Gjörtzen reste sig från bänken, begynte Bomgarten visitera hans kläder för att se om han hade några papper eller några giftflaskor eller några sömnpulfver åt vakten, ty han menade, att en sådan fågel måste bursättas med stor försiktighet, om den inte snart igen skulle vara puts weg. Han vände ut och in på böxsäckarna, men fann ingenting annat än ett pennknifsetui af guld och en utgammal specieriksdaler samt en och en half dukat. Men när Gjörtzen kom intill spisen, ref han hastigt ett dokument fram under kläderna och kastade det på elden, där det snart skulle ha blifvit aska, om icke Pihlgren med sådan brådska karat det ur glöden, att han bränt sina fingrar.

Stå karl! dundrade Bomgarten och nappade Gjörtzen i axeln. Du är nu inte längre den du varit hafver. Du var min värsta förföljare i Sveriges rike, men nu är jag din mästare.

Gjörtzen, som fick höra så ovanliga komplimenter, liksom bet ihop tänderna och skiftade sin hy många gånger och såg stint på Bomgarten med sitt enda öga. Prosten, som var värd i huset, kom då på tröskeln och rörd af den förvandling som han fick bevittna, tilltalade han Gjörtzen med mild stämma: Eders excellens är en gudsförnekare och aktar långt mer på sina hedniska filosofer än på de olyckliga svenskarna, hvilkas sinne kan liknas vid ett svärd, lagdt öfver en öppen bibel. Men i olyckans stund tillkommer det hvarje kyrkans tjänare att erbjuda sin tröst.

Gjörtzen rätade nu upp sig till sin fulla längd och stod helt stolt medan han svarade: Tror jag inte på Gud, så tror jag dock på både bibeln och svärdet! Ni hätske och enfaldige svenske, litet förstå ni hvad jag tror eller icke!

Sade prosten: Eders excellens har bygt på sin jordiska förstes nåd.

Svarade Gjörtzen: Han som lefvat i främmande land långt från era dårskaper har hedrat mig med sin nåd. Vill ni predika, min rara prost, så vänta till söndagen! Människan är i lifvet en vattenbläddra, i döden maskars föda.

Så har jag intet vidare att säga, menade prosten, utan vill endast spörja om eders excellens gunstigt befaller, att maten nu skall tagas in?

Bomgarten gick emellan och svarade helt kort i Gjörtzens ställe: Ja, jag är rätt hungrig. Låt strax bära in maten!

När anrättningarna, som väl kunnat anstå den störste konung, blifvit framdukade satte sig Bomgarten och Björnschiöld till bords med Gjörtzen, men de vågade icke låta honom begagna knifven utan skuro för honom på tallriken. Det ordet excellens, som brukats på Raballse gärde hade Bomgarten nu glömt och frågade honom: Geheimerådet har väl också något vin med sig?

Gjörtzen blef ganska bestört: Vin ... Ja! – Både rödt och gult? – Både ... Ja!

Bomgarten hviskade till Pihlgren på finska, som ingen annan förstod, att han skulle hämta in från boden ett par vinkantiner och äfven kantinerna med Gjörtzens penningar, men högt sade han: Hämta nu in rödt vin och gult. Ett glas Volnay skall smaka förträffligt ... och så litet guldgult på konfekten.

Prosten och Pihlgren hjälptes nu åt att lyfta in de tunga och sällsamma kantinerna. De ställde dem på golfvet bredvid bordet och Bomgarten vinkade åt Pihlgren: Kära Pihlgren, gif mig nu rätt ett godt glas vin, ty jag behöfver det ganska väl och har det ock väl förtjänt i synnerhet i dag! Och själf skall ni också taga er ett glas, kamrat, för utan er vet jag knappt hur det gått.

Gjörtzen, som satt vid bordsändan utan gaffel och utan knif, orkade ingenting smaka, oaktadt de bästa bitarna blefvo förskurna på hans tallrik. Då vinkade Bomgarten omigen Pihlgren från dörren: Kära Pihlgren, kom nu hit och sätt er och spisa. Ni kan vara lika hungrig som jag, och jag vet, att ni inte fått ett guds lån sedan i Torpum. Hva ba? Petit-salé à la choucroute, faller det inte munsjör i smaken kanske? Eller ett stycke kapun? Eller sviskontårta? Åh, det är förträffligt! En riktig liten fransysk souper för utsvultna bussar som vi här. Inte på två år har jag ätit så väl. Si så, stå nu inte och skrapa och krusa!

Jag får allra demödigst betacka mig för en så ofantlig ära, svarade Pihlgren, som såg att Bomgarten talade på det sättet endast för att än mer förödmjuka den högmodiga Gjörtzen. Att skryta eller komma med sött beröm för egen del ligger ju platt intet för mitt sinne, men det vet nog herr öfversten, att ifråga om att skicka sig och veta hvad sig bör finns ingen lakej på hela armén, ja, inte i hela Sveriges rike, ja, inte i ...

Håll han snaggen, ärkepratare, och sitt! skrek Bomgarten.

Då till och med Pihlgren nu blef handterad på sådant sätt, fanns ej annat än att lyda, men han log förnöjdt i sitt sinne, ty han hade flera gånger förr i tiden passat upp på Gjörtzen och aldrig hade han drömt att själf få sitta till bords med en sådan potentat.

Björnschiöld satt för cousinagets skull i början något häpen och tyst, men som ingen af dem hade fått något att förtära på två hela dagar, åto de af den delikata maten så mycket de behöfde och drucko snart af hjärtans lust. Gjörtzen sade intet enda ord utan stirrade stint på Pihlgren, som hade bundit ett kläde om den brända handen, men Pihlgren lät det föga bekomma och visste mycket godt, hur han skulle sköta gaffeln och knifven eller fatta om glaset.

Ändtligen gaf Bomgarten omkring af konfekten och Gjörtzen tog två eller tre bitar samt doppade den ena i ett glas ungerskt vin, som stod framför honom, men då han fick tuggan i munnen, måste han åter lägga ned henne på tallriken. Sedan drack han ut glaset till hälften. Det var allt hvad han förtärde den aftonen.

Bomgarten lät då Pihlgren slå upp den tyngsta af kantinerna och fattade den i händerna. Allra käraste herrar, sade han, vi få inte glömma att nu till sist tacka geheimerådet för denna fransyska och utmärkta måltid. Det här är ett tungt vin, som ger stor mage och lätt slår åt hufvudet, men i vårt utarmade och olyckliga land är det nu mer högeligen sällsynt och lärer det visst vara geheimerådets favoritdryck och dagliga husmedecin.

Under det han talade på det sättet, började han hälla upp, och alla de blanka speciedukaterna runno ur kantinen ned i glasen, så att det sken och klang.

Gjörtzen höll händerna under bordet utan att svara ett enda ord och såg framför sig rätt ut i mörkret mellan de båda vaxljusen. Vid dörren stod ännu prosten kvar och gned och kramade sina fingrar, och pigan, som hade hjälpt Gjörtzens kammartjänare att laga maten, stod bakom honom i förstugan med uppfästa kjortlar.

Men Björnschiöld blef då icke längre sittande, blek och tyst, utan sprang upp och var röd ända till hårfästet. Han grep fatt i alla glasen och kastade deras gyllene innehåll tillbaka i kantinen: Förbannadt vare det vinet! ropade han. Och förbannad hvar och en som fått smak på en sådan drick!

Amen, amen, sade prosten.

Därmed reste sig alla från bordet, och prosten tog det ena vaxljuset och lyste Gjörtzen in i kammaren, där han skulle ligga. Efterst gick Pihlgren med den kostbara värjan och med de i silkesnäsduken inknutna papperen.

Gjörtzen gick ganska förnäm men kastade peruken och västen på en karmstol och ville sedan lägga sig ned med sina sporrstöflar i prostens säng, som var bäddad med de skönaste sängkläder. Därför blef prosten illa till mods och tog för den skull till att vilja draga af honom stöflarna, men Bomgarten hindrade honom sägande: Ni är en allt för rättskaffens man, min snälla prost, för att draga af så orena stöflar! Men vill ni låta er piga komma till och draga, så må hon gärna!

Hämta in min kammartjänare, bad Gjörtzen.

Jag är en ärlig svensk, svarade Bomgarten, och kan nöja mig utan både kammartjänare och dräng, om det tränger. Ni må tacka herr prosten, som vill låta sin piga draga af er stöflarna ...

Pigan kom strax men kunde icke få af stöflarna, och Bomgarten förbjöd ännu en gång både Pihlgren och prosten att hjälpa henne. Slutligen måste hon sätta sig på stöflarna och rida af dem, men det gick mycket långsamt, och Gjörtzen grimaserade och såg allt ondare ut, men sade icke heller nu ett enda ord.

Om geheimerådet nu vackert vill läsa sin aftonbön och tacka för ett godt dagsverke, så möter det intet

hinder, sade Bomgarten och stack till honom på täcket en af den hedniske Cartesius' latinböcker, som han fått fatt i bland Gjörtzens tillhörigheter. Men han rörde inte boken utan hviskade endast helt sakta vid sig själf:

Le rideau descend. Je sors,
Je sors d'une grande tragédie;
le héros et sa belle patrie,
les amants malheureux, sont morts.
Allons nous coucher, c'est fini!
Allons nous coucher, c'est la nuit!

Ja, nu är spelet vårt, sade Bomgarten. Tidigt i morgon få prostens drängar hjälpa kronobetjänterna att forsla mannen till Uddevalla, och sen vidare med kavalleri till Stockholm! Men före allt annat måste vi uppsätta en berättelse om förloppet och genast i natt skicka den till högkvarteret i Norge. Det finns ingen annan än Pililgren, som jag törs anförtro det brefvet.

Det känner herr öfversten, svarade Pihlgren, att om någonsin en tjänare troget påtagit sig hvarje möda och redligt och omtänksamt och kanske också dristeligt ...

Kan ingen få den egenrättfärdiga människan att hålla sig tyst, hviskade Björnschiöld, men Bomgarten, som hade bättre besked, blinkade åt Björnschiöld och sade: En sådan karl som ni, Pihlgren, det finns inte. Skaffa er nu en häst ... und leben Sie wohl!

Fast Pihlgren var genomvåt och så rådbråkad och mör, att han knappt längre kunde hålla sig uppe, steg han nu åter i sadeln och red i mörka natten tillbaka till Norge. Sedan fick Bomgarten till lön för sitt besvär Gjörtzens stora guldvärja och Björnschiöld fick en häst med full mundering, men Pihlgren, livilken, så att säga, tagit både Gjörtzen och hela hans anhang, han fick inte ens så mycket som ett runstyckes värde.

EN HJÄLTES LIKFÄRD.

På galgbacken utanför Stockholm stannade i vinterskymningen en man utanför bödelns stuga och knackade på fönstret. Då ingen svarade, vände han sig om och lyddes inåt staden med handen vid örat. Därefter gick han ett stycke framåt mot skogsbrynet, där Gjörtzens utländska betjänter hviskande stodo med sina spadar.

– God afton, kamrater! – sade han. – Det är bara Duval, köksmästar'n. Tag fram lyktan utan fruktan. Mästerman är borta. Alla människor äro nu församlade inne i Stockholm för att beskåda hans majestäts likprocess.

Den ena af betjänterna framtog under kappan den tända lyktan och lyste ned i en kista, som utan lock stod bredvid den hemligt öppnade grafven. Där låg på ännu grönskande granris ett lik i svart sammetsklädsel och med det afhuggna hufvudet mellan fötterna.

Duval skakade den knutna handen mot staden och mumlade mellan tänderna:

– Ni hämdgirige svenske! Så är då detta de jordiska lämningarna af den stolte baron Görtz, vår nådige husbonde! Men minns, minns, som en filosof och riddersman gick han till blocket och ryckte på axlarna åt er blodsdom! Verktyget slogo ni sönder, men konungen, som höll det i sin hand, honom föra ni i detta nu under sammetshimmel till hans sista hvilorum ... Mena ni, att hans sömn blir lugn?

– Nu börjar begrafningsringningen! – sade betjänterna och hotade med spadarna mot staden, där lyseldarnas

sken redan färgade natthimmelen. – Hör hur fåfängt klockorna nedkalla frid!

Duval svarade:

– Frid kunna de inte nedkalla öfver en graf, där människorna ännu strida ... I går afton förklädde jag mig till dräng och gick in på en krog och sade till folket: Kasta i morgon sten på bårtäcket! Stå inte era blodiga sår ännu vidöppna? Förde han inte värjan mot sina egna undersåtar? Ropa öfver likslåden, den folkförtryckarens rätta namn ... Kung Hjärtlös, Kung Gudsfrestare, Kung Dåre!

– Och hvad svar fick köksmästar'n?

– Hatar du då honom? – svarade männen. Hvad skulle jag väl därtill säga, jag utländare? Är det inte undret med den försten, att ingen kan hata honom? Två förbittrade människor kunna inte mötas och tadla honom, utan att de begynna tvifla på sina egna ord, när de åtskiljas, och nästa gång de träffas, tala de om honom med blottade hufvud. Äro då vi själfva dårarna? Tusentals människor stå i afton tysta utefter gatorna, men där finns inte *en* som hatar honom. Vid första hotande ord skulle de samla sig om likslåden och försvara den utan att själfva rätt kunna säga hvarför. Ser ni, kamrater, ibland lägga vi en människa på den ena vågskålen och all vår klokenskap på den andra, men ändå märka vi att vågen står lika stilla. Vet ni hvad det betyder? Det betyder att hos den människan finns en droppe af den eviga rättfärdigheten, ty den droppen är tyngre än guld och bly, och vi ha inga vikter att väga den. Må vi till järnlod omstöpa allt hvad vi mena att den människan förbrutit, klar ligger dock den droppen på hennes panna – och vågen rör sig icke.

Jag talade om bårtäcket ... Skulle jag väl själf nännas att kasta en sten på det bårtäcket? Hvad jag hatade, det var ödets hårdhet mot min egen stackars husbonde.

Betjänterna aflyfte nu hattarna och började snyfta.

– Vår stackars olycklige husbonde! Hvem skall väl ringa i en klocka för hans själ?

– Go' bröder, det är ett ömkligt skådespel när skepparen dör och alla råttorna springa fram och gnaga på ljusan dag ... Vi skola nu gömma vår husbondes jordiska lämningar i en kappsäck och på så sätt lönligt föra dem med oss ur landet. I nödfall få vi skära af benen vid knät. Sedan begrafva vi honom i hans fäders grift och tvätta hans ansikte och lägga ordnarna på bröstet. Då skall det också finnas någon barmhärtig hand, som för honom ringer i de arma syndarnas klocka ...

Medan Gjörtzens betjänter på galgbacken gräto vid sina spadar, låg den stupade konungen mellan vaxljusen på Karlbergs kungsgård. Likt den ringaste bland knektar låg han i en snygg hvit skjorta af gröfre slissing, men om hjässan och det grå håret satt en lagerkrans. Leendet hade ännu i döden stelnat på hans mun, så att tänderna voro något synliga.

Ett hyende med kryddor lades öfver ansiktet, och när kistan blifvit tillsluten, bars hon af tolf väderbitna öfverstar utför trappan och sattes på den svartklädda släden under en himmel af kronsammet. Till höger vid hufvudet gick Gierta, och trettio mörka och allvarliga drabanter omgåfvo släden med dragna bardisaner. Tätt bredvid bland hoftjänarnas svarta långkappor ledsagade ännu den gamle Hultman sin herre såsom han följt honom öfver Ukrainas snö och Poltavas askfält. Det tycktes honom, att allt, som i världen var heligt och stort, hade fått sin bane, och när nattblåsten brusade i de aflöfvade lindarna, mindes han den stund, då han utanför den stängda kammardörren knäböjande hörde konungen läsa sin aftonbön som barn. Det skymde för hans blick, men öfverst på bårtäcket igenkände han den riksens krona, hvilken han ännu bland de af ler och blod fläckade soldatrockarna i en löpgraf beständigt sett sväfva i luften öfver konungens hufvud.

När liktåget gick genom Karlbergsgrinden, hade redan alla lyseldarna utefter Drottninggatan och broarna ända fram till Riddarholmen blifvit tända, men februarinatten rufvade stjärnlös och molnig öfver staden.

Efterst bland drabanterna marscherade en helt ung man. Hans rosiga ansikte med den stränga pannan hade en sådan likhet med Sankt Görans bild i Storkyrkan, att kamraterna sins emellan kallade honom Broder Göran. Den föregående dagen hade han spisat hos riksrådet Tessin och hört många af de missnöjdas hviskningar, och oroligt spejade han öfver åskådarna.

– De stå tysta, – tänkte han. – Det måste så vara. Det är en olycklig vi föra till grafven, en af Gud och människor öfvergifven ensling ... en hjälte!

När de främsta härolderna blofvo synliga på Drottninggatan, där borgerskapet till fots bildade häck, utträdde från Wredes hus hofstaten i långkappor och anförda af Düben. Han kom lika stel som när han i Bender exercerade lakejerna med musköten, men när han på afstånd urskilde baneret, i hvilket blåsten slet med sådan häftighet att det var nära att sänkas, böjde han hufvudet. Han gick så lutad, att hans anförvanter i fönstren icke kände igen honom. Härefter utträdde ridderskapet och adeln ur Cronhjelms hus, och landtmarskalken Per Ribbing, hvilken med vedermöda steg ned för de hala trappstenarna, vände sig till hälften och sade:

– Jag är tröst att jag är barnlös, ty i afton skulle jag annars minnas de stupade söner, som inte kunde stödja min darrande arm.

Men när han omkring sig igenkände de släkter, hvilka glesnat som en skog, där hvartannat träd fallit för yxan, tillade han helt sakta och som för sig själf:

– Hade jag baft stupade söner, kanske skulle då min ensamma gång känts mindre tung. Dulce et decorum est pro patria mori!

Eldskenet lyste på människorna i fönstren och på kyrktornen, där ringarena böjde sig fram nr de öppna luckorna. Steg för steg rörde sig tåget framåt vid pukornas och de förstämda trummornas muller, och liksläden vaggade i snön. Kring Norrbro skummade Strömmens svarta vatten, där en gång Liten Karins fästesven blifvit nedkastad, insydd i en säck, och där gyttjan täckte de sjunkna ökstockar och koggar, som fordom ankrat under ekarna vid Agnefit. På Riddarholmens kyrkogård, där landets höfvitsmän i de gamla dagar betalat femtio lödiga mark för att få sin grafstad under hällarna, paraderade det nyuppsatta lifgardet. Mellan hvar sjunde man var ett mörkt tomrum med en lyseld liksom hade där brunnit ett ljus för de stupade och försvunna. Folket hviskade därom, men ödmjukt och sakta. Ingen grät och ingen hotade. Alla de svenske anade, att årtusen skulle stirra tillbaka på den aftonen. De kände att de nu grafsatte hälften af sitt eget väsen.

Den underliga kyrkan, kring hvilken hvar tid byggt sina olika tempel åt afsomnade stormän, lyste som vid julotta, och från tornet ljöd den malm, som tillförene sväfvat ofvan den öfversta skyttegången i Tre Kronor. Broder Göran hade länge sedan glömt att speja öfver folkmassan och han grep den närmaste hofjunkaren i kappan.

– Aldrig hörde jag en klockringning, som så gick mig till sinnes ... Det är en bedjande glädje i hvart klockslag som gällde det en kröning. Och kanske är det så. Kommer han inte i afton hem till sin hufvudstad efter aderton år? Är det inte det väntade, det längtade segerintåget?

– Och segern?

– Hans viljas ståndaktighet segrade den natten vid Fredrikshall, då Gud slog honom död ned.

– Den ståndaktigheten vände han som ett gissel mot oss.

– Äro då dina ögon ännu inte öppnade, så att du ser, att det var vår egen förtegna vilja och lust, som han

försvarade mot vår egen tvekan likt ett standar mot en upprorisk vakt.

Det tycktes icke längre Broder Göran, att han följde en öfvergifven ensling till grafven. Han skönjde, att när hjälten låg fallen och tvekampen var ändad, då lyfte honom de på sina armar, som hårdast lidit under hans ståndaktighet.

När Broder Göran steg in genom kyrkporten, bländades han af de fem hundra vaxljus, som burna af förgyllda bilder brunno i pyramid i högkoret. Han mindes icke längre, att det var en begrafningshögtid. Han menade att musiken spelade julsången, att det var julotta, att det var midvintermorgonens fest för hemmet, för landet, för de döda eller frånvarande anförvanterna. Han tänkte på de stupade, på de i Sibirien fångna och på allt det som varit.

På en svart tafla till höger, beskrefvos i guldbokstäfver de nio år, då lyckan beledsagade de svenske, men på taflan till vänster lästes om de nio år då lyckan beständigt vek undan.

Där församlades nu de sista efterlefvande krigarna.

Hofmännen ordnade sig vid de vårdar bakom ljustemplet, där Magnus Ladulås och Karl Knutsson orörliga lågo med sina stenspiror. Hör slamret af riddarkedjor och muntert tornej, hör vassens sorgsna sus vid Fogelvik!

Den tappra Axel Roos och hans vän Åberg, som nu af gikt och sår var så krank och svag, att han stödde sig på krycka, stodo på den äldsta Vasaättens grafsten. Se hetkindade herrar, stolta, ärelystna, vältaliga, snara att hota och åter bjuda handen!

Hvar häll i golfvet, hvart tegel i muren upplystes af sagor som lyktor af sin låge. Hur pingla icke kappans bjällror genom kyrkan, när kung Albrecht med fingrarna i skägget och de rödhåriga ögonen halfslutna, omgifven af bredbent gungande Hättebröder, talar sin tyska med de svenskes riksmarsk! – Men hvem kommer i dörren framför baneret med leoparderna? Drottning Kristina af Danmark är det och, utmagrade under belägringen som benrangel, bära hennes tjänare klädeskistor och tapeter och silfverkannor och alla de kostbarheter, som icke kunnat stilla hungern. Hornstötar skaka fönstren. Blek, med händerna för öronen, stiger hon upp på den största klädeskistan och stirrar från koret uppåt staden, där likt ett vårflöde af smält is och snö Sten Stures här böljar med sina kullriga stormhattar – och hela tiden skallra rutorna.

På den sidan koret, där riddaren Karl Nilsson Färla i det grå fordom nedfallit genomstungen och med en spillra af altarskranket i handen, stod baneret, men kronan nedsattes på andra sidan, där kung Gösta hade räckt Laurentius Petri herdestafven och där Torkel Knutssons ben hvilade. Hör sången, hör sorlet i de karelska urmarkerna, där korsfanan fladdrar öfver sejdare och trollmän och öfver Jumalas blodbestrukna gråstensskepnad!

Utefter gången pekade från båda sidorna drabanternas bardisaner mot det golf, under hvilket Sankta Birgittas fromma biktfader sof sömnen. Salve Regina! Se Jerusalems stad, där i pilgrimskläder ditt skriftebarn hör helgonens harpslag i himmelen!

Fotstegen och sporrarnas tunga kringlor slogo ekon under den häll, där Göran Perssons hemska blod blifvit grafsatt med hans sons. Hur hacka ej galgbackens kråkor prästsonens hand, som stött de båda kungabröderna från hvarandra – och ändock sitta de ej i fägnad samman! Grå i håret, grå i de hängande trasorna står dåren vid fängelsegallret, men fram och åter genom kapellet i Stockholms borg går Johan med bläck på naglarna och en handskrift i bältet. Ensam är han, och natt är det, men på läktaren sitter musikmästaren, och orgeln spelar och spelar!

Vaxljusens hvita sken lyste öfver de mörknade, de nästan svarta krigaransiktena, och ofvan i hvalfvet

varslades i det brustna murbruket röda streck som af gisselslag på människohud. Det var den gamla munkskriften, själfhotelsen, domen, inärrad på de svenskes panna: Sex hafva orsakerna varit, äro och blifva till Sveriges olyckor: egennytta, lömskt hat, förakt för lagarna, liknöjdhet för allmänt väl, kortsynt benägenhet för främlingar, envis afund mot landsmän. – De sista orden lyste blodröda, endast orden om föraktet för lagarna hade bleknat och voro nära nog utplånade. Hvad, skulle månne en dag alla orden stå utslätade?

Mellan de svarta sorgtapeterna banade sig ljusskenet in till de uppsatta fanorna och släktvapnen, till Oxenstjernska sköldens eldröda horn och Lewenhauptarnas blå lejon. Då lyddes de döda till flöjterna och pukslagen. Torstensson mindes, när han med fältkartan satt på sin bår, och Banér när han red utefter fronten med sin brud, ett barn, som inför så många mäns blickar skrämdt såg ned på sadelknappen ... och höljd i det svepe af drap d'or, som kvinnohänder, våta af otröstliga tårar, sista gången lagt till rätta, låg deras konung med slutna ögon, och i psalmerna hörde han milda sommarvindars sus öfver lagerskogar. Alla förstodo de, att i natt nedsteg åter en svensk förste till deras boningar.

I mörkret utanför kyrkan, där bland det tysta folket räntmästare Råfelt kringkastade de med nöd åstadkomna minnespengarna, dundrade Cronstedts fältstycken, och krutröken inträngde genom fönstren.

Så var då nu den karolinska hjältesagan lyktad, och hvart sinne kände en tomhet, som intet mäktade fylla. Utanför dörrarna tände redan betjänterna sina facklor för att lysa hofvet hem till kungshuset.

Broder Göran stod med vidöppna och drömmande ögon. Han rörde läpparna och, ohörd af andra, hviskade han:

– Må vi i stormiga vinternätter med facklor fira hans minne! Hvar såg jag en grafskrift så stor som den, hvilken vårt slagna folk nu ristar öfver honom: han gjorde oss ej lyckliga, och dock begråta vi honom som ingen!

Drabanterna skyldrade.

Nu tystnade orgeln och flöjterna och pukorna. Det blef så tyst, att minsta rassel af ett vapen förnams. Med sträfva och kväfda röster uppstämde krigarna den sista dödspsalmen, och långsamt och tungt och steg för steg buro riksråden kistan ned i hvalfvet.

Trappan till Karlarnas grift stupade vid sidan om koret. Guldspira i handen, guldkrona, guldäpple, guldnyckel, guldsvärd – så låg han rustad den tionde Karl, segersäll och mäktig. Utan smycken låg den elfte. Se kullornas träskodans i Mora, hör trygga ord om lag och rätt och skörd och frid! – Hvart veko de väl hän de gyllene dagarna? Hvar stodo nu de låsta ladorna?

På samma rum, där kistan nu nedsattes, brukade fordom pater Hieronymus, barfota och följd af gråmunkarnas långa rad knäböja framför Sankt Franciscus' altare. Tidigt före gryningen kom han ständigt lika troget och lika stilla genom den iskalla kyrkan, men en morgon blef han borta. Han hade gått till Rom och satt påfvekronan på sitt hufvud. Hör silfverklangen af Lateranens klockor, hör prasslet af menighetens palmkvistar!

Sålunda hade sagan redan helgat det rummet. Där altarljusen brunnit för Sankt Franciscus, hvilken predikat evangelisk fattigdom och försakelse och haft marken och klyftan till läger, där sof nu den herre och konung som gjort de svenskes armod till deras prydnad. I skuggor ur det längst förflutna, det i jorden nedstigna, det i stjärnljus sofvande! I ekon af en sjungen saga! Hören I? Hören I hvem som nu i natten bultar på era boningar? Det är en konung, det anen I, men märkten I den trängtan, med hvilken han länge klappat? Sagan, henne älskade han ... det under stora stjärnor sofvande. Han längtade att bli ekot af en sjungen saga.

Två hällar framlyftes i sina järnringar, och grafven blef tillsluten.

SKEPPET.

Sommarnatten bredde klar sin skugga, men långt ute i skärgården samlades på Korsö beväpnad allmoge och skärkarlar från Sandhamn och Harö.

En vinter hade snögat sedan den söndag, då i Tistedalen de slamrande musköterna sista gången skyldrade för konungen. Flera af de äldsta och mest giktbrutna karolinerna hade redan på sin knappa pension dragit sig tillbaka till sina små gårdar och knöto sitt fisknät vid fönstret eller ögnade i sina gamla dagböcker. Allvarliga, gudfruktiga, vördade möttes de om söndagarna vid kyrkan, och utan åtskillnad till rang omfamnade generaler och öfverstar med fuktiga ögon sina krigsbröder från de långa fälttågen. Ännu var dock icke freden undertecknad. När ryska flottans kanoner åter dundrade mellan skären, knäppte veteranerna sina slitna blå rockar lika stramt som förr och spände huggvärjan från sängstolpen. Sedan gingo de ut hvar och en att till det yttersta försvara hem och härd.

Kapten Resslöf hade själf nämnt sig till anförare för den på Korsö samlade skaran. Redan trött vid kammaren, stod han helt trygg bland folket. Saxen och rakknifven hade vintern öfver fått hvila i lådan. Hans hår var så långt, hans skägg var så hvitt, och det var en sådan fägnad att se honom, att till och med de mulna och tungsinta skärkarlarna ljusnade upp så ofta han vände sig till dem.

Dyningen rullade ännu efter dagens storm mot öns klippiga hafsstrand, men i dalsänkan vid det blanka sundet strök knappt en fläkt öfver tallarna, under hvilka männen, väntande och oroligt, räknade de aflägsna styckeskotten.

Skälfvande på rösten framsteg en prästson från Djurö. Han kramade sin mössa, och hans blekhet vardt än gråare i nattljuset.

– Kapten! För att hämta mer folk har ni skickat inåt skärgården de skutor, som förde oss hit. Två gistna roddbåtar, det är allt hvad vi ha att rädda oss på, om fienden landstiger, men vi äro mer än fyrtio man. Dölj inte längre sanningen! Vår fåtaliga skara kan här ingenting längre uträtta. Väl ha vi förnummit att Rika Fuchsen med sina sörmländingar redan marscherat till Södra Stäket för att slå fienden eller sätta lifvet till och att Düker med sina dalkarlar och västmanländingar snart följer efter, men vi veta också, att vid Boo och öfver hela Vermdöns och Södertörns skärgård snart intet annat står att uppleta på hällarna än svarta askan. Tillgif mig mitt tal, men alla ha vi försport, att Trosa är sköfladt och att Nyköping brinner, så att eldskenet synes långt uppåt Stockholm. I Norrköping plundra svenska bönder och soldater på öppen gata flyktingarnas lass. På Vikbolandet ger allmogen de ryska skeppen tecken med lakan och blekväfvar för att dagtinga och svärja tsaren tro, och på Marstrand har Tordenskjold hissat sin danska duk. Hvart vi än se, står luften full af mordbrandslågor och rök ... Det är ute med Sverige, vårt hem, vårt hem!

– Jag fördöljer intet, – svarade Resslöf, – men förliten er däruppå, att i elfte timmen få de svenske alltid hjälpen. Sällan få de henne förr.

Prästsonen log hånfullt och svarade, medan han bortgick:

– Det är nu natt, och tionde timmen är nyss liden. Låt oss hoppas!

Folket slöt sig tätt omkring Resslöf under stor oro. Ännu dundrade väl styckeskotten, men svagare och fjärmare ute på hafvet.

Då kom på nytt den bleke prästsonen öfver hällarna. Han snafvade och halkade. Han sprang. Han trängde sig in bland menigheten, utan att låta sig hejda.

– Det står inte rätt till, godt folk! Där ute på hafvet kommer ett skepp, som har lyktan tänd på galeonen, men hvarken mast eller segel eller åror. Och ingen människa kan jag spåra på däcket. Ingen står vid styret. Men framåt går skeppet likafullt ... om än långsamt, långsamt.

Ett sorl af vidskeplig fasa drog öfver allmogen, men de knappordiga skärkarlarna följde Resslöf till den öfversta klippan vid inloppet. De menade, att prästsonen hade sett i syne, ty de kunde ingenting upptäcka på det vida hafvet, kring hvilket natthimmeln glödde.

Helt plötsligt uppgåfvo de alla ett rop af förundran, och det andra folket, som följt efter dem på afstånd, började åter sorla. Bakom den bergiga udden framsköt i dyningen tungt och långsamt en brigantin utan segel och rigg, men med hvitmålade skottluckor, och i förstammen under den tända lyktan stod ett gyllene lejon med ramarna lyfta som till språng.

– Det är ett spökskepp! – mumlade allmogen.

Tvekande befallde Resslöf några af de modigaste skärkarlarna att taga sina musköter och ledsaga honom i den ena roddbåten.

Försiktigt närmade de sig skeppet med ljudlösa årslag och höjda musköter, men när de ropade an, fingo de intet svar. I akterhusets kajuta lyste några af de små rutorna, men det var nattens återsken, och snart förblefvo de alla lika mörka. Endast galeonslyktan brann och flämtade.

– Förbarme sig Gud! – hviskade Resslöf och pekade på den långa remsa af tyg, som vid aktern släpade i vattnet. – Det är de våras färger. Och nu kan jag läsa namnet ... Det är brigantinen Svenska Lejonet!

– Ja, ja, det är brigantinen Svenska Lejonet! – sorlade allmogen på ön.

De togo in årorna. De lade till invid styret och klättrade upp på den nedhuggna riggens tåg, men när de genom ett krossadt fönster stigit in i den tomma kajutan, måste de i mörkret trefva sig fram med händerna.

– Finns här ingen enda mans besättning? – frågade Resslöf och höjde stämman, men ingen svarade utan allt förblef lika stilla.

Då sköt han upp dörren till däcket. Skeppsråttorna sprungo fritt öfver plankorna fram och åter, men på båda sidor lågo utefter relingen bleka och orörliga matroser, som stupat på sin post. Han gick från man till man och böjde sig ned för att öfvertyga sig, att de alla voro döda. Därefter sade han till sina följeslagare:

– Elfte timmen är kommen. För nu folket ombord och spänn de två roddbåtarna framför stäfven, innan dyningen och strömmen drifva brigantinen på grund. Vi kunna både frälsa oss själfva inåt skärgården och bärga ett kronans skepp, som tappert hållit ut sin strid.

Den gamle gick bort öfver däcket och satte sig öfverst i aktern vid flaggstången, ensam och skild från de andra.

Så snart folket blifvit fördt ombord, roddes brigantinen på släp in mellan öarna. Under den sakta framåtglidande förstammen speglade sommarnattens blanka fjärdar och sund det gyllene lejonet.

Styckeskotten rullade ej längre från hafvet. Långsammare än en bruten veteran vid sin krycka vandrar mot sin stuga, gled skeppet mellan skären. Barn och kvinnor, som där hållit sig dolda under buskar och trädrötter, framstego ur sina gömslen. Glada att från däcket höra modersmålets ord, flockades de på

stränderna och bryggorna med otaliga bestormande frågor.

– Det är Svenska Lejonet, som vänder hem från striden! – svarade folket ombord.

Då vaknade vid flaggstången den gamle karolinen ur sitt svårmod och reste sig.

– Det är mer än så! Räck mig era händer! – sade han till de yngre männen och drog dem tätt intill sig. – Hattarna af, godt folk, hattarna af. Detta förhärjade skepp liknar Sverige, som med sin sista skara och sina fallna bärgar sig bakom sina skär. Hur längtade icke de fångne, som rymde hundratals mil utför Sibiriens floder ... Ensamma, förklädda stodo de på hvalfångarens däck med Ishafvets outgrundliga vattenyta för ögat och hvar stund anropande Gud i sin ångest, att han icke skulle släcka deras lifslåge förrän under hemmets tak. Hemmets tak? Kolnadt ligger det på marken! Slaget, slaget är vårt folk, skiftadt vårt välde, och på kusterna ryka grushögarna. Outransaklige, evige Gud, kommer ej gryningen?... Stilla, stilla, godt folk, gryningen kommer. Fångarna i Sibiriens städer skola en morgon, när de stumma sitta vid sitt handtverk, spritta upp och se en ryttare på torget svänga en hvit fana till tecken att freden är sluten. Uttörstade munnar skola dricka ur Fredriks och Ulrikas guldkantade glas och julborden åter dukas af kvinnor utan sorgekläder. Än en gång skall det dofta hö i Sverige! Kyrkklockorna skola ringa. Ett helt år skola de hvar middagsstund ringa för freden ... och för de fallna. Hvar stå väl då de gamla bataljonerna med Grothusens trumma och turkisk sidenväf i fanorna? Och han, som höll oss samman i den stora striden och aldrig ville tro tecknet att Gud hade öfvergifvit oss, han, i hvars hjälteväsen all vår trängtan låg förtäckt ... hvar lefver då han? Spörj barnen, som sjunga! – Ack, de gå hädan, en efter en, de gamla vapenbröderna. Hvar helst i landsbygden vi färdas fram, vandrande eller på skjutskärran, vi skola i nattdimman igenkänna de små hvita kyrkorna, där åtta eller tio starka söner lagt hällen öfver deras graf. Och hvar i främmandeland blommar så aflägset ett fält, att vi icke kunna sätta oss på tufvan och hviska: är detta månne stället, där en af de våra sofva, en af de förblödda? – I sina simpla kläder dröjde de en kort stund framför oss vid bivuakens bål och gingo sedan bort och stupade. Sådana voro de. Så minnes jag dem. Så lefva de ock i hågkomst och sägen hos ett tacksamt fosterland ... Älskadt vare det folk, som i sin storhets fall gjorde sin fattigdom ärad inför världen!

* * *

Noter

1)

Vi skola stå här.

2)

Preussiska fältherren furst Leopold af Anhalt- Dessau.